

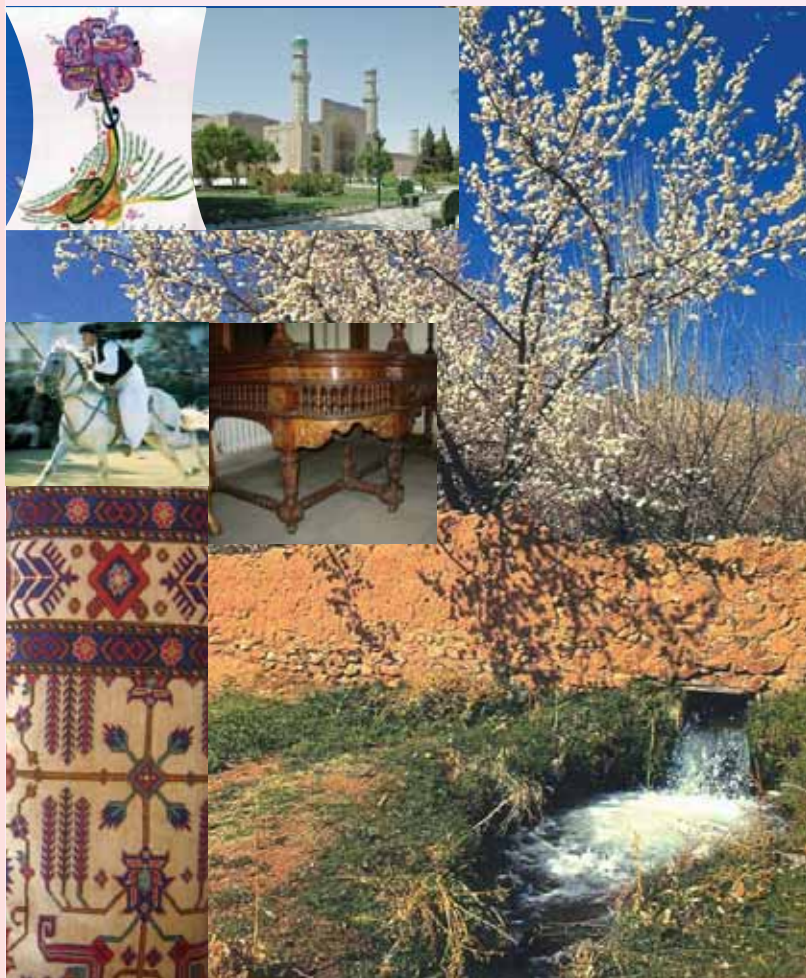

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزنې او د ساینس مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تألیف لوی ریاست

فرهنگ

لسم ټولگی

فرهنگ - لسم ټولگی

پورې اړه لري اخیستنه او
سرغړونکو سره قانوني چلن

د چاپ کونکو: Ketabton.com

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې
او د ساینس د مرکز مهینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

فرهنگ لسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

ليکوالان

- عبدالحميد عاطف
- عبدالغفور قرار

علمي او مسلکي اېډيټ

پوهاند غلام جيلاني عارض
محمداسحاق نگارگر

د کتور خوش نظر پاميرزاد

ژباړونکی

غلام سرور گلاب زی صافی

د ژبې اېډيټ

زرين انځور

مؤلفه فروزان خاموش

سيد انور ميجن خيل

دیني، سیاسي او فرهنگي کمیټه

- ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار.
- مولوی عبدالصبور عربي د اسلامي علومو متخصص.

د څارنې کمیټه

- د کتور اسلام الله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معین.
- دو کتور شیرعلی طریقي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسوؤل
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی رئیس.

طرح او ډیزاین:

عنایت الله غفاري

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ملي سروډ

دا وطن افغانستان دی دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د توري هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی د بلوڅو د اوزبکو
د پښتون او هزاره وو د ترکمنو د تاجکونو
ورسره عرب، گوجر دي پامېریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي هم ایملاق، هم پشه ییان
دا هیواد به تل ځلېږي لکه لمر پر شنه اسمان
په سینه کې د اسيا، به لکه زړه وي جلاویدان
نوم د حق مودی رهبر وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزیر پېغام

خواړو ښوونکو او زده کوونکو!

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توک دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو تډوین او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لونیو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

زه باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤلیتونه په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لاینه تألیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب تدوین او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

ليکچر

د لوست نوم	منځ
سريزه	ح
د کتاب ټولې موخې او هدفونه	ی
لومړۍ څپرکۍ لاسي صنايع	۱
لومړۍ لوست: فرهنگ	۲
دویم لوست: د لیمېڅي جوړولو صنعت	۵
دویم لوست: ورېشل او پغړ او بډنه	۸
څلورم لوست: د غالیو او بډنه	۱۱
پنځم لوست: د مالوچو له تارونو څخه اوبډنه	۱۶
شپږم لوست: د کيکي او د غنمو له تپي څخه اوبډنه	۱۸
اووم لوست: گڼل او گلدوزي	۲۲
اتم لوست: تر کافي او د لرگي صنعتونه	۲۴
نهم لوست: گانې	۲۹
لسم لوست: د مسگرۍ صنعت او هنر	۳۳
د لومړي څپرکي لمانځیز	۳۷
دویم څپرکۍ هنرونه	۳۸
یو لسم لوست: د موسیقۍ هنر	۳۹
دو لسم لوست: ملي اتڼي	۴۳
دیارلسم لوست: د اسلامي هنرونو نړیوالې او سیمه ییزې نمونې	۴۶
د دویم څپرکي لمانځیز	۵۴
دویم څپرکۍ سیمه ییز دوډونه	۵۵
څوارلسم لوست: د مېلمه پالنې درودونه او مېلمستون	۵۶
پنځه لسم لوست: د ډوډۍ خوړلو آداب	۵۸
شپاړسم لوست: خوړه	۶۱
د دویم څپرکي لمانځیز	۶۴

٦٥	څلورم څپرکی سيمه ييزي جامې
٦٦	او ه لسم لوست: ستنې او سيمه ييزې جامې
٧٢	اته لسم لوست: د خولې او څادر ډولونه
٧٧	نولسم لوست: خپلې او پايزارونه
٨١	د څلورم څپرکي لنډيز
٨٢	پنځم څپرکی تفريحي او سيمه ييزې لوبې
٨٣	شلم لوست: سانگه وهل
٨٦	يووېشتم لوست: آس
٩٠	دوه وېشتم لوست: وزلوبه
٩٦	دروېشتم لوست: سيمه ييزې لوبې او کاغذ پړان
١٠١	د پنځم څپرکي لنډيز
١٠٢	شپږم څپرکی مالداري، باغداری، ځنگلونه، درملې بوټي او مېلې
١٠٣	څلير وېشتم او پنځه وېشتم لوستونه: مالداري، باغداری او ځنگلونه
١١٦	شپږ وېشتم لوست: درملې بوټي
١٢٢	او ه وېشتم لوست: مېلې، د جهان گردۍ رانېکون او زموږ د فرهنگي ميراثونه
١٣٠	د شپږم څپرکي لنډيز
١٣١	اووم څپرکی د ملي هویت پديدې، رموزونه ، نښې (سمبولونه)
١٣٢	اته وېشتم لوست: بيرغ، ملي سرود او نښې
١٤٠	د اووم څپرکي لنډيز
١٤١	اخځليکونه

سريزه

زمونډ گران هيواد افغانستان چې د پخوا زمانو څخه د ځليدونکي فرهنگ او تمدنونو مرکز او زانگو ده د دې لويو مرکزونو نښې او بېلگې په بلخ، باميان، غزني، گردېز، بغلان، جوزجان، هلمه، بگرام، کابل، تخارستان، د آی خانم لرغونې ښار، هرات، د لوگر عینکو او زموږ د هيواد په نورو سيمو کې تر اوسه موندل شوي او شتون لري.

له دې مرکزونو څخه لاس ته راغلي نښې د دې حقيقت څرگندويه ده چې زموږ په گران هيواد کې د مادې او معنوي فرهنگ قيمتي نښې په زرگونو کاله مخکې د خلکو لخوا ايجاد شوې او تر نن ورځې پورې له يوه نسل څخه بل نسل ته پاتې شوې دي. همدارنگه په معنوي فرهنگ کې زموږ په هيواد کې زردشتي او بودايي دينونه منځ ته راغلي دي چې په بگرام او د لوگر په عينکو کې د بودا لوی مېلدونه او په باميانو کې د بودا لويې مجسمې زموږ د دې ادعا ستر ثبوت دی.

دغه چې موږ ترې يادونه وکړه د اسلام د مقدس دين تر خپرېدو مخکې د خلکو فرهنگ و. خو د اسلام د مقدس دين په راتلو سره هغه پخواني قوانين د تاريخ برخه وگرځېده او زموږ په گران هيواد افغانستان کې د اسلام دين رامنځته شو، قرآني لارښوونو يې ځای ونيو او خلک د اسلام په مقدس دين مشرف شول. همدارنگه په لاسي صنايعو کې زرگري، مسگري، آهنگري، د خراطي طريقه صنايع، گنلهنې، د اوبدلو ټولونه، ښکلې ليکنې، سمبولونه او داسې نورو پراختيا، پرمختگ او وده وکړه او شهرت يې پيدا کړ، چې ناسې گران زده کوونکي به په متن کې د هغوی د هر ټول سره بلدشې، موږ تاسو ته د دې کتاب په لوستلو سره د هيواد د فرهنگ په هکله د رڼا يوه وړه دريځه په لاندې شرحه پرانستله.

د کتاب په لومړي څپر کې کې به د ليمڅي جوړولو، تغير اوبدلو، غالي اوبدلو چې د لاسي طريقو صنايعو او زموږ د ملي فرهنگ د مهمو عناصرو څخه دي او د سستي د گنډولو هنر، د گلدوزۍ، خامک دوزۍ هنر، د لرگي مستطرفه صنايع، گانې او د مسگرۍ صنعت چې هر يو يې زموږ په ټولنه کې ځانگړی ارزښت لري بلد شې .

په دويم څپر کې کې د موسيقۍ هنر، ملي اتنې او د اسلامي هنرونو نړيوالې او سيمه ييزې نمونې لکه ښکلې معمارۍ، ميناتور کاري، ښکلې ليکنې، په بحث کې نيول شوي دي.

په دريم څپر کې کې د افغانانو د مېلمه پالنې په زړه پورې دودونه چې د افغانانو ځانگړنه ده ليکل شوي دي، همدارنگه د ډوډۍ د خوړلو آداب او د خوړو ډولونه او ارزښتونه بيان شوي دي. په څلورم څپر کې کې دوديزې جامې، د ماشومانو ځانگړې دوديزې جامې، د خوليو ډولونه، د ښځو خادۍ، د پټو په گډون درويښتل شول. په پنځم څپر کې کې تفريحي او سيمه ييزې لوبې لکه نيزه بازي (سانگه وهل)، وزلوبه او د آس ځانگړتياوې او ډولونه بيان شوي دي.

په شپږم او اووم فصلونو کې مالدارۍ، بوزالي، ځنگلونه، درملې بوټې، مېلې او سيلگري او د جهانگردي اهميت همدا شان دملې هويت پديدې چې زموږ د خلکو او زموږ د هيواد فرهنگ په نړۍ کې معرفي کوي، په لنډه توگه بيان شوي دي، ترڅو تاسو گران زده کوونکي ددې خلکو د فرهنگ د عناصرو په ارزښت مخکې له مخکې آشنا شئ. د فرهنگ کتاب ځانگړتيا په دې کې ده چې د فرهنگ د پورلو يا زياتو پديدو عکاسي ورپکې شوې ده او کتاب ستاسو په اختيار کې قرار لري.

د کتاب ټولې موخې او هدفونه

- د دې کتاب د تدریس څخه وروسته تر هر څه دمخه باید د خلکو ترمنځ په هر اړخیز ډول سره ملي یووالی او یو موټی کېدل ټینګښت ومومي.
- د خلکو د ډول ډول فرهنګونو سره د زده کوونکو د درناوی، روحیه ټینګه شي او زده کوونکي باید زموږ د هېواد د ټولو سیمو د فرهنګ سره بلد شي.
- د زده کوونکو معلومات او پوهه په دې برخه کې دومره پراختیا ومومي ترڅو وپوهیږي چې زموږ د خلکو فرهنګ زموږ د هېواد هویت د نړۍ په کچه معرفي کوي.
- زده کوونکي دې داسې مهارتونه ترلاسه کړي چې زموږ د فرهنګ محوری او مرکزي ارزښتونه موږ د یوه افغان په توګه معرفي کړي.
- زده کوونکي دې داسې مهارت ترلاسه کړي چې د خپلې سیمې د فرهنګ سربیره زموږ د گران هېواد د نورو ولایتونو او سیمو فرهنګ وزغمي، هغه زده کړي او په هغې باندې د افغانستان د خلکو د ګټې فرهنګ په توګه ووبلای.

د دې کتاب لوستل له دې اړخه ارزښت لري چې

د "فرهنگ" مضمون ته د هېواد په تعلیمي نصاب کې نوری ځای ورکړل شوی دی او تاسې به یقین سره د خپلې ټولنې د خلکو د فرهنګ د ځانګړتیاوو او څرنگوالي څخه خبر یاست. لکه څنګه چې فرهنګ د یوه ګډ میراث په توګه زموږ په خلکو پورې اړه لري او زموږ د ټولنې د ملي هویت څرګندوي دی.

تاسې زموږ د هېواد او خلکو د بډای فرهنګ سره له مخکې بلد یاست او د دې کتاب په لوستلو سره به تاسې د ولایتونو او د هېواد د بیلابیلو سیمو د خلکو د فرهنګ سره نور هم بلد او د خلکو د ګډ کلتور سره به ستاسې مینه لا زیاته شي، د هغې رغولو، ساتلو، فرهنګي پراختیا او ودې ته به پاملرنه وکړئ او خپل فولکلوریک اصالت به وساتئ او د غیر اسلامي او غیر افغانی عناصرو د فرهنګونو د منلو څخه په کلکه ډډه وکړئ. زده کوونکي به د دې کتاب په لوستلو، د هغې د محتواوو (منځپانګو) او موضوعگانو سره بلدتیا او د ښوونکي د هدایت او لارښوونو سره سم به د پوښتنو او ځوابونو په طریقه د دې د لوستونو په زده کولو سره زیاتې تجربې ترلاسه کړي.

لوړې څپرکي

لاسي صنايع

د څپرکي موخې

د دې څپرکي د لوستونو په لوستلو سره به زده کوونکي د فرهنگ په مفهوم، ارزښت او په ځانگړي توگه د خپلو خلکو فرهنگ وپېژني؛ او همدارنگه د بېلابېلو مستظرفه لرگينو صنايعو، مسگرۍ، زرگرۍ او د لرغونو گانو د دودونو سره به چه په تېرو وختونو کې زموږ د مادي فرهنگ د هويت ممثل او زموږ د هيواد د عالي مدنيت څرگندوونکي دي بلد شي. همدارنگه به د ورېشلو، او د گنډلو فرهنگ، د اوبدلو د ډولونو لکه د غنمو له تنې (ډنډور)، د پنبې تار، د خامتا اوبدل او د خالي اوبدلو د فرهنگي او اقتصادي ارزښت او د غالېو اصالت د افغاني هويت په نظر کې نيولو سره وپېژني او د دې ظرفيتو لاسي صنايعو پراخوالي کې به د زده کوونکو ذهنيت وده وکړي.

لومړی لوست

فرهنگ

د فرهنگ په باره کې څه پوهېږئ؟

د هرات جامع جومات

طاق ظفر
(پغمان)

هنر

ټټې هنر د بزگرۍ درخڅه نه وي طالع څښه کا تا په سرواخلي مگر؟
چې په آس کې څه هنر وي هاله ښه وي او که نه ورځني ښه وي لاینه خر
که طالع او هنر دواړه سره کښېږدی زه خو شحـال به پکې ونیسم هنر
بې هنرمې که بادشاه د درست جهان شي هیڅوک نه پسندی په ده د لړۍ چر
هنرمندی که گمداشي کنډول واخلي هنرمندی که گمداشي کنډول واخلي
په لیسده به یې هر څوک ښوړوي سر په لیسده به یې هر څوک ښوړوي سر

د خورشحال خان خټک له د ستارنامې څخه

فرهنگ د يوه ملت يا د يوې ټولنې ټولر مادۍ او معنوي شتمنيو ته ويل کېږي.

د معنا په لحاظ د فرهنگ عمده عناصر دادي: ټولنيز، اخلاقي او حقوقي ارزښتونه.

د مادۍ فرهنگ عناصر دادي: د معمارۍ ډولونه، انځورگرۍ، صنعتونه او داسې نور.

د عامو خلکو ادبيات (فرلکچور) او دودونه د ټولنې د فرهنگ يوه مهمه برخه جوړوي چې دا هم معنوي او هم مادي اړخونه لري.

په حقيقت کې فرهنگ يو داسې، کرکټر او استعداد دی چې يو ملت ته طبيعي او ټولنيز شتون او هستي ورکوي.

فرهنگ د يوې ټولنې د ژوند د بېلو بېلو اړخونو، معنوي ارزښتونو د ژوند د ښېگڼو، څرنگوالي او د اخلاقو څرگندونکي دی. کله چې موږ د يوې ټولنې يا د يوه هېواد د خلکو د فرهنگ په هکله خبرې کوو له هغې نه زموږ موخه او مطلب دادي:

- دودونه او رواجونه
- عمومي
- لاسي صنعتونه
- د خلکو کارونه
- لرغوني لوبې
- اخترونه
- پخوانۍ مېلې او جشنونه
- ماتمونه
- کيسې
- اسطوري
- (ژبني) ادبيات
- منلونه

د خواجې بازسای ولی
جومات (دبلخ)

او داسې نور چې د پخوانيو خلکو معنوي او مادي پاتې شوني (ميراثونه) دي چې له يوه نسل نه بل نسل ته او له اسلامافره اخلافه را رسېدلي دي.

فرلکچور د خپل تاريخ په بهير کې يو مست سېد ته ورته دی چې د خپل تگ او حرکت په اوږدو کې په بېلو بېلو ډولونو سره لېدل کېږي خو د خپل ماهيت، څرنگوالي اړيکه او ارتباط له

خپلې اصلي سرچينې سره ثابت ساتي. يعنې هغسې چې د سيمد د اوبو غونډې د خپلې سرچينې څخه تر پايه پورې اوبه پاتې کېږي.

فولکلور د ژبې او ټولنو په بدلون سره د پخوانيو انسانانو فکرونه ، عقيدې، رواجونه او دودونه وروستيو انسانانو او نسلونو ته لېږدوي.

فولکلور چې د فرهنگ يوه عمده برخه جوړوي، د دې راتلونو نه او هراړخيزه پلټنه د کارپوهو خلکو او عالمانو کار دی.

په دې کتاب کې موږ د افغاني کلتور بېلابېل اړخونه او په ځانگړې توگه د هغې فولکلور په لنډو ډول تاسو گرانو زده کوونکو ته وړاندې کوو.

د افغانستان خلک چې له بېلابېلو قومونو څخه جوړشوي دي، د يوه روښانه تاريخ او تمدن لرونکي او د داسې ډول ډول او بډای فرهنگ درلودونکي دي چې د هغې ساری په نړۍ کې لږ ليدل کېږي.

د افغانستان پر خاوره باندې په تېرو زمانو کې تل د نړيوالو سيالانو او سوداگري کاروانونو لاره تېره شوې وه. همدا لامل دی چې دلته مختلفو عقيدتي، ديني او فولکلوري پديدوځای موندلی او د افغانانو لپاره يې پر پوره او د کامل کلتور سوغات راوړی دی.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په دوه يا درېو ډولو وويشل شي او هره ډله دې د لوست په يوه موضوع په خپلو کې بحث وکړي.
- پوښتي
- د بهرني فرهنگ د اغيزې د مخنيوي او د خپل فرهنگ د ساتنې او ژغورنې لپاره تاسې کوم وړانديزونو کوئ؟
- کورنۍ دنده
- زده کوونکي دې زموږ د هيواد د فرهنگ د نورو ډولونو په باره کې معلومات راغونډه کړي.

د لیمڅي جوړولو صنعت

لیمڅي زموږ د هیواد د پخوانیو لاسي صنایعو له مهمو تولیداتو څخه دی چې په لاندې ډول د هغې د جوړښت په هکله لاندې خبرې کوو:

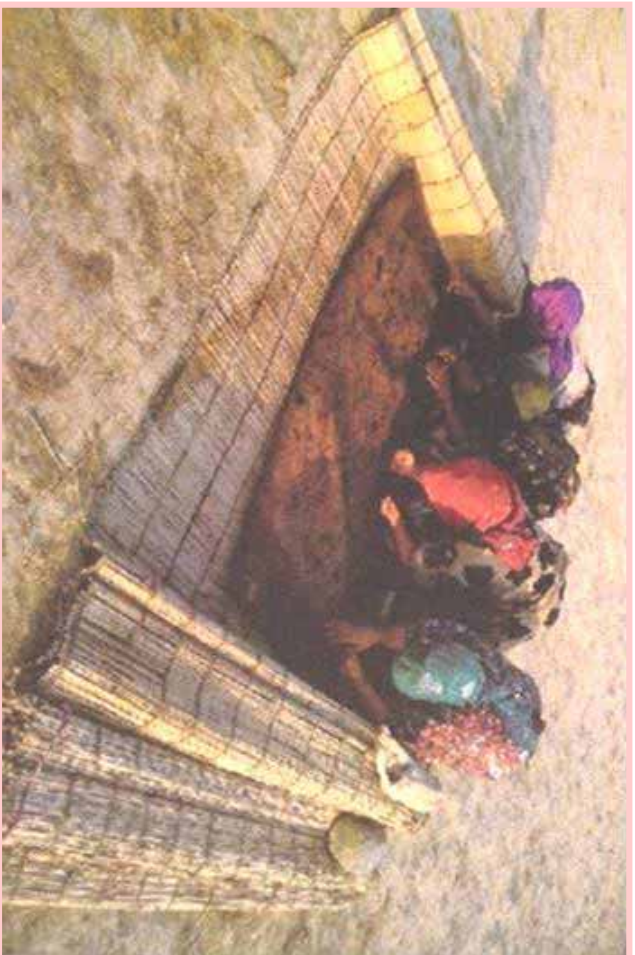
د لیمڅي د جوړولو لپاره وړۍ نه وړېښي، بلکې لومړی هغه مینځي اوسر ته یې خوروي. وروسته یې په ځانگړی ډمنځ باندي وهي چې وړۍ خلاصې، او نرمې شي. بیا یې په سور، آبي، زېړ او ګلابي رنگونو سره رنگوي او لیمڅي ترې جوړوي.

د لیمڅي په کارگاه کې د وړیو ځای پر ځای کول

د کور په انگر کې د کنکو یو پزی هواروي او د هغې پر مخ ټټر خوروي. د لیمڅي استاکار (ماهر سپی) لومړی تورې وړۍ د نازکه لښتي په واسطه پر ټټر د چوکات په منځ کې ځای پر ځای کوي. بیا د هغې د پاسه د یوې جالو په واسطه تودې اوبه پر وړیو پاشي او وړۍ هواروي، وروسته بیا رنگ شوې وړۍ په څلورو خواوو منځ او غاړو کې په تناسب سره په مناسبو ځایونو کې ږدي او ددې رنگه هوارو شوو وړیو د پاسه په جوړو شوو ګالانو هم اوبه شیندي او په لښته یې اواروي.

د لیمڅي د مېړلو طریقه

کله چې د لیمڅي د جوړولو په وخت کې استاکار ډاډه شي چې وړۍ په خپله اندازه او

مساروي پېلېوالې په ټولر برخو کې خای نېولې دی او د گالانو اندازې او تناسب ته هم په هر خای کې پاملرنه شوې ده؛ نو بیا څلور یا پنځه کسه پر زنگونو باندې پر ځمکه یو د بسل په څنګ کې کښېني او له یوې خواڅخه ورته په ټغر کې په شریکه سره په تسلیج نغاړي او د خپلو مټو په زورېني مېنې (مړې) او دې کار ته په جدیت سره دوام ورکوي، ترهغو چې د لیمڅي ورته کلکې شې او یو له بل سره ونښلې. بیا دغه نښتې وړۍ له ټغر او پزې (چرګې) څخه جلا کوي او په یوه خای کې یې هواروي چې وچې شي.

لیمڅي یو ښه او صحي فرش دی چې له هغې څخه لند بل (نم) او پخني نه تېرېږي، نو ځکه د دې کارول د انسان د روغتیا لپاره ډېر ګټه لري او د روماتیزم له ناروغۍ څخه انسان ژغوري.

د لیمڅي ډولونه

لیمڅي د وړیو، گل، د منبلو طریقه او په کوم خای کې چې جوړېږي، ددې ټولو له نظره بېلا بېل ډولونه لري چې عبارت دي له:

الف- پامیري یا قرغزي لیمڅي

چې د پامیر د پسه له غوره وړیو څخه جوړېږي. د بامیان په لیمڅو کې د (وَرَس) لیمڅي زیات شهرت لري. د میدان وردګ، پکتیا، پکتیکا، خوست، نورستان او په ټول هیواد کې ډېر ښکلي لیمڅي جوړېږي.

ب- کمان ګري لیمڅي

هغه لیمڅي دی چې د لرګي چوکاټ د لیمڅي د لاندې په ښه طریقه برابرېږي او ورته په ټولو برخو کې په یوه تناسب او مساوي ډول جوړېږي او ډېر کلک مږل کېږي. دا لیمڅي غوره او ډېر دوام لرونکي دی.

ج- ساده لیمڅي

هغه لیمڅي دی چې له عادي وړیو څخه جوړېږي، کومچیان چې په بانډو او بیدیاوو کې ژوند کوي، د دې لیمڅي څخه د خپلو خیمو، جوړډو او د کبردیو په پوښلو کې کار اخلي چې د باران د اوبو او له پخني څخه یې ژغوري. شیان په لیمڅي نه ځان ته کیږه نکه (ګډه) هم جوړوي.

یوه بې نستونې چپه ده او هغه شپانه یې اغوندې چې د ورځې په غرونو کې مېرې او وزې پیاوړې او د شپې، په هماغو غرونو کې د رمې پنځخالو او د غرونو په سمخو کې ویده کېږي، له گڼو څخه د ورځې د جاپې او د شپې د بسترې په توگه کار اخلي.

گڼو، شپانه له اوبو او یخني څخه ساتي.

د لوست نوي اصطلاحات

- شیندې - پاشي.
- سمخ - غار
- پنځو خالو — د څارویو د راغونډېدلو ځایونو

په تو لگي کې فعالیت

- بیر زده کورنۍ دې د لیمخې د جوړښت په باره کې خبرې وکړي.

پوښتي

- لیمخې کوم ډول فرش دی؟ او هغه څنگه جوړېږي؟

کورنۍ دنده

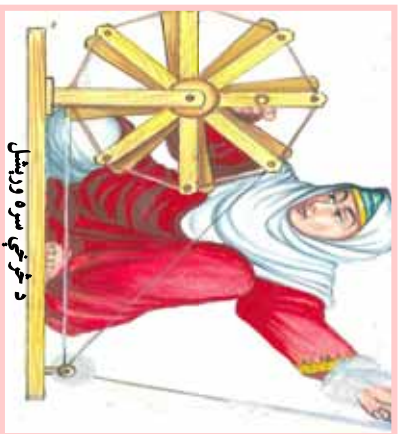
- زده کورنۍ دې له خپلو خپلوانو او گاونډیانو څخه د لاسي صنایعو او د لیمخې جوړولو صنعت په باره کې معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي.

ورپشل او پغړ اوبدنه

تاسو کله څوک د ورپشلو په حال کې لیدلي دي، څنگه ورپشل کوي؟

ورپشل له پخوا زمانو څخه زموږ د خلکو په منځ کې رواج وو چې وړۍ، پرمبه، وربنښم

او سنډه به ښځو او نجونو د څرخي، څنځکي (چپلک) او داسې نورو لاسي کوچنیو

د څرخي سره ورپشل

د اورجوغ سره ورپشل

وسایلو سره ورپشل او د ورپشل شورو تارونو څخه به یې ډول ډول پغړونه خالي، د اغوستلو جامې او داسې نورو شیان اوبدل.

مزاري ټغر

له خاليو څخه وروسته مزاري ټغر ټبر ښه فرش دی. ټبر ښکلي رنگونه لري.

څرنگه چې دا ټغر د ټبرو ښو وړيو له نومو او کلکو نارونو څخه جوړوي، له دې امله يې د (فاقمه يي) ټغر په نوم هم يادوي.

دا ټغر پخوا په مزار شريف کې جوړېده، نو ځکه يې د مزاري ټغر په نوم شهرت موندلی دی.

خو نن ورځ د هيواد په ټبرو شمالي ولايتونو لکه: فارياب، سرپل، سمنگان، کندوز، تخسار، بادغيس،

هرات او داسې نورو ځايونو کې نارينه او ښځې مزاري ښکلي ټغرونه اړي. همدارنگه د ميمني، سرپل او غلموري ټغري هم د مزاري ټغرونو غوندې ښکلي دي او ځانگړی نوم او شهرت لري.

شال

شال په معمولي توگه په ساده او گلدار ډول د ورښمو او د سنډو له تارونو څخه جوړوي. ښځې شال پرخپل سر اچوي. تر ټولو قيمتي شال غجري (فاجاري) شال دی چې د رنگ، اوږدلو او جنسيت له مخې له نورو شالونو سره ټبر توپير لري.

کشیده ټغر

نوموړی ټغر د پسونو له اعلی وړيو څخه د "اورمک" په کارگاه کې اړي. د دې ټغر پود (عوضي تارونه) په سور، زير، گلاني، آبي او داسې نورو رنگونو سره رنگوي. کشیده ټغر زياتره د بوستي په پوښ، د کورونو، جوړنگو، خيمو او بانډوپه ښکلا او زينت کې کارول کېږي

کڼی (اورمک)

د «کشیده» ټغر په نوم د اوښلو کار گاه ده. د لرگیو څلور قوي موزي لري چې پر څمکه ټکړهل کېږي. همدارنگه درې پاڼي (پښتني)، د لرگي قلیچ (قیچي)، گله او کمه لري. او په ټول افغانستان کې دود ده.

اورمک

په ټولگي کې فعالیت

- یو زده کوونکی دې د ټغر اوښني په باره کې خبرې وکړي.

پوښتني

- منزاري ټغر څه ډول ټغر دی؟ د مزار څخه غیر نور په کومو ښارونو او ولایتونو کې دڅسې ټغر اوښل کېږي.

- تاسې د ټغر اوښلو د صنعت په وده، ښه کیفیت او بهر ته د هغې د صادرولو په باره کې څه نظرونه او وړاندیزونه لرئ؟

کورنۍ دننده

زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو او ګاونډیانو څخه د لاسي صنایعو، منزاري ټغر او کشیده ټغر په هکله معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي.

د ځاليو او بډنه

- په عکسونو کې کوم شيان وښی؟
- د دې دستگاؤ وغوره والی په څه کې دی؟

ځالۍ، اوبدل د افغانستان د خلکو يو ډېر پخوانی لاسي صنعت دی. د ځاليو اوبدل زموږ د هيواد په شمالي، شمال ختيځ او شمال لوېديځ ولايتونو کې زيات رواج لري.

د جوزجان، بلخ، فارياب، سرپل، سمنگان، کندز، تخار، بغلان، هرات، بادخيس، فراه، نيمروز ولايتونو او د کابل ښار د وزيرآباد او دشت برتې په سيمو کې زموږ د هيواد کمالمدارې ښځې او نجونې په خپلو نازکو هنرمندو ګوتو ډوړيو، مالوچو او ورښمو له تارونو څخه ډېرې ښکلې ځالۍ، اوبې چې نړيوال شهرت لري او په نړيوالو بازارونو کې يې هويت تشييت شوی دی. که څه هم په يادو شوو ولايتونو کې ښځې ډېرې ښکلې او نفيسې ځالۍ، اوبې؛ خو د آقچې او اندخوی ځالۍ له ډېرو پخوانيو

غالیو څخه دي چې په ۱۳۵۶ هـ.ل. کال يې په ټوله نړۍ کې لومړی مقام وگاټه؛ لکه چې مرحوم نینواز یوه ښکلې فولکلوريکه سندره په دې باب ويلي ده:

بیا بـریم قالین بـسافیم سوی آقـچـه

تخته تخته، پارچه پارچه قالی های سرخ و سفید

برای یار برگ بید

برای یار برگ بید

الا یار جان به اندخویت ندیدم بدخشان آمدم رویت ندیدم

زیغلان تا مزار و شهر هرات مثال تار گیسویت ندیدم

بیا بـریم قالین بـسافیم سوی آقـچـه

تخته تخته، پارچه پارچه قالی های سرخ و سفید

برای یار برگ بید

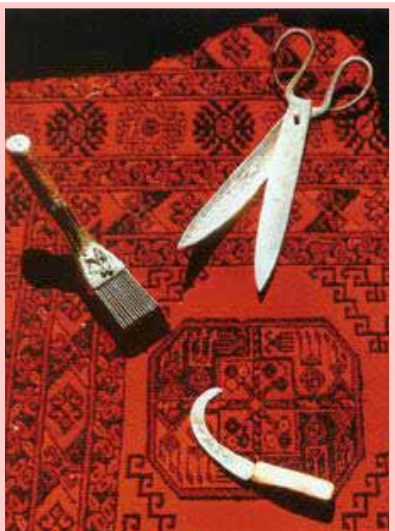
برای یار برگ بید

غوره غالی، هغه دي چې تار او پړ د بې دواړه له خالصو وړیو څخه واوبدل شي.

څومره چې د غالی تار نری او د تارونو او خوټو شمېر يې په یوه ساحه کې ټیږ وي، په هماغه اندازه غالی ارزښتاکه او ښکلې وي. د ښي غالی په هر متر مربع کې یو سل وینځوس زره غونډې اچول کېږي. له کومو وړیو څخه چې د غالی تارونه جوړېږي، هغه باید نرمې (پستې)، نازکې او د پسه وړۍ وي. د غزني او وردگ د پسونو وړۍ دقوه قل، مړینوس او د ساریچه پسونو وړۍ د غالی د جوړولو لپاره ټیږې ښي دي. غالی د نخي(پنې) له تار څخه هم جوړېږي خو دا د وړیو او ورېښمو د غالیو غوندې ښکلې ظریفې او دوامداره نه وي.

د غالی، اوبدلو وسایل او سامان

د غالی، او بدلو لپاره وسایل، ځانگړی رښخ، ځانگړی چاکو، قیچې، تار تقي، چوب (لرگۍ) او داسې نوري وسیلې په کارېږي. د غالی اوبدلو کارگاه یوه لاسي آلّه ده چې څلور لرگي لري او د مستطیل په شکل یو له بل سره کلکېږي او د غالی تار د هغې په اوږدو کې بندوي (نستېه) کوي او بیا څلور، پنځه او یا ټیږي غالی اوبدونکي ښځې او نجونې یو د بل په څنګ کې کښېني او غالی اوبی.

د خالیو صادرو له جوړو پخوانیو کلونو را پدېخوا زموږ د گران هیواد د اقتصاد په ښه والي او د بهرنیو اسعارو په لاس ته راوړلو کې جوړ رول لري.

د خالیو د وړیو رنگول

د خالیو د وړیو رنگولو لپاره له هر ټول طبیعي رنگونو څخه کار اخیستل کېږي. طبیعي رنگونه د انارو، پیازو، دغوزانو د ونو د پوستکواو د گلونو د عصاري او شیری او همدارنگه دوحشی نباتاتو لکه «رویان» له رښو څخه لاس ته راځي چې زموږ په هیواد کې یې په زړه‌او ډولو نه موندل کېږي.

هغه خالی، چې د هغې وړۍ په طبیعي رنگونو باندې رنگ شوي وي، د لرگي رنگ (چونړنگ) په نوم یادېږي. د دې خالیو جنسیت ډېسر لوړ او ارزښت‌اک دی او په ټوله نړۍ کې پیرودرنګي لري.

د خالیو گل

زموږ د هیواد خالی، اوبدورنګي ښځې د خپلو خالیو په گل اچولو او گلکاری کې په دودیز او سنتي ډول د پخواني هرات د میناتور یو له ښکلو نمونو، نقشونو او انځورونو څخه کار اخلي چې د هرات د تیموریانو د طلايي عصر د نقاشۍ د کلتور او میناتورۍ بڼې شونې دي

د خاليو دولونه

غالي، ډير ډولونه لري لکه: فيلپا، آقچه گل،

چکش، لبحر، ادرسکن، سليماني، موري، ساروقي،

وزيري، بشيري، المه گل، بخارايي، برستان، بارگاهي،

چنارگل، خال محمدي، بلوچي، انارگل،

خواجه روشايي، بلژيکي، ذبيح اللهی، مالداري،

اولامي، چوبوړنگ، فراق، چيچن، اندخويي، قندوزي،

قرقيي، مزاري، دولت آبادي، آقچه يي، يو تاره

هراتي، جمشيدې او داسي نور.

اوس په نړيوال بازارکې د فيلپا، بخارايي، بارگاهي،

بلژيکي، خال محمدي، د هغوی د رنگ د پړخوالي

او د غوره جنسيت له کبله ښه نوم لري چې د نيم متر، يو متر، يو نيم متر، دوه، درې، څلور،

شپږ، نهه، دولس، څلورويشت متره او همدارنگه جای نمازونه او قالبيچي په مختلفو اندازو او په

زړه پورې رنگونو جوړېږي. هغه تارونه چې په دې ډول غالېو او سراندازونو کې استعمالېږي،

په عمومي توگه له غوره جنسيت څخه دي، لکه: بلژيکي تار، پوڅ رنگه تار او د ورېښمو

تارونه.

قالبيچه

لږه غالي، چې دوه يا

درې مترو وي، د

قالبيچي په نوم يادېږي.

په پخوانيو افسانو کې

وايي چې:

حضرت سليمان(ع) يوه

قالبيچه درلوده چې په هغې باندې به کښېناسته او ديوانو به

په هراکې له يوه ځای څخه بل ځای ته بېوه.

وايي چې ټول انسانان، پيران او ديوان د سليمان (ع) د حکم او فرمان لاندې وو او دی د

حيواناتو او مرغانو په ژبو پوهېده.

په ټولگي کې فعاليت

- دوه تنه زده کونکي دي د ټولگي مخې ته راشي او ودې وايي چې غیر دوړیو له تارونو، نور د تارونو له کومو چوړونو څخه خالي، جوړېږي.

پوښتي

- قالپچه کوم چول فرش دی او دهغې اوږد زموږ د هېواد په کومو سیمو کې زیات دود لري؟
- د خالیو په باره کې یوه فولکلوريکه سندره وایاست؟
- د خالیو د چوړونو نومونه وړایاست.
- آیا کېدای شي چې د خالي، اوږدو صنعت په ټول هېواد کې دود کېږي؟

کورنۍ دنده

- هر زده کونکي دې د خالیو د چوړونو په باره کې معلومات راغونډ کړي.

د مالو چو له تارونو څخه اوښتنه

- مالوچ، ورک او وربنس په څه ډول لاس ته راځي؟
- تاسې د اوښلو کوم ډولونه پېژنئ؟

گلنه

زموږ د گران هيواد خلک پرمه يا مالوچ د څرخ په واسطه وربښي او بيا ورڅخه نسوکران جوړوي، لکه: خامتا، آله چه ، سطرنجي، جای نماز او جاکيونه.

خامتا اوښتنه

زموږ د هيواد د اوښني د ټوپرو پخوانيو صنعتونو له جملې څخه ده چې په زرگونو کلونه لرغونتيا لري.

په پخوانيو وختونو کې زموږ خلکو د ژوند د لومړنيو اړتياوو يعنې د خورو او جامو د برابرو لپاره چې په خپلو هلو ځلو او د ميتو په زور يې لاس ته راوړل، د مني په موسم کې به يې پرمه له پټيو (کړندو) څخه راپورلوله، که چا به خپله پرمه نه درلوده، له نورو څخه به يې په پيسو اخيستله او د مني په وروستيو او د ژمي په اوږدو کې به ماشومانو، ځوانانو او ښځو پښه دانه له پرمې څخه د (حلاجي) يا د گوتو په واسطه جلا کوله او بيا به ښځو دغه پښه د څرخ يا څرخي په واسطه وربښله او دغه تارونه به يې دڅټو کولو يا غونډارو په شکل جوړول. بيا به يې د تار دغه غونډاري په نيچو کې پېچل، بيا به يې په تارونو سره پېچلې نيچې د خامتا اوښلو

کارگرو ته ورلې او د خامتا اوبدلو استاذ به په ځانگړې دستگاه (دکان) کې د نیچو نثار په
مظهم او موازي ډول پر ځای تنسته کاوه چې له هغې څخه به یې خامتا جوړوله؛ لکه څنگه چې
ناسي په عکس کې دوه کارگاري وینئ.

په ټولگي کې فعالیت

- پر زده کونکي دې د ټولگي مخې ته راشي او د خامتا اوبدلو په باره کې دې معلومات
ورکړي.

پوښتنې

- ناسی څو ډوله اوبدنې پېژنئ؟
- خامتا کوم ډول ټوکړ دی؟
- آله چه او سطرنجي. کوم ډول ټوکړان دي؟

کورنۍ دنده

- زده کونکي دې له خپلو خپلوانو څخه پوښتنې وکړي چې زموږ په هیواد کې اوس هم
دخامتا جوړولو وسایل شته؟ لاس ته راوړي معلومات دې په خپلو کټایجو کې ولیکي.

د کڼکي او د غنمو له تنې څخه اوبدنه
 - له ورپو، پوښې او ورپښمو څخه غبر، له نورو شیانو هم اوبدنه کېږي؟

په پخوا زمانو کې چې زموږ خلکو د خپل ژوندانه ضروري سامان آلات پخپله جوړول او په ځینو ځایونو کې یې اوس هم جوړوي له هغوی څخه یو د کڼکي او د غنمو له ډنډرو (دروزو) څخه د سامان آلاتو جوړول دي .

د کڼکي څخه پخپل اوبزې او بې چې د نمجنو (زېمدارو) کوټو د فرش او د بامونو په پټولو، په ډنډرو او بېدپارو کې د کوډلي (جولگړې) یا د کڼې په جوړولو کې کار اخلي. د غنمو ډنډور لومړی په اوبو کې د خوړلو لپاره ږدي چې نرم او پاسته شي، بیا ترې په ځانگړی مهارت ټوکرۍ، شکور، خولۍ او څپلۍ جوړوي. د غنمو ډنډور چې کله په بڼه ډول او طرافت واوبدل شي، له هغې څخه ډېر ښکلي او دوامداره سامانونه جوړېږي؛ لکه څرنگه چې زموږ په هیسواد کې ډېر داسې خلک شته چې درلوده کارونه، لکه: بزگري، مالداري او یا نور کارونه نه شي کولې، خو په دې برخه کې ښه او اغېزمن کارونه ترسره کولی شي .

کت

کت د چپر کټ په شان یوه هوسا او صحي وسیله ده چې هغه د مزرو له پړو، نیلون او پخوا به یې په کونړ او نورو ولایتونو کې د غره د ځینو ونښو له پړو او د څارو له پرستګر څخه هم او بدل.

کت څلور پښې او څلور بازوگان لري چې دره لاندې او دوه اوږده وي؛ چې ترکان یې په لاسونو او یا یې د خراطی په ماشینونو تراشي.

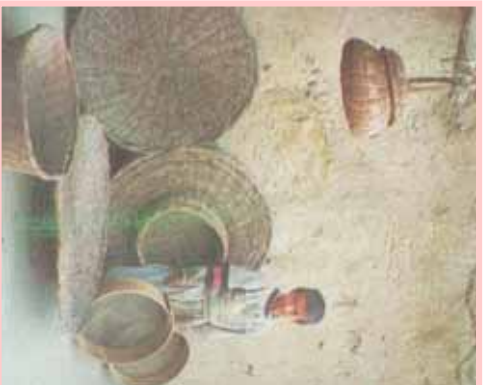
د کټ پښې د (لاک) د رنگ په واسطه رنگوي. د کټونو جوړول په ننگرهار، لغمان، کونړ، پکتیا، خوست، میدان وردګ او نورو سیمو کې ډېر زیات رواج لري او د دغو سیمو ټول خلک د ناستې او خوب لپاره د کټونو څخه کار اخلي او په لویو لویو دېرو او حجرو کې یې هم د کټونو کنارونه جوړ شوي وي.

د پسه له کولمو څخه اوښنه

زموږ په گران هیواد کې پرته له دې نه چې له څرمن څخه بالا پوړش، پوستین، دستګول (لاسي بکس)، بوتان، خپلې، د آسونو لپاره قنزې جوړوي. همدا رنگه کولمې هم د تسمو په شکل پري کوي او له هغې څخه ډول ډول سامانونه لکه: چغل (د غنمو او دانو د چاتولو غټ غلیل) د اوږو غلیل، قمچینه (متروکه) او داسې نور وسایل جوړوي.

دارغوان له لښتو څخه د شیانو اوښنه

ارغوان یوه بې میوې ونه ده چې زموږ د هیواد په غرنیو سیمو کې یې گڼ څنګلونه شته دي او ټول خلک یې پېژني. دارغوان څنګلونه د فرخار، سمنګان، هرات، بادغیس، پروان، د کابل

خواجه صفا او د
بدخشان په
غرونو کې له
پخوا څخه
موجود دي. د
ارغوان گل ډېر
ښکلی لاجوردی
رنگ او ښه بوټی

لري. د پسرلي په موسم كې خلك د كابل خواجه صفا او د پروان گل غونډۍ او نسورو ځايونو ته د ارغوان مېلو او سيل ته ځي. د ارغوان ځانگړي ډبرې كلكي او ارتجاعي (نه مائېد ونكې) خاصيت لري، كله چې تازه وي نښي تاوېږي او په تاوولو سره نه ماتېږي .

نور څوكه د ارغوان له ځانگو څخه كجاوې، د قلبي آنگ (سربانډې) او نور سامانونه جوړوي.

كجاوه

كجاوه يا سېد يو داسې لوښى دى چې د ارغوان، سري ولي او د ورڅسته له ځانگو څخه جوړېږي؛ كليوال خلك خپلې تازه مېوې لكه: شفتالو، زردآلو، آلو بالو، گيلاس، توت، آلو او داسې نورې له يوه ځاى څخه بل ځاى ته پكې لېږدوي. بزگران د جوارو وړي، د څارويو لپاره وابنه او حيواني سري هم د دې په واسطه پر خپلو اوږو له يوه ځاى څخه بل ځاى ته وړي.

د قلبي سربانډې (منجېله)

بزگران د ارغوان او يا د ورڅسته د ونړ ځانگړي يو له بلې سړه نغاړي (منجېله كوي)، بيا د هغې په واسطه د قلبي جُغ (سپار) له يوې سړه تړي او ځمكه پرې قلبه كوي.

د منجېلو لارې (راه آنگا)

د حيرانتيا خبره ده چې د ارغوان له ځانگو او لښتو څخه د لارو په جوړولو كې هم كار اخيستل شوى دى چې په لاندې ډول تشرېح كېږي.

د بدخشان د درواز ولسوالۍ د آمو سيند (دريای پنج) پرغاړو كې د ارغوان له ځانگو څخه د منجېلو لارې جوړې شوي وي.

د ارغوان ډبل لورگي به يې د ميخونو په شکل تيره جوړول او د غره په كمږه (گپټ) كې به يې ټكوهل. بيا به يې د خلو پښتو څخه تر پنځوسو پورې د آنگونو كړۍ چې د زنجير په ډول به يو له بل سره اوډل شوي وي په دې ميخونو پورې كلكي تړلي.

كوم يو لاروی به چې له ډبرو اوږدو او پلي منډونو څخه وروسته دې ځای ته رسېده او غوښتل يې چې له دې ځايه تېر شي نو د آنگونو لومړنۍ كړۍ به يې په خپلو لاسونو رانيو له او د آنگونو په همدې زنجير باندې به پورته كېده. په دې ډول چې يوه يوه كړۍ به يې رانيو له، په هغې كې به يې خپله پښه ټينګوله او بلې كړۍ ته به ورپورته كېده چې په دې ترتيب به له ډبر شو څخه تر خلو پښتو كې يو پورې پورته ځانه او ځان يې اصلي لارې ته رساوه.

كله كله به د ميخونو د ماتېدلو يا د اوچتو آنگونو د خوځېدلو او ټكانونو له امله ځينې لاروي چارېدل او د څو سړو مترو اندازې اوچتوالي څخه به ښكته را ليكا كېدل او د آمو په سيند كې به لوړېدل .

دا ډول پېښې به هر كال زياتې را مينيځ ته كېدلې.

- كه اوس هم د ارغوان، ورغشته او زرد بېد له لښتو څخه وسپلې واوښدل شي، دا به گټور وي او كنه! كه گټور نه وي نو زياتونه يې وروايئ!

پوښتي

- د غنمو له ډنډورو (دروزو) او كښكي څخه د سامانونو جوړول څه ډول دي؟ ناسي داسې اسباب پېژنئ چې د غنمو له ډنډورو څخه جوړ شوي وي؟
 - د مېرو له كولمو څخه كوم سامانونه جوړېږي؟
 - د آنگونو لارې څه ډول لارې دي ؟
- كورنۍ دنده**
- زده كورنكي دې له خپلو خپلوانو او گاونډيانو څخه معلومات واخلي، هغه سامانونه چې له كښكو او د غنمو له ډنډورو څخه جوړ شوي دي اوس هم شته ؟ خپل راټول شوي معلومات دې به خپلو كښايي و ليكي .

گنډل او گلدوزي

— ستاسې په کورنيو کې څوک خياطي (گنډل) او گلدوزي کوي ؟

خلکو د جامو اغوستل په تېرو وختونو کې يواځې د اړتياوو د پوره کولو او له بېخي او گرمۍ څخه د ځان ساتنې له پاره کارول، خو کله چې بشري ټولنې په تدریج سره وده وکړه، د دې سره سم د جامو اغوستل هم د اړتيا او ضرورت د پوره کولو له مرحلې څخه تېر شول او د تعجب او سينگار بڼه يې ځانته غوره کړه او ورو ورو گلدوزۍ رواج وموند . نن ورځ زياتې ښځې، نجونې او د گلدوزۍ استادانې د کابل کندهار، ميدان وردگ، غزني، لوگر په ښارونو

او د هيواد په ټولو ولايتونو کې په خپلو نازکو او هنرمندو گوټو په پوره کمال او هنر سره غوره او ښکلې گلدوزۍ کوي.
گلدوزي ټبر ټولنه لري چې دلته يې پنځه وېشت ټولنيزه تاسو ته دريږنو:

د گلدوزۍ ډولونه(خامک دوزي)

کندهاري دوزي، گینده، بنځي، جَوک دوزي، دنداک موش، چوبک دوزي، زنجیر ه دوزي، پښتړک دوزي، چپه دوزي، سوزن دوزي، تکه دوزي، تار شمار، آئینه دوزي، پسته چین، شبکه دوزي، گنډ دوزي (افغاني گنډ)، صدف دوزي، گره دوزي، شال دوزي، گراف دوزي، جالي دوزي، پړکانه دوزي او داسې نور چې د دې زیاتې نمونې زموږ د هیواد د لوړو ښارونو په دکانونو په ځانگړي ډول د قندهار په ښار کې شته دي.

په ټولگي کې فعالیت

- یو زده کوونکی دې د ټولگي مخې ته راشي او د گلدوزۍ په هکله دې معلومات ورکړي.

پوښتي

- تاسی څو ډوله خامک دوزي پيژنئ؟
- که گنډل او گلدوزي وده او پرمختگ وکړي، آیا کېدای شي چې دا زموږ د هیواد دلایي صنایعو د صادراتو یو ښه قلم وي؟
- زموږ د هیواد د سوزن دوزۍ (گنډلو) او گلدوزۍ د هنر د پراختیا او ودې لپاره کوم وړانديزونه لری؟

کورنۍ دنده

- ټول زده کوونکي دې د گنډلو او گلدوزۍ ډول ډول نمونې چې په کورونو کې یې موجودې وي، که ډېرې قیمتي (گرانې) نه وي، ټولگي ته دې راوړي، خپلو ټولگيوالو او ملگرو ته دې وښيي.

تړکاني او د لرگي صنعت

- په عکسونو کې څه وینئ؟
له لرگي څخه په جوړو شوو سامانونو کې، که مو له زانگو څخه غیر نور کوم وسایل لیدلي وي نو مو نه یې واخلئ؟

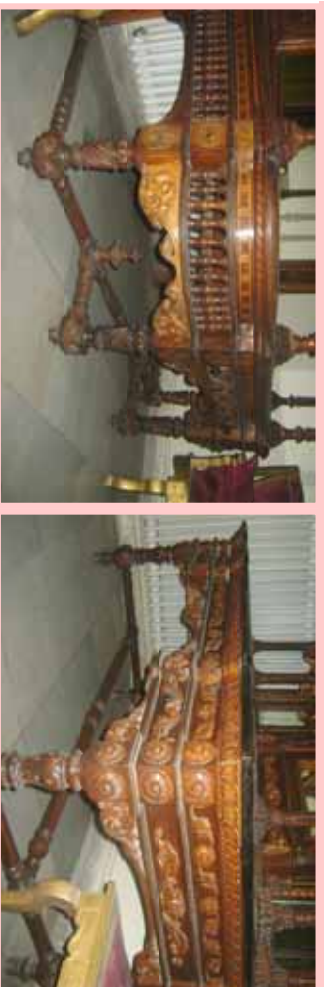

زموږ په گران هیواد کې لرگین سامانونه او له هغو څخه ګټه اخیستل له پخوا زمانې څخه را په دې خوا دود وو. زرگونه کاله مخکې زموږ خلکو د لرگی سامانونه او د لرگي کارگاړې په خپلو لاسونو جوړول او له هغو څخه به یې ګټه اخیستله چې په لاندې ټول دهغوی یو څو نمونې درېښتو:

د قلبي سامان لکه یوړې، جُغ او ماله، همدارنگه جواز (د پرمه دانې او نورو غوړینو زړو څخه د تېلو ویستلو ګانف. یا کارگاه، د ټوکرانو یعنی د خاما او بدلو کارخانې یا وسیلې، زانگو، د تار د ورېښلو وسیلې(خرڅه او خرڅکي)، حلاجي، څمڅي، د آش او نورو باغی څمڅي، طشت،(د لرگي څخه جوړ شوی لوی لوښی یا خانک)، کټاوړې، د لرگي هاوړنگ (چټیو)، د او بدلو ږمنځ، د او بدلو ګله، صندوق، دروازې، الماری، ورسۍ (کوړکۍ او اشداری)، د لرگي لکن(ځانکي)، د

لر گي کاسه، کيو نه، د موسيقي سامان لکه: دنيوره، رباب، سيتار، تنبور، فول، طبله، خوشو کي، ميزونه، د نلافي دستگه (ډانوس)، نيزه، ليندۍ، د غلو دانو شانلوۍ، کشتۍ، آبگړتونه او داسي نور چي د ځينو نومونه او عکسونه په کتاب کي ويني .

زانگو

د کورچي ماشوم د ويده کېدل او هوسايتي لپاره يوه ښه وسيله ده چې د زېږېدلو څخه تر يو نيم يا دوه کلنۍ پورې ماشومان پکې زنگول کېږي. زانگو له لرگي څخه جوړېږي او د هغې په تختو کې د ترکان له خوا ښکلي گلرڼه کېدل کېږي، نرم تو شک پکې هواروي او ماشوم

وړباندې ويده کوي. زانگو د ماشوم د روزنې لپاره يوه ښه وسيله ده. د ماشوم د هوسايتي او امن لپاره له زانگو څخه غير بل ښه ځای نشته، چې د غورځېدلو، د پټېږ لاندې کېدلو، د سسوخېدلو، د مضرو شيانو د خوړلو او له پخۍ څخه د ماشوم د ساتلو ټېره ښه وسيله ده. کله چې يوه مور خپل ماشوم په زانگو کې ويده کوي، نو دغه شان خوږې سمندري ورته زمزمه کوي: آلو! آلو! ، دلته مه راځه پيشو! صديقه داسې ويده ده لکه گړۍ د رانجو

د مور د «آلو» سمندره ټېره لطيفه او خوږه سمندره ده چې ماشوم يې د خپل ژوند په اوږدو کې اوري. کله چې ماشوم په خوب کې لاړ شي بيانيې مور په ډاډه زړه خپل کارونه سر ته رسوي. زانگو په ټول افغانستان کې دود ده.

اوغور

يوه داسې وسيله ده چې په هغې کې غنم، ورشپې، نخود، باقلي، توت، زغر، دڼيا، مرچک او داسې نور شيان ټکوي او ميده کوي. ټبر پخوانی اوغور د ټبري هاوگ دی چې په دوديز ټول د خلکو په منځ کې مروج و او له دوو ټبرو څخه جوړېږي .

۱ - د دایرې په ډول تیره چې د نیم متر مربع په اندازه پلنه او د ۲۰ یا ۲۵ سانتي متر مربع په اندازه پهلوالی لري او سطحه یې هواره وي. د کور په انگرې کې یې له ځمکې څخه څو سانتي متره او چته زږدي او د هغې خوله (منځ) د فولادی قلم او څټک په واسطه د ۱۰ - ۱۵ سانتي متره عرض او د ۶ - ۸ سانتي متره په ژور والي تشوي .

د ځینو سیمو خلک د تیری لوی او غور ته (بغری) او د لرگي کوچنی او غور ته هارونگ او چپو والي. په ځینو ځایونو کې بغری د کلي په مرکزي برخه کې هم ځای لري چې ټول کلیوال ترې هر وخت کار اخیستلی شي.

۲ - یوه تیره چې تقریباً دوه کیلو گرامه دروند والی لري او د بادرنګ په ډول وي چې د کوبه (خولي یا ټکونکي وسیلې) په حیث ترې کار اخلي. هارونگ د اوسپنې، مس، برونز (زیس) او دلرگي له سختو کُنډو څخه هم جوړېږي چې هغه سپک او کرخنده وي.

په دې وروستیو کې برقي هارونگونه هم جوړ شوي دي .

د لوست نوی اصطلاحات

برونز (یو ډول فلز) (

په تورلگي کې فعاليت

- د ماشوم په روزنه کې د ځانگړې ښېگڼې په خپلو کتابچو کې وليکئ !

پوښتنې

- له لرگي څخه سامانونه جوړول زموږ په هېواد کې له کوم وخت څخه دود درلود ؟
- هغه سامانونه چې په کتاب کې يې يادونه شوې تاسې له هغوی څخه کوم يو پېژنئ ؟
- تاسې لوی او غورچې پاڼکوب ورته ويل کېږي او شولې پرې ټکوي، پېژنئ ؟ د هغې د کار څرنگوالی وليکئ.

کورنۍ دنده

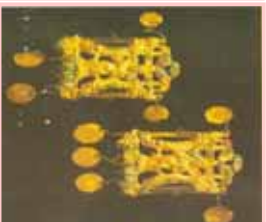
- ښوونکی دې د هر زده کوونکي لپاره په کوچنيو لرگينو تختو باندې يوه يادونه څلوريزه (رباعی) په ښکلي ليک وليکي او زده کوونکي دې هغه په خپلو کورونو کې حکاکي کړي او تورلگي ته دې راوړي .

- ښوونکي ته ښايي چې په دې هنر کې وړ زده کوونکي وهڅوي او مرسته ورسره وکړي.

گانې

- گانې له څه شي څخه جوړېږي ؟
- په عکسونو کې کومې گانې وینئ؟

د گانو د استعمالو لو فرهنگ زموږ په هيواد کې له ډېرو پخوا زمانو څخه دود و. لکه څنگه چې د لرغون پوهانو د کيندنو (حفرياتو) په نتيجه کې د بغلان په (سرخ کوتل)، د جوزجان په (طلا تپه) او د کابل په (خيرخاند) کې د زرگرۍ نښې؛ لکه: غوڅه، هوار جام، او دوه د انسان مجسمې چې د لومړۍ پيړۍ د درېيمې ربعي لاسي صنعت او هنر دی لاسته راغلي دي. طلايي کمربند، د سوري يا د لمر د ربّ الواعي مجسمه چې د هغې په سر او مخ باندې طلايي زنجيرونه، غوږوالۍ او په لاسونو کې بې د سرو زرو بنگرې کارول شوي دي، د بغلان د سرخ کوتل له

آتشکډې څخه لاس ته راغلي دي، په زردشتي دورې پورې تړلي دي.

همدارنگه د کوشاني او اشکاني دورو د دوه زرو ټوټو طلايي گانو نښې چې د جوړجاړن د طلايي ، د مڼگلو د ميرزکې او د جلال آباد له هډې څخه لاس ته راغلي دي، د دې مطلب څرگندونکي دي چې د داسې گانو بې سارې نمونې چې په هغې وخت کې استعمالېدلي او زموږ تر زمانې پورې بې دوام کړي دي، اوس هم په کابل او د هيواد په ټولو ښارونو او کليو کې ښځې او نجونې د گانو سره مينه لري او هغه کاروي .
په لاندې ډول د گانو يو څو ډولونه تاسو ته دريښتو:

د گانو ډولونه

د سروزرو تاج، ټيک، غوږوالي، لښتې، دغوږونو حلقې، د غوږونو چسپکونه، سيڅکي، چارگل، د غاړې زنجير، لاکټ، اورې، پيزوان، چمکلي، حمایل، بيلا بيلې غاړه کې، سلسلې (د غاړې دوه ډوله املهونه)، بازو بند، غمي لرونکي بنگرې، ساده بنگرې، باهوگان، ونښې، دغاړې امله، د سښتې گل، کمر بند، پای زيب (خلخال)، د تندي زنجير، طلايي غمي دارې گوټې، د سرو زرو تعويذونه، چلې او داسې نور.

خرنگه چې موږ وينو په سلگونو ډوله طلايي او د سسپينو زرو گانې بنځې او پينځې کاروي په دې کې ځينې ډولونه هغه گانې دي چې د هغې له نومونو څخه معلومېږي چې په سر، غوږ، پزه، لاسونو او پښو کې کارول کېږي او نور شپږ ډولونه يې که څه هم بنځې او نڅسونه پيژني، خو د زياتو معلوماتو لپاره يې دلته يادونه کوو:

شپږ ډوله طلايي گانې

۱- د تندي ټپک

د مثلث، مربع، گرد، ساده او غمي لرونکو په شکل جوړېږي؛ د نازکو گونگرو لرونکو زنجیرونو په ډول د دواړو وروڼو ترمنځ خړول کېږي. بنځې او نڅونې يې په ودونو او د خوشحالو په محفلونو کې اچوي.

۲- د سروزرو چارگل

د پزې دښکلا لپاره يوه گانده ده چې په شا پورې يې يوه نرۍ او کوچتۍ مېله نښلول شوې ده. دامپله د پزې په سوري کې اچول کېږي، په پاستي سر (مخ) کې يې ورته د قيمتي زمرود، ياقوت يا د الماس د غمي لپاره يو مناسب ځای جوړ کړي وي چې دغه غمي پکې لگول کېږي.

۳- د سروزرو لاکټې

دا د بنځو د غاړې او سيني د ښکلا يوه طلايي گانده ده. په مختلفو ټولونو د سپارښتنې او غوښتنې سره سمه جوړېږي. د يوه زنجير په واسطه د غاړې شا ته تړل کېږي او د ټټر په سر باندي يې راخوړندوي.

۴- چمکلي

له ټټرو لرغونو گانو څخه دي چې مخکې به يې له نقرې څخه جوړول. ځينو شتمنو خلکو به له سروزرو څخه هم جوړول چې ټټر قيمتي او ښکلي به وړ. اوس هم چمکلي په ځينو سيمو کې دود لري.

۵- غاړه کې او سلسله

دا دوه گانې هم په غاړه کې اچول کېږي او بنځې يې ټټري خوشنوي.

۶- چشم مهره

دا د کوچنۍ تخځې يا لورجې په شکل يوه گانده ده چې د هغې په مخ باندې غمي لگول کېږي او تفريناً له سترگې سره ورته والی لري.

چې په ځينو سيمو کې تحفه کې ورته وايي.
چشم مهره هم گانده ده او هم په عامه توگه خلک داسې ذهنت لري، کله چې ځينې کسان د رخساره له مخې ددغې گانې اغوستونکې ته گوري نو سترگې يې په دې گانده پريوځي دغه مړۍ د حاسده (نظر باز) د سترگو د نظر غشي دفع او هغه انسان له بده نظره ژغوري.

د لوست نوي اصطلاحات

گانده	پسولونه
الماس	قيمتي تيره، جواهر
دفع	مخنيوی

په ټولگي کې فعاليت

- زده کړونکي دې په څو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د گانې د کارولو په باب خبرې وکړي.
- **پوښتنې**
 - گانې له کومو فلزاتو او جواهرو څخه جوړېږي؟
 - د څو ډولو گانې نومونه واخلئ؟
 - بڼې او نڅوې کومې گانې ټوېږي خوښوي؟ طلايي او که د سپينو زرو گانې؟ او ولې؟
- **کورنۍ دنده**
 - زده کړونکي دې د امکان په صورت کې په خپلو کورونو يا د خپلوانو کره وگوري او د دې گانې عکسونه يا د هغې بازاړي نمونې چې قيمتي نه وي، ټولگي ته راوړي او يو کلکسيون دې ترېنه جوړ کړي.

د مسگرۍ صنعت او هنر

- گرانو زده کونکو تاسې مس پېژنئ ؟
- په عکسونو کې کوم شیان وینئ ؟

د مسو د کشف او د کارولو تاریخ د انسانانو د ژوند له هغې دورې سره تړلی دی چې هغې ته (په مغارو کې د انسانانو د اوسېدلو دوره) وايي . بشر لومړی ځل له مسو څخه د مسکو کاتو او پیسو په توګه کار واخیست .

پخوا د خلکو د ژوند په هره برخه کې مسو خورازيات ارزښت درلود؛ خو د ماشيني صنعت په

رامنځ ته کیدو او د نورو وسایلو په جوړېدو سره چې د مسو پرځای یې کارول؛ نوځکه زموږ په هېواد کې د مسو صنعت ته پاملرنه لږغونډې کمه شوه .
مس د خپلې لرغونتیا او ارزانۍ په سبب اوس هم د ټولنې ډیراخو پوړیو لپاره خواستمالپري .

د کابل په ښار کې د "میوند جادي" له جوړېدلو څخه مخکې د مسگرۍ بازار په (چار سوق) کې و.

له مسو څخه ښځينه گانې لکه: غاړه کې، غوروالي، ميڅکې، پای زيب، بازو بند ، نويږنسه، ماتېک، د سښې گل، ښکړې، گوتې، په ښکليو او ښايسته ډولونو سره جوړوي.

له مسو څخه دمچللو مانيو، د جوماتونو په گڼېدو او گلدهستو او د مترکو مزارونو د قبه وو جوړولو، د ليکلو د لوازمو، د محسمو د ښکلا او د زينتې وسيلو، د هندارو د غاړو(څنډو) او په لرغونو ښارونو کې د شمعدان، مشعل، مسی چراغونو، لالين(ارکين) او داسې نورو وسايلو په

جوړولو کې کار اخيستل شوی دی .

څرنگه چې د مسو آواز ډېر آهنگ لرونکی دی نو ځکه له دې څخه جرس(گينگړی، زنگوله)، د ښورنځي زنگ، سرنی، شپيلی، بوق(د شپيلۍ نوعه) او داسې نور جوړوي .

هغه لامل چې د مسگرۍ رواج يې تر نن ورځې ژوند ساتلی دی، هغه له مسو څخه د کور دسامان آلاتو په توگه گټه اخيستل دي، لکه د آشپزۍ او د خوړو لوښي چې په لاندې ډول دي:

– د کور د کاروبار لوښي

عبارت دي له: لگن يا خانکي، پتوس، کوزه، لوطه (آفتابه)، چلمچي، آبدان، صابون دانسی، شمع دانۍ او داسی نور لوښي چې تر اوسه د هغوی نمونې په پخوانيو کورونو کې شته .

– د آشپزۍ لوښي

ډول ډول ډېگرنه، چلو صاف، قفگير، آب گردان (غټه څمڅي)، سماوار، لگن، ډولچس، چای جوش، چري، او داسې نور اړوند لوښي.

- د خوراک لوښي

د بشقاب ډولونه، غوري، کاسې، قاشوغې، څمڅي، گيلاسونه، جامونه (کتوري يا مشربه)، د ښوروا خورۍ کاسې او داسې نور .

مسکري چي له پخوا څخه ورسره د خلکو ډېره مينه وه، نو ځکه د فن او هنر ډېرو ډولونو په دې صنعت کې وده کړې ده.

د مسو بنسکلا، څلا، رنگ آميزي، ډيزاين کول، شبکه کاري، زنجير جوړونه، د هغو هنرونو لکه جملې څخه دي چې زموږ د هيواد په گوت گوت کې په ځانگړې توگه په کابل، بلخ، تاشقرخان، هرات، کندهار، ننگرهار، غزني او نورو ښارونو کې ډېر دود وو.

د يادوني وړ ده چې له بهر څخه د ځينو سپکو بادوامو او ارزانو سامانونو د راوړلو په سبب زموږ په هيواد کې د مسو صنعت يوه اندازه کم شوی دی؛ خو که چېرې په گټورو تبليغاتو سره خلک وهڅول شي، کېدای شي چې دې لرغونې صنعت ته د خلکو له ذوق او سليقي سره سم په عصري ډول ښه رونق ورکړ شي.

د لوست نوي اصطلاحات		
خورا	زيات، ډېر	
هڅونه	تشويق کول	

په ټولگي کې فعاليت

- زده کورنکي دې په درېو ډلو وويشل شي او هره ډله دې د مسينو لوبو په باب خبرې وکړي او د مسي لوبو نومونه دې وليکي!.

پوښتي

- زموږ په هيواد کې له مسو څخه کومې وسيلې جوړېږي؟
- مسگرې زموږ د هيواد په کومو ولايتونو او ښارونو کې ډېر رواج لري؟
- که چېرته زموږ په هيواد کې د مسگرۍ صنعت ته خلک وهڅول شي څومره اقتصادي گټې به ولري؟

کورنۍ دنده

- زده کورنکي دې د مسو هغه لوبني او سامانونه چې په خپلو کورونو او يا د خپلوانو کړه بڼې وي، د هغو عکسونه او يا لستونه دې ټولگي ته راوړي .

د لومړي څپرکي لنډيز

فرهنگ د هغه هویت څخه عبارت دی چې یو ملت ته ټولنیزه او طبیعي هستي ورکوي. بیا فرهنگ د یوې ټولنې د معنوي ارزښتونو، د مادي هنري لاس ته راوړنو تمثیلونکی، د ژوند او د اخلاقو د مزایاوو څرگندونکی دی چې

گانې، د لرگي مستطرفه صنایع او د دې صنایعو څخه دي چې په دی جوړولو کې وړی لیمېځي جوړول زموږ د هیواد د لرغونو لاسي صنایعو څخه دي چې په دی جوړولو کې وړی نه وریښي بلکې هغه مینځي، رنگوي بې بیا ورڅخه لیمېځي جوړوي.

تغر زموږ په گران هیواد کې د(اورمک) په کار گاه کې په پیلو پیلو ډولونو اوبی؛ لکه مزارې تغر، کشیده تغر، پلاس تغر او داسې نور.

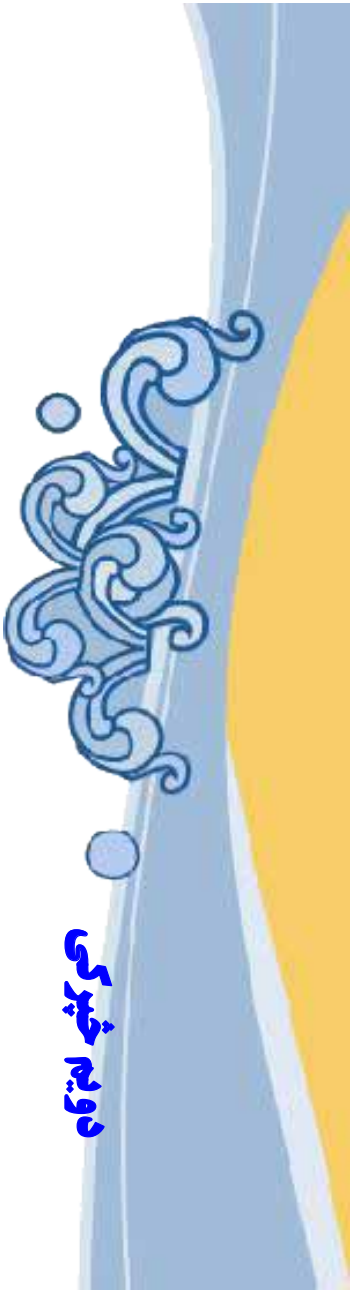
زموږ د هیواد د اوبدنې د لرغونو او ظرفیو هنرونو څخه د غالیمو اوبدنه ده چې پخوا د هیواد په شمالي ولایتونو، هرات او بادغیس کې دود وه، خو نن ورځ په ډېرو ولایتونو کې د کابل په شمول د غالی او بدل دود شوي دي. چې د وډیو، بڼې او ورښمو څخه په بیلا بیلو ډولونو اوبدل کېږي.

زموږ خلک د مالو چو له تار څخه خامتا، د کر کې څخه پوزي یا چغ، د غنمو له تنې څخه ټوکرې، شگور، چچ، او خپلې، د میرو د کولمو څخه چغیل (د غنمو پاکولو غټ غلیبل)، د اوږو غلیبل، متروکه، د ارغوان د لښتو څخه کجاوه او منجیله اوبی، ان تردې چې د ارغوان د لښتو څخه آتنگونه (منجیلې) د ډوډیو (زینو) په ډول جوړوي، چې په سختو لارو او د غرونو په تیرو کې بې میخ کوي چې د زینې په ډول ترې د تیریدلو لپاره کار اخلي.

زموږ په گران هیواد کې گنډل او گلدوزي د ظرفیو هنرونو د جملې څخه دي همداسان زموږ په گران هیواد کې د لرگي مستطرفه صنایع او هنر له پخوا څخه دود دی چې د لرگي څخه ښکلي دروازي او کرکې، بیاسته میزونه او الماری، زانگو، دورپشلو څرخ، د لرگي کپاوي هاوښک، څمڅي، د موسیقي سامان او داسې نور ډېر سامونونه جوړوي.

له پخوا څخه د تقري او د طلايي گانو څخه د کار اخیستلو فرهنگ زموږ په هیواد کې دود و. لکه چې زموږ د هیواد په ډېرو سیمو کې د لرغون پېژندونکو د کیندنو په نتیجه کې د زرگرۍ ښې تر لاسه شوي دي چې غرخه (آهو)، کتوري (د څښلو جام) او ښکلې گانې دي، او نن ورځ هم باذوقه ښځې او جړنې د گانو د اغوستلو سره مینه لري چې تفره یې او طلايي گانې لکه گوشواري، چمکلي، د غاډې زنجیر، حمایل، سلسله، کره، چوري، گوټې، چارگل او داسې نور اغوندي.

له مسو څخه د کور سامان، آښیزۍ او د ژوند په نورو اړتیاوو کې هم گټه اخیستل کېږي.

دويم څپرکی

هنرونه

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د موسيقۍ د خوشحالي، راوړونکي او ښکلې هنر سره چې د انسان د زړه د عواطفو ښکاره کوونکي او بيانوونکي دي بلد پيژي. زموږ د هيواد کلاسيک او معاصر هنرمندان، ملي اتڼ او د موسيقۍ سامان آلات پيژني او همدارنگه زده کوونکي به په دې لوست کې د اسلامي هنرونو نړيوالې او سيمه ييزې نمونې لکه: ښکلې معمارۍ، د ليکاطۍ او ښکلو ليکونو هنرونه چې زموږ د خلکو د مادې او معنوي فرهنگ يرمهم عنصر دی او د هغوی د ټولنې له تل څخه ځليږي، وپيژني.

موسيقی

- موسیقي څه شی دی؟
موسیقی د ښکلو او زړه راښکونکو هنرونو له جملې څخه ده چې له پخوا زمانو څخه تر اوسه پورې انسانانو خپل باطني عواطف او نازک احساسات، خوشحالی، غموڼه او خپلې روحي جذبي د موسیقۍ په واسطه ښکاره کړي دي .

په اسلامي نړۍ کې د موسیقۍ پوهان

ابو نصر فارابي (معلم ثاني) د اسلامي نړۍ ستر فیلسوف، د موسیقۍ عالم و چې د موسیقۍ په علم کې تالیفات لري. سرینده (غیچک) هغه اختراع کړې ده.

راویسل، هغه یې یو له بل سره په ځانګړې توګه ترکیب او یو ځای کړل او بیا یې وغږول. په یوه حالت کې یې ټول حاضرین په ژړا کړل او په بل حالت کې یې ټول وځسول بیا یې د ساز غږ بدل کړ، ټول یې ویده کړل او خپله ترې ولاړ.

د اسلامي نړۍ پوهانو دغه ښکلي

هنر ته د پیړیو په اوږدو کې وده ورکړې ده، لکه: ابو حفص سغدی د څلورمې هجري پېړۍ ادیب او موسیقي پوه یوه جعیه یې په قانون سره برابرې کړه او هغې ته یې د قانون نوم ورکړ .

رو د کې سمرقندي به چټګ ډبر ښه غږاوه .

فرخي سیستماني هم د چټګ او عود په غږولو کې وړتیا درلوده .

ابن سینا بلخي د موسیقۍ په فن کې لوی لاس درلود چې د هغه د (شفا) کتاب یوه برخه د موسیقۍ د علم په باره کې لیکل شوې ده .

خواجہ عبد القادر عودی، خواجہ محمود شهبائی هرړوي، قاسم قانوني، حافظ بابا جان، مولاناښايي، ټول د موسيقۍ په هنر کې استادان او پوهان وو.

خوشحال خان خټک په خپل مشهور اثر «دستارنامه» کې د سلو هنرونو او سلو خصلتونو په لړ کې د يوه شخصيت لپاره د موسيقي پر هنر پوهېدل هم لازمي گڼلي دي او د خپل دغه کتاب يوه برخه يې ورته ځانگړې کړې ده.

هغوی چې موزې يې نومونه ياد کړل زموږ د هيواد د کلاسيکې موسيقۍ او د پخوانيو ټولنو د لرغوني تاريخ له تل څخه را وتلي دي او د هغوی د ميراثونو سلسلې زموږ تر ژوندانه پورې رارسېدلي دي.

زموږ د هيواد معاصر موسيقي پوهان هر يو: استاد قاسم افغان، استاد پياراخان، استاد محمد حسين سرآهنگ، استاد رحيم بخش، ميرمن پروين، استاد شيدا، استاد هاشم، استاد اولير، امير محمد، محمد آصف، استاد محمد عمر، استاد مېورش، ملنگ، استاد در محمد لوگرى، شيرغزونى، ناشناس، ساربان، پيلتون، استاد ايوب، خلاند، ارمان، احمد ظاهر، فيض منگل، بازگل بلخشي، استاد محمد دين زاخيل، استاد گلرسان، ميرمن قمرگل، قديم، صفدر توکلي او په زرگونو نور هنرمندان دي چې زموږ خلک د هغوی د نومونو او هنرونو سره آشنايي لري.

د کابل ښار د (پايان چوک) د خرابات په کوڅه کې د دوی د غونډيدو مرکز و.

د موسيقۍ (ټنگ ټکور) سامان

د موسيقۍ سامان بيلا بيل ډولونه لري چې په عمومي توگه په درې برخو وېشل کېږي:

۱- د موسیقی بادي (لوله بي) آلات
عبارت دي له: شپیلې، سورنی، شهبایي، نفیر، شپور، کرنا، ترومپت، تونت، موسیقار، سیتون،
او داسې نور .

۲- د موسیقی تاري او آرشه بي آلات عبارت دي له:
د نیوره، دولار، سه تار، تنبور، رباب، بینجیو، بریط، ماندولین، گیتار، سرنده، چنگ، شهرود،
چغانه، پیانو، رود، عود، کیبورد، هارپ، سنتور، سارنگ، ویلون، دلربا، غیچک، هارمونیه،
آرگن، اکوردیون، شوک او داسې نور .

۳- د موسیقی ضربي آلات: طبل (ډول)، طبلة (دویو یی)، زیربغلي، دف، چمبه، منگی،
نغاره، ارغنون، بانگودرم، تیره، او داسی نور دي.

باید ووايو چې: د اسلام له نظره هر هغه کار چې د انسان د شهناني غوايزو د راپارېدو لامل
وگرځي نا جائز دی؛ نو ځکه د اسلامي امت د فقهاوو او پوهانو په مینځ کې د هغې موسیقۍ په
حرمت چې د شهناني غوايزو د راپارولو لامل وگرځي او انسان د بې بندوباري او فحشا خوا ته
بیايي د نظر اتفاق لري.

د لوست نوي اصطلاحات

غځپک	د موسيقۍ يوه آرشه يي آله ده .
تل	ژوره، بڼخ
کلاسيک	قديمي - لرغوني

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دي په دوه ډول وېشل شي، يوه ډوله دي د لرغوني موسيقي سامانونو په هکله او بله دي د عصري موسيقۍ د سامانونو په هکله خبرې اترې وکړي او دخپلو خبرو نتيجه دي وليکي.

پوښتي

- تاسي د محلي موسيقۍ څو ډوله سامانونه پېژنئ ؟
 - څو کسه وطني او محلي سندرغاړي پېژنئ ؟او په هغوی کې د کوم يو آواز ډېر خوښوئ ؟
 - ستاسې په ټولگي کې څوک د موسيقۍ د آلاتو له غږولو سره بلددي ؟
 - سر او تال په موسيقۍ کې څه معنا لري؟
- کورنۍ دنده**
- زده کوونکي دي په دوو ډولو وېشل شي. يوه ډوله دي د نامتو وطني او محلي موسيقۍ د آلاتو غږونکي او بله ډوله دي د نامتو سندرغاړو نومونه وليکي .

ملي اتني

- د ملي اتني په باره كې څه پوهېږئ؟

ملي اتني زموږ د هېواد له لرغونو ععناتو او فرهنگ څخه دی چې د هېواد په ختيځو او جنوبي سيمو کې رواج لري. په نوي کال، ودونو، اخبرونو، د ماشومانو د سنت کولو په خوبۍ، او د خپلواکۍ په جشنونو کې ملي اتني ترسره کېږي.

د ملي اتني د کولو طريقه

ملي اتني تل د ډول په وهلو سره پيل کېږي چې ډول وهونکي، شپيلۍ غورونکي د ځانه سره ملگرۍ کوي. ځوانان او اتني کورونکي کله کله په دوو ډلو وېشل کېږي او د اتني د ځانگړو سندرو په ويلو چې په پښتو ادبياتو کې ورته د (اتني نارې) وايي، پيل کېږي. چې د اتني کورونکو له خوا کله د سوال او ځواب په بڼه او کله يوځايي د ځانگړي نڅا او حرکت سره ويل کېږي. د نمونې په ډول يو څو سندري دادې:

واخ ودي ويشتمه
 مين دي په دا تسورو سترگو يمه
 پاس بـــه بام ولاړه يې زاري درته كوم كه خوځگي، راوړې
 كه شين دى آسمان شين دى شيرين لالې مې غاړې لونگين دى
 د سندرو د ويلو په پاى كې دراره ډلې قطار پرې او د اتني په ډگر كې يوه دايسره جوړوي.
 د ډول وهل تېرېږي. ځوانان او اتپچيان په داسې حال كې چې سپين كالې، په گلـدوړۍ او
 چرمه كارۍ بنـكلي شوي واسـكتيونـه اغـوستي، په ډبر جوش او شوق د ډول او سړني د آواز سره
 د سر، وينستانو، غاړې، اوږه، ملا، د لاسونو او پښو حركتونه منظم او هم غږى كوي او اتني
 ته درام وركوي.

د اتني دوام

ټول خپل مخونه او لاسونه په يوه حركت د دايرې دننه لوري ته گرځوي. يو وار چكې وهي او
 بيا خپل لاسونه او بڼې پښه او چتوي او بيا چكې وهي. په همدې ترتيب خپل مخونه د دايرې
 بيرون ځوانه گرځوي او بيا چكې وهي. د دې
 حركتونو د اجرا كولو په وخت كې ټول
 راټاوږي. همدا منظم چكونه (د لاسونو پړكا)
 د دايرې دننه او د باندې د ډول او سړني سره
 په هم آهنگه توگه دوام كوي او ورو ورو
 شور او جاني ډېرېږي. داسې چې ټول ځوانان
 د اتني په وخت كې د ټوپونو په وهلو سره

پخپلو كې تاوېږي؛ لاسونه پر كوي؛ سرونو او غاړو ته منظم او يوځاى ټكانونه وركوي؛ د سر
 وينستان بڼې او كين خوا ته غورځوي. چې ډېره په زړه پورې منظره مينځته راوړي.

هر څومره چې اتن د ورام کوي په هماغه اندازه د ځوانانو جذبي زياتېږي او په ډېسر جسوش او خروش سره يو ډول بنسکلي آوازونه کارې. د اتن نغمه او د ډول آواز ځانگړی سساز او آواز لري چې د ځوانانو ډېر شور او غوغا راپاروي.

دلوست نوي اصطلاحات

لاالۍ	لاالۍ - دوست - محبوب - زړه ته نږدې
چکې	لاسونه پو کول

په ټولگي کې فعالیت

- زده کوونکي د ملي اتن په باره کې خبرې اترې وکړي!

پوښتنې

- ملي اتن د جسم او روح له نظره په اتن کوونکو او نندارچیانو باندې څنگه اغیزه کوي؟

- ملي اتن زموږ د هېواد په کومو سیمو کې ډېر درد لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د ملي اتن په باره کې یوه مقاله وليکي.

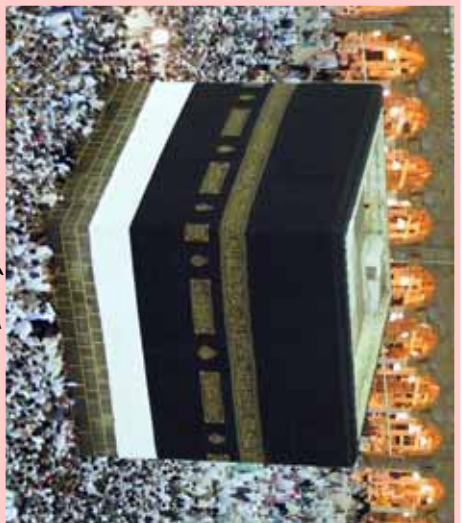
د اسلامي هنرونو نړیوالې او سیمه ییزې نمونې

الف: نړیوالې نمونې

- د اسلام د سپیڅلي دین په راتلو سره زموږ په هیواد کې کومو هنرونو زیاته وده وکړه؟ د اسلام سپیڅلی دین چې رڼا یې ټوله نړۍ روښانه کړه، له معنوي او اخلاقي ارزښتناکو لارښوونو څخه سر تیره یې د نړۍ په مادې فرهنگ او هنر باندې هم ډېرې اغیزې وکړې چې دا اغیزې په معمارۍ، لیکلۍ، او خوشنویسي، مذهب کاری، صحافي، انځور گرۍ، مجلد کارۍ او په داسې نورو کې روښانه دي چې د هغې نمونې تر نن ورځې پورې د نړیوال فرهنگ په مجموعه کې د لمر غونډې څلیرې. د معمارۍ د هنر په برخه کې یې اغیزې تر اروپا رسېدلې دي چې د هسپانيې په هیواد کې د مسلمانانو په واسطه ډېر ښکلي او یې ساري جوړاونه ودان شوي دي.

مدينه منوره، نړۍ جوړمات

کعبه مکه مکه

د سلطان احمد جومات
استانبول

د الوغ بيگ مدرسه
(سمرقند)

په افریقي، مصر، ترکیې او په نورو اسلامي هیوادونو همدارنگه په سعودي عربستان او نورو عربي هیوادونو او په هند کې د شېرشاه سوری، ظهیرالدین محمد بابر او د هغه د زامنو د بادشاهۍ په دوره کې لوی جوړښتونه او نورې تاریخي ودانۍ جوړې شوې دي چې تر نن ورځې پورې په هماغه شان په خپل جلال او پرتم پاتې دي.

القانون فی الطب

بوعلی سینا

قوناد غریلیک

یوسف خاص حاجب

کتاب التفهیم الازایل صناعة النجیم

ابوریحان بیرونی

د احمد شاه درانی (دېوان)

د علی شیر نوابی
دیوان

ب: سیمه ییزی نموني

زمونږ په گران هیواد کې د هرات د تیموري پاچاهانو، بابرشاه او د هغه د زامنو له خوا جوړېر باعظمته او ښکلې جوړماتونه ودان شوي دي چې په هغو کې د اسلامي معمارۍ له ځانګړي سبک او طریقي څخه ګټه اخیستل شوې ده. دغه جوړماتونه ډیرې ښکلې منقشي ګنبدې لري چې رواقونه یې په ښکلو میناتوريو او د قران کریم مبارک آیتونه یې په نستعلیق، ثلث، ریحان، او په شکسته لیکونو باندې ښکلې لیکل شوي دي.

د لیکونو په څنډو کې د گلونو او پاڼو تصویرونه په تناسب او تناظر سره په طلايي او لاجوردې پخو رنگونو انځور او نقاشي شوي دي.

دغه یادې شوې ښکلې نقاشۍ او د معرفي کاشي کارۍ نموني د هرات په تاریخي جوړمات، دشاهرخ میرزا په لویه مدرسه، د مصالې هرات په مجموعه، د گوهر شاد بیګم په مدرسه، د شاه ولایت مآب په روضه، د شاه دوشمشیره ولی په جوړمات، د خواجه پارسای ولی په جوړمات او داسې نورو کې په ځلانده توګه تراسه پاتې دي.

د بابر شاه د بني جوړمات
کابل

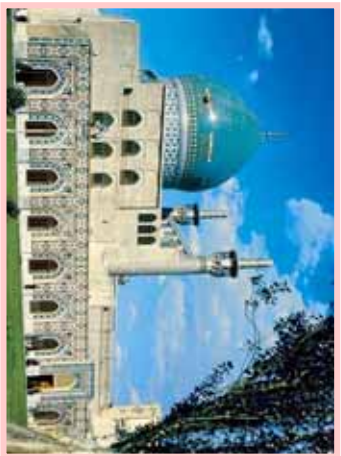
د شاه دو شمشیره ولی جوړمات
کابل

د هرات مصلی

د هرات مصلی چې دغه ځایونه پکې شامل دي: د گوهر شاد بیگم مدرسه، د سلطان حسین میرزابایقرا مدرسه او خانقا، د امیرعلی شیر نوابی جومات، دارالحفاظ، دارالشفاء، د اخلاصیه خانقا او مدرسه چې دایول د ((هرات د مصلی مجموعه یا ټولگه)) او د اسلام د عالي هنرونو څخه دي. د علوار مسجد (مسجد حوض کرباس هرات) چې د هغې محراب د اسلامي او تیموري هنرونو څرگند او وتلی صنعت دی او په خپله طرح، طرز او نوعیت کې د لیکاطی، خوشنویسی، کاشي کارۍ او خاتم کارۍ (ضمی لگول) په هنر کې لوړه نمونه ده. د هغې د (اور رنگونو) کاشي کارۍ کې د معدني رنگونو ښکلي نقشونه کارول شوي دي.

د نړۍ په تاریخ کې تر ټولو عالي ودانۍ

د گوهر شاد جومات چې د خراسان د مشهد په ښار کې دی او تر اوسه په همغه اصلي بڼه ودان پاتې دی د اسلامي هنر او زموږ د هیواد د هرات د تیموریانو د دورې د غوره معمارۍ نمایندګي کوي. د ځینو لرغون پوهانو په نظر دا ودانۍ دنړۍ د دولسو تاریخي او عالي ودانیو په کتار کې شمېرل کېږي.

د لیکاطی، او ښکلي لیکنې هنر

زموږ د فرهنگ دیني سارو هنرونو څخه یو، ښکلي لیکلې دي چې د ظرافت او ښکلا له پلوه د تحسیني هنرونو په محراق کې ځای لري.

زموږ لیکاطی او ښکلي لیکنې په (عربی - فارسی) لیکونو سره په نړۍ کې یوازینی او ځانګړی هنر دی. زموږ د هیواد لیکاطیو او ښکلي لیکونکو په پوهه او کمال سره دغه روښانه هنر د یوه اصل شریقي او اسلامي فرهنگ په توګه نړیوال فرهنگ ته وروپېژاند او هغې ته یې بډاینه وربخښلې ده.

په (عربی - فارسی) لیکونو کې ددې څخه نور اوچت مقام کوم دی؟ چې رباني کلام (قرآن شریف) په دې لیک سره لیکل شوی دی.

قرآن شریف چې نور په هر لیک سره ولیکل شي هغه نسخه د قرآن کریم ترجمه ده نه خپله

قرآن کریم، په دې لیک سره د الله (ج) کلام د لایساهي عالم څخه زموږ د نړۍ غېږ ته راغلی دی. د (عربی - فارسی) لیک زموږ د فرهنگ د معنویت ښکارندوی دی چې د فرهنگ ټولې خواوې، معنوي او خونه او ښکلې بڼه یې په غېږه کې لا تر اوسه ساتل شوې او تل پاتې ژوند یې موندلی دی.

بل هیڅ لیک نه شي کېدلی چې داسې ښکلی ولیکل شي.

په (عربی - فارسی) لیک کې د حروفو تناسب او تناظر په داسې طرافت سره په پام کې نیول

شوی دی چې که چیرته د وېښته په اندازه د هغې له تناسب څخه لږ زیات ویکل شي؛ نو نیمگړتیا یې په آسانی سره لیدل کېږي. په دې هکله د یاقوت مستعصمي مشهور حکایت چې قرآن کریم یې په ښکلي لیک سره لیکلې او د بغداد خلیفه ته یې وړاندې کړی و، شته دی چې ښورونکی به هغه تاسو ته وړايي.

د تاریخ په اوږدو کې چې کوم ملاحظات د انځور کړۍ او موسیقۍ په ډگر کې موجود وو د (عربي - فارسي) لیک ددې دوو نازکو او لطیفو هنرونو پټی پخپلو اوږو باندې تراوسه پورې راوړلېدو، له دې کبله په ځینو مواردو کې دې لیک او ښکلو لیکو په انځور کړۍ او تصویر جوړونه کې بدلون موندلی دی. تاریخ گواه دی چې د شاهرخ میرزا او د هغه د ملکې گوهر شاددینګم د سلطنت په وخت کې هرات او د بایسغوی کتابتون او اکاډیمي د ښکلي لیکنې د روزنې او هڅونې د راتلونکو لوی مرکرو. د لیک ډولونه په ځانګړې توګه د نستعلیق لیک د ښکلي لیکونکو د ذوق او سلیقې تجلیگاه ګرځېدلي وه.

په دې دوره کې شمس الدين محمد هشام هروی بايسنغوری او شمس سلطانی په نهمه هجری پيرۍ کې د شاهرخ ميرزا په دربار کې د بې ساربرو ښکليو ليکونکو څخه وو چې په سته، باقوت او نسخ ليکونو کې استادان وو او کلام الله مجيد به يې په دې ښکلو ليکونو سره ليکه.

زموږ د گران هيراد د تيموري علم دوستو او هنرپالو بادشاهانو د پالنې له کبله ليکاطانو او ښکلي ليکونکو دا ښکلې او ظريف هنر د کمال لوړو پوړيو ته رسولی و چې هغه يې په اوه چوله په اوه قلمونو (په داسې حال کې چې د ټولو ليکونو په ليکلو کې يې د تورو (حروفو) تناظر او تناسب په پام کې نيوه)، ليکل کول؛ چې په دې توگه يې په اوه قلمي ليکاطانو شهرت موندلی وو.

حضرت مولانا نورالدين عبدالرحمن جامي چې ددې دورې دنومياليو عالمانو او شاعرانو څخه و د اوو قلمونو ښکلې ليکنه يې پخپل شعر کې داسې ښکلې بيان کړې ده.

تېر بل غنظ بهت برآرم
لست وړکاي و غنقت، نسخ و وضع و رفاع
بعد التيسير لم يخطيت ليدت
انظا و فاع استنبا طافه رست لعل
نسخه و وضع و رفاع
نسخه و وضع و رفاع

د یادونی وړده چې تیموري شهزادگان او پاچاهان پرته له دې چې د هنرمندانو او بنسټوالو لیکونکو هڅونکي وو، بلکې دوی هریو په خپله بې ساري هنرمندان او بنسټوال لیکونکي وو. لکه څنګه چې بایسنغر میرزا په ۸۲۳ هجری کال کې د فردوسی شهنامه خطاطي او په بنسټګر لیکلې وه چې د لیک د بنسټګر، د کتاب جوړونې، انځورګرۍ او د اسلامي هنر نور اړخونه او ښکېلې پکې راغونډې شوې وې چې د نړۍ په ټول تاریخ کې د بې سارو هنري آثارو او شاهکارو برخه دي. چې دغه نړیوال اوچت مقام د اسلام د مقدس دین او د اسلامي فرهنگ د برکت څخه ترلاسه شوي دي.

د لوست نوي اصطلاحات

رواقونه	د ودانیو د ګڼدونو لاندینۍ برخه
معرفي	خپلوندکي.
بنا	ودانۍ.
تجلید	کتابونو ته پوښ جوړول

په ټولګي کې فعالیت

- زده کونکي دې په ټولو کې زموږ د هیواد دتاریخي جوماتونو او ودانیو د عکسونو په اړه خبرې وکړي.

پوښتي

- د شاهرخ میرزا لوی جومات، د هرات د مصلي مجموعه، د گوهر شاد مدرسه، د شاه ولایت مآب روضه، د خواجه پارسای ولي جومات، هریو زموږ د هیواد د اسلامي هنرونو په پېژندنه کې څه رول لري؟

کورنۍ دنده

- زده کونکي دې داسلامي تاریخي ودانیو په هکله د خپلو کورنیو په مرسته څو کړنې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

د دویم څپرکي لنډيز

موسيقۍ د لطيفو او ښکلو هنرونو څخه ده چې انسانانو د پخوا زمانو څخه تر اوسه پورې خپلې خوشحالي، غمونه او هيجانات، باطني عواطف او احساسات ددې په واسطه څرگند کړي دي.

په اسلامي نړۍ کې د موسيقۍ پوهان ډېر وو، لکه خرنگه چې ابو نصر فارابي د اسلامي نړۍ لورۍ فيلسوف د موسيقۍ عالم و. د هغوی د ميراث دوام تر نن ورځې پورې رارسيدلی دی. زموږ د هيواد په سلگونو معاصر د موسيقۍ پوهان او استادان زموږ خلک پېژني. د موسيقۍ سامان په عمومي توگه په درې ډوله دي: بادي، ضربي، تاري او آرشه يي. ملي اتني زموږ د هيواد د لرغونو هنرونو څخه دی چې د هيواد په جنوبي، جنوب ختيځو او جنوب لويديزو سيمو کې دود دی. اتنيچيان په دايروي شکل درېزي د ډول او سرنې په و هلو ملي اتني ترسره کوي.

د اسلام سپيڅلي دين د نړۍ په مادۍ او معنوي فرهنگ باندې اغيزه کړې ده چې د معماری او شاندارو جوماتونو د جوړولو په برخه کې يې اغيزې له سعودي عربستان څخه نيولې ان تر هند، افغانستان، په اروپاکې د هسپانيې تر هيواده پورې رسيدلي دي دهرات مصلا او جامع جومات، په مشهد کې د گهر شاد بېگم جومات او د ډهلي جامع جومات، په سمرقند کې د ريگستان مدرسه، په مزار کې د حضرت علي کرم الله وجهه آرامگاه او دخواجه پارسای ولي جومات، په مدينه منوره کې نبوي (ص) جومات او داسې نور.

د ليکاطۍ او ښکلو ليکنو په هنر کې دهرات د تيموريانو دوره، د بايسنغري اکاډمي او کتابتون د خپل وخت ښکلو ليکنو او د غونډو لوی مرکز و چې ډيرېې اوه قلمي وو او په خانگړي توگه دا مرکز د نستعليق ليک تجليگاه گرځېدلی وه.

سیمه ییز دودونه

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي د میلمه پالنې د خوره دودونو سره چې زموږ د خلکو د لرغونو ستونو څخه دي بلد شي او همدا رنگه په کلیو، ښارونو او د نړۍ په نورو هیوادونو کې به د ټوټې د خوړلو آداب اړه به د سټي او پخوانیو خوړو بېلا بېل ټولنه چې د پیړیو په اوږدو کې یې دخلکو ترمنځ دود درلوده، آشنایي پیدا کړي.

د مېلمه پالنې دودونه او مېلمستون

که چېرې ستاسې کور ته یو وږی، تږی او ستړی مېلمه له اړونده سفر څخه راشي او ټوټۍ-ستاسې د کورنۍ په اندازه وي نو تاسې به څه کوئ؟

مېلمه پالنه زموږ د خلکو ټبر پخوانی دود دی. پخوا زموږ د هېواد په ټبرو سیمو کې خلکو د جو مالتو نو په څنګ کې قومي حجرې درلودلې. چې د هېواد په شمالی سیمو کې ورته خلک قوشخانه، په کابل او ځینو نورو سیمو کې ورته مهمانخانه، په کونړونو، لغمان، جمنوبې او جنوب غرنی ولایتونو او په ننگرهار کې ورته حجره او دبره وايي.

پخوا به یې د ژمي په موسم کې حجرې، مېلمستونونه او جو مالتونه په (تاوه خانو) یا د نغري په اور باندې ګرمول او شتمنو خلکو شخصي حجرې هم درلودې. کلیوالو خلکو به زیات وخت د سهارچای (سبا ناری) او د ماښام خواړه، په ځانګړې توګه د ژمي په موسم کې په دې حجرې کې له مېلمنو سره ګډه خوړل.

مېلمه به یې په یو ځای کې کښناوه. یو ځلې به کوزه او چلمچې راوړل، د مېلمه او نورو لاسونو ته به یې اوبه اچولې. بل ځوان به دستپاک مېلمه ته ورکاوه او بل به د سترخوان هواره، بیا به د کورنۍ غړو یا کلیوالو په ګډه سره د خوړو لوبې راوړل. لومړی به یې د مېلمه مخې او بیا به یې نورو ته کښودل. مېلمه چې به هر څوک و او هر څو ورځې به دلته و، کلیوالو یا د کور خلکو به په ورین تمدني ټوټۍ ورکوله.

مسافر مېلمه

مسافر مېلمه چې په قرآنکریم کې ورته ((ابن السبیل)) (د لارې زوی یا د لارې مسافر) ویل شوی دی چې وږی، تږی او پلې به په لارو تېرېده او په کوم کلي به چې راځي، خلکو به یې ټبر درناوی کاوه او ویل به یې: ((دا د خدای مېلمه دی او مېلمه د خدای دوست وي.)) همدا راز دیني طالب العلمانو ته هم ابن السبیل ویل کېږي.

د کلیو خلک د ښار د خلکو په پرتله ټبر مېلمانه لري، ځکه چې په کلیو کې د ټوټۍ-خوړلو او د شېې تېرولو لپاره هوټلونه او رستورانونه نه وي، نو یو مسافر مېلمه ناچاره وي چې د کلیوالو حجرې، جو مالتونو او یا مېلمستونونو ته ورشي او خپله شپه تېره کړي؛ مګر په دې

وروستيو کې چي په ښارونو کې هوټلونه او رستورانونه ډیر شوي دي، مسافر میلمانده د کورونو پر ځای هوټلونو ته ځي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کونکي دې په څو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د مېلمه پالنې د څرنگوالي په باب خپل نظرونه او وړاندیزونه د نن ورځې د ښاري ژوند او د ټولنیزو بدلونونو او غوښتنو سره سم ترتیب او یو تن دې د خپلې ډلې په استازیتوب د ټولګي مخي ته راشي او هغه دې ولولي.

پوښتي

- په پخوانیو وختونو کې زموږ خلکو د مېلمنو پالنه او درناوی څنګه کاوه؟
- ستاسې په آند مېلمه پالنه په پخوانۍ (دودیزه) بڼه ښه ده او که په هغې کې د نن ورځې د ژوندانه له غوښتنو سره سم بدلون راوړل شي.

کورنۍ دنده

زده کونکي دې د پخوانۍ کليوالي یا دودیزې مېلمه پالنې په هکله د خپلو کورنیو په مرسته معلومات راغونډ کړي.

د ډوډۍ خوړلو آداب

- انسان بايد په يوه ډوله کې ډوډۍ خوړنگه وخورې؟
د ډوډۍ خوړل، په تېرله نړۍ کې خپل ځانگړي آداب لري چې د هر هېواد وگړي د خپلو دودونو سره سم هغو ته پاملرنه کوي.
د نړۍ په ډېرو پرمخ تللو هېوادونو کې خلک ډوډۍ د ميز پر د فاشوفي او پټېچي په واسطه خوړي. د چين د لوی او گڼ نفوسه هېواد خلک په ځانگړو کوچنيو، پاکو او ظرفو لږگيو باندې ډوډۍ خوړي چې هغه لږگي يو وار کارول کېږي. اوس په خينو هېوادونو کې فاشقه، پېچه او نور لوښي هم (يو وار کارول) رواج شوي دي. زموږ په گران هېواد کې په رسمي او دولتي ميلسمستياوو او ودونو کې د کابل او نورو لويو ښارونو ډېر خلک په هوټلونو کې په فاشقه، پېچه او د ميز پر سر ډوډۍ خوړي. خو په ډېرو سيمو، کليو، ولايتونو او ان په ښارونو کې خلک پر فرش باندې کښيږي او په لاسونو ډوډۍ خوړي چې هغه دودونه او رواجونه په لاندې ډول دي:

په کليو کې د ډوډۍ خوړلو آداب

زموږ زياتره خلک په سهار کې لږه او ماښام زياته ډوډۍ خوړي چې دا ښه او گټور نه دي، بلکې په سهار کې ډېر او ماښام لږ خوراک غوره دی. په دې باره کې مقوله ده چې وايي:
((د سهار ډوډۍ په خپله خوره! غومه يې له دوستانو سره خوره! او د ماښام خوراک دښمن ته ورکوه!))

د ډوډۍ په وخت د کور ټول غړي پر فرش باندې ناست وي، يو هلک کوزه او چلمچي راوړي او د تېرلو لاسونو ته په ترتيب سره او په اچوي، بيا د کور ښځه په دسترخوان کې وچسه ډوډۍ، بيا غوري او کاسې راوړي او په دوديز ډول يوې کاسې يا غوري ته دوه يا درې کسه کښيږي او خوړي يې.

ځينې خلک ماشومان يوازې لوښي ته کښيږي.

د دودۍ د خوړلو پیل

د دودۍ خوړل په (بسم الله الرحمن الرحيم) باندې پیلوي. که خوراک شورا یا نور اوبلن خواړه وي، وچه دودۍ په هغې کې ماتوي چې پسته شي. دودۍ په کراړه او آرامۍ سره خوري.

کله چې مږه شي کاسې په گوتو پاکوي او وایې چې د کاسې په پاکولو کې شراب دی او د کورنۍ مشر د خدای (ج) د نعمتونو د شکراني د ادا کولو په خاطر لاسونه پورته کوي او دعا وایې. د کورنۍ نور غړي هم ورسره لاسونه پورته کوي او په گډه سره آمین وايي.

دستر خوان تړلوي. د کورنۍ یو وړوکی هلك یا نجلۍ بیاهم کوزه او چلمچي راوړي او په ترتیب سره لاسونو ته اوبه اچوي. مور یا ځوانه لور لږ ښې وړي او هغه مینځې؛ مگر په دې وروستیو وختونو کې په ښارونو کې بدلونونه راغلي دي. که خواړه ښوروا وي، د دوه کسانو لپاره یوه کاسه یا د هر کس لپاره یوه کاسه راوړي. میوه، سلاډ او سابه په بېلا بېلو قابونو کې ږدي او هر څوک یې په خپله خوښه له ښوروا سره خوري. خوښه یو کس په تړلو وېشي. زیاتره ماشومان او ځوانان د هلوکو غوښه خوښوي. پنخوا د سبو او میوو خوراک په کلیو کې لږ رواج و؛ خو په دې وروستیو کې خلک د دې په گټو پوره شوي دي او ډېر یې خوري.

په ودونو کې د دودۍ خوړلو آداب

په یوه کور یا یوه لویه حجره کې اوږد او لوی د سترخوان هواروي. میلمانه خپل لاسونه مینځې او له دسترخوان څخه چاپېره پرفرش باندې کښېني. ټاکلي کسان د پلر خوري او نور اړوند خواړه راوړي. دوه یا درې کسان یوه یوه غوري ته کښېني. د خوړلو په پای کې دعا کوي او له دسترخوان څخه خورېږي.

په هوټلونو کې د دودۍ د خوړلو آداب

په وروستیو کلونو کې خلک داسې فکر کوي چې د واده مراسم په هوټلونو کې یې ستونزو دي او یا دمنفي سیالۍ له مخې ورو ورو هوټلونو ته مخه کوي چې د خپل واده مراسم په هوټل کې سرته ورسوي که څه هم د هوټل لگښت ډېر دروند دی.

(۱۵-۲۰) کلو نه مخکې کله چې به میلما نه هوټل ته وغوښتل شول او هلته به ورغلل، په هوټل کې به څوکۍ او میزونه ایښودل شوي وو او مېلمانه به لس یا دوولس کسان د هر مېز څخه چاپېره په څو کیو باندې کښېناستل. کله چې به د هوټل خدمتگارانو خواړه پسه غوړیسو او قابونو کې په میزونو کېښودل؛ نور به نو ځنډ او مصطلي جایز نه وه. هر څوک به چې په کوره خوځېده څه به یې لاس ته نه ورتلل، نو مجبور به و چې په کور کې جوړوۍ وخورې.

خو په دې وروستیو وختونو کې له یوې خوا په هوټلونو کې د خوړو کمیت ښه شوی دی، او له بلې خوا د پرهې په رامنځ ته کېدو سره د جوړوۍ خوړلو فرهنگ او آدابو هم بدلون موندلی دی.

په ټولګې کې فعالیت

- زده کوونکي دې هریو د هغو آدابو په هکله چې ددوی کورنۍ یې د دسترخوان پرمخ د جوړوۍ د خوړلو په وخت په پام کې نیسي خبرې وکړي!

پوښتنې

- ستاسو په فکر جوړوۍ خوړل په جلا کاسو کې ښه دي او که په ګډه سرو په یوه کاسه یا غوري کې؟
- جوړوۍ خوړل په قاشقه او پنجه څه ګټه لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له مشرانو څخه د جوړوۍ خوړلو په هکله چې له پخوا څخه یې څومره بدلون موندلی پوښتنه وکړي او هغه دې په خپلو کتابچو کې وليکي.

خواړه

- په عکس کې کومې میوې وینئ؟

خواړه د انسانانو د ژوند د پايښت يوه اصلي او بنسټيزه وسيله ده چې هغه له مېورو، سسپو، جېرباتو، لبنیاتو، کبانو، مرغانو، چرگانو، د چرگانو د هگيو او له څارويو څخه د خوړلو لپاره لاس ته راوړي.

زموږ خلک خواړه په ساده ډول خوړي او ډول ډول مواد سره نه يوځای کوي. ځکه په دې پوهېږي چې که څومره مختلف مواد سره يوځای شي او يا هغو ته زيات جوش ورکړ شي، هومره يې د خوړو کيفيت کمېږي. مېوې او زياتره سابه تازه يا اومه خوړل کېږي. خلک ځينې جېربات او سابه پخوي او بيا يې خوړي. شېدې له ايشولو څخه وروسته تومنه کوي چې مستي، پيړۍ، کچ، خيډک (پېښ)، تروپ (شپوړمې) او کړت ورڅخه جوړوي. که چېرته د اخواړه تازه وخورل شي، ډېر گټور دي.

په غوښو کې ډېره ښه غوښه د کبانو غوښه ده. کبان ډېر ډولونه لري؛ لکه: خاويسار، خصال لرونکي کبان، شيرماهي، لقه، اوزون بوررون، قول آلا او داسې نور ...

غوښه خلك په مختلفو ډولونو پخوي لکه: ډول ډول کباب، کوفته، منټو، بنبروا، چایینکي، پخني، تندوری، ډوپيازه، کوزه بته، ورپته، او داسي نور.

د کبابونو په څېر د غوښو پخول د خوړلو لپاره ښه اوښي زیاته دي.

په هر صورت د غوښې ډېر خوړل د انسان روغتیا او سلامتیا ته زیان رسوي. د اسلام لاه مشرانو څخه یوه، داسې ويلي دي:

(له خپلر څیتو څخه د څارویو هلمیره مه جوړئ!)

د خوړو ډولونه

الف: هغه خواړه چې د اوږو (خمیر) او سبو څخه برابریږي.

آش، منټو، سمبوسه، کنځي، قیماقي، آشک، اوماچ، بوگن آش، بولاني، دله (د غنمو دل شوی خواړه) او داسي نور.

ب: هغه خواړه چې له ورپخو څخه برابریږي بلو، چلو، قابلي بلو او بېلابېل ډولونه یې، شیربرنج، شوله، شورروبرنج، د ورپخو او شومبو اوگړه، ډنډه کې، قولرُش او داسي نور.

کچري قروت او چایینکي زموږ د هیواد د خلکو ډېر پخواني خواړه دي.

ج: د وچې ډوډۍ ډولونه

د تناره ډوډۍ، د تۍ ډوډۍ، خاصه ډوډۍ، د تۍ پراټه، قماچ (کلوله ډوډۍ)، چپاتي، فیسره، اېشله، کلچې، ورقي کلچې، په تېره باندې پخه شوې ډوډۍ، گوش فیل، د سسیلو ډوډۍ، گنځاني، چپه تاوه او داسي نور.

کنځي

د بدخشان ولایت د اوزبیکانو په منځ کې رواج لري.

دا خواړه د سوزمي، اوږو، پیازو او حیواني زېړو غوړیو کې جوړیږي.

د پخولو طریقه

میده شوي پیاز له سوزمي سره گډوي او بیايې پر لر گینو تختو باندې د آغول شوو اوږو زوالي (پیړۍ) د یوه استوانه یي شکل لرگي په واسطه هواروي. بیا دغه گډه شوی پیاز او سوزمه په هوارو شورو پیړو کې را تاووي او په یوه پلن دیگ کې یې د داغ شور غوړیو په منځ کې د پخېدو لپاره اچوي.

کنځي ډېر خوندور خواړه دي.

منتو

لازمي مواد: د پسه غوښه او لم، پياز، ترميده اوږه، پلي (وچته خميره)، زنګۍ (زبره)، هورډه، مرج، يوه اندازه غوړي، او لږه مالګه.

د پخولو طريقه

اوږه اغزي، بيا غوښه، پياز، د پسه لم او هورډه دغوښې له ماشين څخه باسي او پسه اندازه میده شوی مرج او مالګه ورسره ګډوي، بيا اغول شوي اوږه کولو له کوي او له آتش غوڅونکي ماشين څخه بې باسي چې د نازکو تختو په شکل جوړېږي. بيا دغه اوار شوي اوږه د يوه ګرد لوبښي لکه د چاپيک د سرپوښ په واسطه د دايروي ټوټو په شکل غوڅوي او بيا هغه غوښه، لم او له هغې سره نور يړخای شوي مواد چې مخکې تيار شوي دي، د کوچنيو کولو په شکل را اخلي او د دايروی نازکو هوارو شور اوږ پر منځ کې بې ږدي او په يوه ځانګړې بټه يې راتاو او جوړ وي.

کله چې ټول منتو په دې شکل تيار شو نو د منتو د پخولو ځانګړي ډيګ کې اوږه اچوي او د اور د پاسه يې ږدي او منتو د هغې په مخصوصو قالبونو کې چې مشيک او سوري دي، ځای پر ځای کوي. پنځه يا شپږ قالبونه چې هر يو يې د منتو د خلو پښو څخه تر پخو سو دانو پورې د خايدلو ظرفيت لري، ډکوي او په ډيګ کې بې ږدي او سربې توي. هغه اور چې د ډيګ د لاندې بلېږي، د ډيګ اوږه په تدريج سره په بخار بدلوي. د اوږو بخارات د هغو قالبونو په تشو خاپوړنو کې چې سر پر سر کېښودل شوی دي راتاوېږي، نو منتو په همدې بخارتو کې لږ تر لږه په يوه ساعت کې پخېږي.

په تور لګۍ کې فعاليت

- د امکان په صورت او د لېسې د مدير په اجازه دې زده کونکي د آشنيزۍ لوازمو د يو ټول خواړو د پخولو لپاره ضروري مواد ښوونځي ته راوړي او په يوه مناسب ځای کې دې هغه پاخه کړي.

پوښتي

- خواړه د انسان په ژوند کې څه رول لري؟

- د انسانانو لپاره ډېر ښه خواړه کوم خواړه دي؟

کورنۍ دنده

زده کونکي دې د خپلې تيرې شپې د خوړو په هکله چې څرنگه برابر شوي وو؟ معلومات په خپلو کتابچو کې وليکي.

د دريم څپرکي لنډيز

مېلمه پالنه زموږ د خلکو د لرغونو دودونو څخه ده. پخوا زموږ د هيواد په ډېرو سيمو کې خلکو د جوماتونو په څنگ کې قومي مېلمستونونه درلودل چې د هيواد په شمالي سيمو کې ورته قوش خانه او په جنوبي او لويديځو سيمو کې يې ورته حجره ويله. خلک په کليو کې د ښارونو په پرتله ډېر مېلمانه لري. څرنگه چې په کليو کې د ډوډۍ خوړلو او د شپې تېرولو لپاره رستورانټونه او هوټلونه نه وي نو مسافر مېلمه مجبور وي چې د دوستانو کورونو ته ولاړ شي.

زموږ د گران هيواد د کابل په ښار او ځينو نورو لويو ښارونو کې په رسمي او اجتماعي مېلمستياوو او ودونو کې خلک په هوټلونو کې په قاشقه او پنجه د ميز په سر ډوډۍ خوري خو د ولايتونو په ډېرو سيمو، کليو او ښارونو کې ډېر خلک پر فرش شوي ځای پرځمکه کښيښي او ډوډۍ په لاسونو خوري.

زموږ خلک په کليو کې سهار ډوډۍ لږه او د شپې ډېره خوري، د ډوډۍ د خوړلو په وخت کې د کور ټول غړي د کور پر فرش بالدي د دسترخوان څخه چاپېره کښيښي او او په معمولي توگه يو يا درې تنه په يوه کاسه سره کښيښي.

د ډوډۍ خوړل په ((بسم الله الرحمن الرحيم)) سره پيل کيږي او خواړه په کرار او پرته له خبرو خوري، د خوړلو په پای کې کاسې پاکوي، د کور مشر دالله تعالی د نعمتونو د شکراني په خاطر چې دوی ته يې ورکړي دي دعا کوي او نور غړي آمين وايي.

خواړه د انسانانو د ژوند د دوام بنيادي وسيله ده زموږ خلک خواړه په ساده ډول خوري. ډول ډول او ډېر مواد سره نه گلوۍ. غوښه په مختلفو ډولونو پخوي او خوري بې لکه: د کباب ډولونه، کوڼټه، مټو، ښوروا، چاينکي او داسې نور.

ډېره ښه غوښه د کبانو او مرغيو غوښه ده.

خلک د شيلو، د سابو د ډولونو، وريجو، دانو، اوږو او د غوښو څخه ډول ډول خوندور خواړه پخوي، لکه: سمبوسه، مټو، آش، کنځي، گنراځي، ډپلو ډولونه، کچري قروت او داسې نور.

څلورم څپرکی

سیمه ییزې جامې

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د خلکو د سستي او سیمه ییزو جامو، پټو یا پالیزارونو او د خولپو د بېلابېلو ډولونو سره بلد پېری او زده کوونکي به د دې لوست په ویلو سره د هغو ګلو لېسونو سره چې د خلکو په منځ کې دود دي لکه خادر، چین، پټو، کمیس او پرتو ګ، د ښځو او نارینه وو واسکېونه، د ښځو خادریو او څوکو سره آشنایي پیدا کړي. په دې لړ کې به زده کوونکي د ماشومانو، تنکیو خوراناتو، او د سپړیو د ځانګړو مراسمو جامې او هغه جامې او خولۍ چې نړیوال نوم لري وپېژني.

سټي او سيمه ييزي جامي

- تاسې گران زده کوونکي په ملي - مذهبي ورځو، جشنونو او مېلو کې کوم ډول جامي اغونډئ؟
زموږ خلکو له پخوا څخه د وږيو، پرمې (خامنا) او له وړبښمو څخه د جوړو شورو جامو او د څارويو د څرمې له خپليو سره بلد او روږدي شوي وو چې ټولو به دا لباسونه او کالي خپله جوړول. وړک، پومبه او ورېنېم به ښځو او نجونو ورپېشل بيا به يې کسېگرو او د تنستو دستگاؤو ته ورپېشلي تارونه وروړل.

کسېگرو به په تنستو کې تارونه پېيل او له هغې څخه به يې ډول ډول ټوکړان لکه: خامنا، آچېه، چکمن (پشمې چين) او داسې نور او بدل چې ځينې به يې اغوستل او ځينې به يې د پسرودو، فرشونو او د کور په نورو سامان آلاتو کې کارول.

هغه سټي جامي چې زموږ په هېواد کې تراوسه پورې دود لري، په لاندې ډول دي:

چين، جېلک، چکمن، قاقمه، گرپچه، کميس او پړتورگ، واسکت، پرستين، پوسيتيچه، خادري، خادر، لوگي، پتو، پکول، ورينه خونوۍ، داره خو لي، قره قاي، گلدوزي شوي خو لي، د مشکو خو لي، او داسي نور چي په لاندې ټول جلا جلا تشرېح کيږي.

الف - چين

چين په اصل کي زموږ د هېواد د شمال او شمال ختيځو ولايتونو د خلکو جامه ده. چين لستوفي، ښکلي يخن، مخ، استر او فراويز لري. د مخ او استر منځ يې له پومي خڅه ټکوي چي بدن تود وساتي. د اوږي له سر نه تر لمبې پوري لستوفي په موازي ټول بخي کوي چي پومه يې نۍ ځايه نه شي. د چين د يخن په برخه کي ښکلي فراويز چي له ورېنمو خڅه د نوار په ټول اوډل کيږي، گډوي چي چين ته ښکلا ورکوي. د چين د مخ او استر ټول رختونه د پومي له تارونو خڅه دي او ختي له ورېنمينو تارونو هم جوړ وي.

ب - جېلک: (Jelak)

جېلکي يې پختي سپکه چينه ده او د گرمۍ د موسم ښکلي او سپک لباس دی. خلک جېلکه پر اوږو باندې اچوي او لستوفي يې کم تر اغوندي. جېلکه د تار، سلور او خيښي وختونه يې له ورېنمو خڅه هم جوړوي. ورېنمينه چين او جېلکه د نقش او رنگ په لحاظ د آچي، فشاريز، غراوي او د شاهي چينو په نومونو سره يادېږي.

ج - چکمن

چکمن هم د چيني په ټول ده، خو د چکمن ټان (رخت) د يو ټول پسه له پستو وړيو خڅه چي د "گډيک" (Gradik) په نوم يادېږي، همدا رنگه د غرگاډو له ټورو نومو وينتانو خڅه هم اوډل کيږي.

د چکمن ډوبر بڼه تان(برک) د بدخشان په غاران، په میدان وردگ، هزاره جاتو او د غزني په مالستان کې ډوبر جوړېږي.

د — قاقمه

قاقمه هم د چکمن په ډول له وړيو څخه جوړېږي؛ مگر د دې تاز نړۍ ورپېشل کېږي. رخت يې نازک دی او پټ نه لري او د جېلکې په څېر سپکه ده.

د بدخشان په شغلان، هزاره جاتو او د هېواد په ډېرو سيمو کې له نرمو وړيو څخه جاکيو نه د غاړې دسملو نه، دستکشې، جراېې او ښکلې خولۍ اوډل کېږي چې ډېر شهرت لري.

هـ — گوپيچه

دا چين لږه لمن لري چې د مخ او استرمنځ يې له پټې څخه ډکوي. له پټې څخه ډکه شوې گوپيچه زياتره چاپ اندازان په وړلو په (برکشي) کې اغوندي. بې مالو چو او نازکه گوپيچې هم شته.

و — پټور

پټو يا قديمه (خادر) يوه داسې جامه ده چې لسترني، غاړه او پاښخي نه لري. څه باندې دوو مترو په اندازه اوږدوالی او سور بې يو يا يونيم مترو وي. له وړينو، تارونو او سسټوي ټوکړانو څخه جوړېږي.

پټو په پخوانيو وختونو کې زموږ د هېواد په جنوبي او شرقي تودو سيمو کې خلکو اغوسته؛ مگر نن ورځ دا په قسول افغانستان کې مروج شوی دی. پټو د سسټوي، نخي او

ورېښمينو تارونو په واسطه گلوزي او ښکلې کوي. په ځانگړې توگه کندهارۍ هنرمندې ښځې او نجونه پټو په عالي سبک او طرز سره گڼلې.

پټو زياتره له وړيو څخه جوړېږي. او مشهور ډولونه يې: کابلي، هراتي، کشميري او استاڼي پټوگان دي. تاري او کرباسي ډول ته يې کپش وايي چې په کوهدامن، په ځانگړې توگه په اسټاف کې جوړېږي چې زياتره د ټولنې غريب خلک او سپين ډبري ترينه کار اخلي. قديمه چې

په كندهار كې ورته دوپټه، په ننگرهار كې خادر او په پكتيكا كې ورته تاخر وايي، په خيڼو وختونو كې د هغې حاشيې د وړبنسمر د تار په واسطه گلدوزي او بنكلي كوي.

ز- واسكتې

واسكت بې لستونې جامه ده چې زموږ د هېواد په ټولو ښارونو او كليو كې د خلكو تر منځ د دې اغوستل درود لري. واسكتونه وړبن، تاري، سسټوي او د وړبنسمر مختلف ډولونه لري. نسبت گوپټچي او كرتۍ ته سپك دي. د دې ډولي او تجملې ډولونو ته د چرمه كارۍ او گلدوزۍ واسكتونه وايي.

د ښكلا لپاره پكې ډېر گلان او ډېر اښونه، مړۍ، كوچني آئينې او وړې ځلېدونكې ستارې گڼلې.

د چرمه كارۍ واسكتونه ماشومان، ځوانان، او تنكي ځوانان د خوشحاليو په ورځو، نوي كال، مذهبي اخترونو، جشنونو او په ملي ورځو كې اغوندي.

ح- پرستين

پرستين د پسه، گيلر، سنجاب، خفك او دسمور له پرستكو څخه چې پاسته او نرم دي جوړوي دا د ژمي تود لباس دى. پرستين د

چين او چكمني په څېر لستونې، پخښ او اوږده لمن لري. د تجمل او ښايست په مقصد پرستين په سرو، زېږو او نارنجي تارونو

گلدوزي کوي چي دا ډول پوسټين ډبر بڼکلي او شاهانه وي. د غزني پوسټين له پخوا څخه شهرت لري. د پوسټين د خړخاړو ډکانو نه اوس په کابل او د هيواد په نورو ښارونو کې ډبر دي.

نېورال سيالان پوسټين په ډبر اوچت قيمت اخلي.

ط: پوسټينچه

پوسټينچه هم د پوسټين په شان گڼل کېږي، مگر د دې لمن د پوسټين له لمنې څخه لږه لنډه ده.

ی - افغاني گڼد

افغاني گڼد هم سستي جامه ده. بڼکلي گلدوزي لري چې بڼڅي او نجونی يې د نوي کال په ، جشنونو او نورو ملي او دخوشحاليو په ورځو کې اغوندي. په دولتي ادارو ، ښوونځيو ، مدرسو او پوهنتونونو کې کارمندان، زده کوونکي، او محصلان په عمومي توگه د زینتي جامو پرځای ساده جامي او دريشي اغوندي، که څه هم دريشي زموږ دوديزي او ملي جامي نه دي، خو ښه د ملي المللي پوښځورم دی.

په تورلگي کي فعاليت

- زده کوونکي دي په خړ ډول وويشل شي او هره ډوله دي د سستي او وطني جامو خرنگوالی او دگډولو ډولونه په خپلو کتابچو کي وليکي او د هرې ډلې استازی دي هغه د تورلگي په مخ کي وړايي.

پوښتي

- کوم ډول جامو ته سستي جامي وايي؟
- د واسکونو نړ بېلا بېل ډولونه وليکئ؟
- تورستان کوم ډول پوسټين او پوسټينچه خوښوي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دي د سستي جامو په هکله د خپلې کورنۍ له غړو او نورو مشرانو څخه معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کي دي وليکي.

د خوۍ او خادر ډولونه

- تاسې خو ډو له خوۍ پېژنئ؟

الف - پکول

پکول په دوه ډوله دی. یو هغه پکول دی چې د خاړو پر له پرستګي څخه جوړېږي چې د پختۍ واورو او باران په موسم کې سر تود او همدا رنگه بې له بهرنۍ احتمالي لیکرونو او د لمر له تاو څخه خوندي ساتي. دې پکولونو ته تیلیک هم وايي. بل ډول هغه پکول دی چې له وړین توکر څخه جوړېږي. گرد

او موري لرو لګي دی. په اغوستلو کې د آسانۍ په سبب مجاهدینو د جهاد په دوران کې له پکول څخه ډېره استفاده کوله. د پکول جوړولو مشهور او اصلي مرکزونه د نورستان او پکتیا سیمې دي. د بدخشان په شغنان کې ښځې د ګډیک له وړسو څخه نفیس پکولونه اړي.

ب- د قره قلي خولي.

دغه خولي د قره قل د وري له پرستكي څخه جوړېږي. د قره قلي خولي زياتره د ډول او سينگار په مقصد استعمالېږي. دغه پرستكي گلدار او ډول ډول رنگونه لري لکه: کبودچسه،

شترې، تور، سور، سپين، برگ او داسې نور.

د پرستكي گلان د هغه د وړيو منظمه چمن خوردي گي (کورۍ شورې وړۍ) کارونه دي چې د هغې د بنسکالا سبب گرځي.

تجربه لرونکي د پسونو خاوندان او شپانه پوهېږي چې کوم رنگ فچ (نر پسه) له کوم رنگ مېرې سره جوړه کړي چې دهغوی ديوځای کېدلو په پای کې داسې وړی چې پرستکی يې بنسکلی او د پسه زړه پورې رنگ لرونکي وي ورنېږي.

همدارنگه په ځينو وختونو کې پوهېږي چې د وري د پرستکي گلان د هغې له زېږېدو څخه وروسته خلاصېږي او هغه بنسکالا چې د مور په خټه کې يې لري، له منځه ځي؛ په دې سبب د مېرې سر، د بچي له پيدايښت څخه مخکې پرې کوي او بچي يې له خټې څخه را باسي. دا ډول پرستکی د (تفر) په نوم يادوي، چې ډېر قيمتي وي. ځيني خلک وايي چې د پرستکي په خاطر د وري د سر پرې کول يې رحمې ده.

ج- کندهارۍ، اوزبیکۍ، او هزاره گۍ خولۍ

دا ډول خولي د (تاقين) په نوم هم يادوي چې له نخي تړ کر څخه جوړېږي. بيالي د ورېنمو او سنوې رنگينو تارونو په واسطه گلدوړي کوي.

په اندراب، چاه آب او تخار کې د خولي گلونه يو له بل سره نږدې نږدې او کوچني کوچني گڼوي چې دې ته (چکن دوزي تاقين) هم وايي. کندهارۍ خولي هم ډېرې بنسکلي او نفيسې خولي دي. په دې کې مهرۍ (مشکني) ستارې او وړې وړې خلاصه بڼېښتي کاروي چې ځانگړې بنسکالا او خلا ورکوي. دا ډول خولي د فراه او نيمروز په ولايتونو کې هم گڼل کېږي.

هغه خولۍ چې په باميان، غزني، ارزگان، سمنگان او درهٔ صوف کې گڼل کېږي، د گل دوزۍ له مخې د فارياب، جوزجان، شبرغان او مزار خلکو له خولپو سره ورته والي لري.

هغه زربافت دوزي خولۍ چې د زري تار څخه گڼل کېږي دوردگو په ولايت کې دود لري چې د زرتاري خولپو په نوم يادېږي.

د — لوڼگۍ

لوڼگۍ ته دستار، پټکۍ، پگړۍ، سله، لنگړته او عصامه هم وايي. لوڼگۍ د نارينه وو د سر لپاره ده چې له ځانگړي خولۍ سره يې پر سر تړي. زموږ د هېواد په ټولو ولايتونو کې د دې په سرکول رواج لري. د پکتيا، پکتیکا، خوست، قندهار، مزار شريف، ميدان وردگ، د غزني مقر، کپواز او نورو ټولو ولايتونو کې خلک لورۍ او ټول ټول دستارونه په سر تړي او د هرې سيمې د خلکو دستارونه يو له بل څخه يو څه توپير لري. پخوا به د دستار د سان يا ململ د سپين ټوکر څخه جوړېده، خو اوس د لوڼگۍ په نوم يـو ټول ټوکر اوبدل کېږي چې د (۴ - ۵) متره اوږدوالی او د (۵۰ - ۶۰) سانتي متره پلوالی لري.

د لړنگۍ ټوکړ، ورپسې، تارپن، سېلپن، ورپسېمېن او يا د دې ټولو څخه گډ وي. زموږ د هېواد ديني عالمان او روحانيون سپين يا تور دستار تړي او نور خلک د خپل ذوق او خوښې سره سم رنگونه غوره کوي.

لوانگې زموږ د خلکو لرغوني لباس دی خو ځوانان، د مکتبونو زده کونکي، محصلان او د درلست کارمندان يې، په ښوونځيو، پوهنتونونو او په رسمي مؤسساتو او ادارو کې لږ په سر کوي.

هـ - څادري

څادري د ښځو د ستر او حجاب جامه ده چې پخوا به د اشرفو کورنيو ښځو په ښارونو کې اغوستله. په کليو کې يې رواج کم و. اوس يې په کليو، ښارونو او هرځای کې ښځې او پېغلې اغوستلې. ښځې او نجونې يې په رسمي دولتي ادارو، مدارسو او د عالي تحصيلاتو په مؤسساتو کې ټوږې نه استعمالوي؛ بلکې پرځای يې څادر ټيکړی (ټوړنې) په سر کوي او داسلامي حجاب رعايت هم پکې په ښه توگه کيدای شي.

څادري د بهرنيو نفيسو او قيمتي ټوکړانو څخه په آبي، لاجوردې، ماشي، فولادي، سپينو او داسې نورو رنگونو کې جوړېږي چې ښځه له سر څخه تر پښو پورې پوښي (ټيټوي). څادري د سر په برخه کې ځانگړې، بڼې او گلوزي شوي خولۍ لري. د څادري هغه برخه چې د سترگو د پاسه رالوېږي، جالداره وي چې له هغې څخه لاره يا نور شيان وليدلای شي.

و - څادر، ټيکړی (څوړکی)

ټيکړی د ښځو او نجونو د سر او بدن پټوونکې دی چې په زياتو آسيابي او اسلامي هېوادونو کې يې ښځې او نجونه په کور، بهر، مدارس، د لوړو زده کړو په تحصيلي مؤسساتو، پوهنتونونو او د کار په ساحو کې اغوندي.

څوړکي د رنگ، د ټوکړ د څرنگوالي او اندازې له مخې، بېلابېل ټولونه لري. د څوړکي يا ټيکړي تجلې ټول چې د هغه ټوکړ هم زيات او لري وي، گلوزي کېږي چې ښځې او نجونې يې په ودونو، جشنونو، مېلو او داسې نورو د خوشحاليو په ورځو کې په سر کوي.

ټيکري د ساده ململ، ښکلي ورښمين؛ همدارنگه د سپين، تور او رنگه گاجونو په ډول هم جوړېږي.

د لوست نوي اصطلاحات

ستر	پرده، حجاب
روحانيون	مذهبي لارښوونکي
معروف	مشهور - معلوم
نوار	فيته

په ټولگي کې فعاليت

- زده کونکي دې د ښوونکي په لارښوونه په ډله ييزه توگه د خپلې سيمې او ولايت د جامو د ښکلا او ډولونو په هکله معلومات وليکي او نوروته دې ولولي.

پوښتي

- قره قلي خولې، پکول، ټوبې، کندهارۍ خولې، زړي خولې، اوزنيکي خولې، هزاره گي خولې، خاخي او ننگرهارۍ خولې. کوم ډول خولې دي.
- ستاسې په نظر که چيرته د خادرۍ په شکل او د گډلو په طريقه کې بدلون راوړل شي ښه به وي او که نه؟ په دې کې خپل نظرونه وڅرگند کوئ.

کورنۍ دنده

- زده کونکي دې د خپل کور او خپلوانو، څخه د سټي کاليو لست بوابو کړي او ټولگي ته دې راوړي.

خپلې او پايزارونه

لکه څنگه چې وايي: «ستاسې پښې ستاسې دويم زړه دی» څه مفهوم لري؟

چمبوس (وتاري)

زموږ د گران هيراد خلک له پخوا څخه د خرمي پای افرازونو په پښو کولو سره روږدي وو چې د هغې له جملې څخه يو ټول، چمبوس دی. چمبوس اوږد پوست ساق او ټول تلې لري چې د جرايو او پايتاوو سره په پښو کېږي.

په دې توگه پښې له پختې، گرمۍ او همدارنگه د تېرو، لرگيو، اغزيو او د ضروري شسيانو له ټکرونو او ليکرونو څخه خوندي ساتي. هغه بزگران چې له سهار څخه تر ماښامه پورې کار کوي، شپانه چې په غرونو او دښتو کې تل د خپلو وزو او مېرو د رمو پسي روان وي؛ وتاري د هغوی ټبر ښه پای افراز دی.

موکي

موکي هم د غواڼۍ، وزو او د گلو (مېرو) له خرمي څخه گڼلې. د دې ساقونه د چمبوس څخه لږ لنډ وي او بندونه نه لري او کله کله يې د ښکلا او سينگار لپاره په ساقونو کې گلان او خړنولي گڼلې.

خپلې

خپلې، زموږ د هيراد د تودو سيمو د خلکو پايوشونه دي. د دې نلې له ټولې خرمي او رڼې څخه جوړېږي، پاسنۍ برخه يې له

نازکي(نرمي) خرمي څخه او د تلې په

دواړو خواوو پورې داسې گڼلې چې هم د گوتو او هم د پښې د پوړنډې خواوې خلاصې وي چې پښې د گرمۍ او خولو احساس ونه کړي.

په دودو تسمو او يوه سگک (غړی) باندې د پښې بل اړخ ته تول کېږي.

د پکټيا او خوښت په ولايتونو کې چې د موزو څخه د تیر کړۍ او نور سامان اوبدللو صنعت مروج دی، له همدې موادو څخه د موزو خپلۍ هم جوړوي چې بې وزله خلک یې ډیر کاروي، خو ډېر دوام نه کوي.

موزه

د موزو پښو کول زموږ په هېواد کې له پخوا زمانو څخه رواج و. موزي زیاتره د غرخه او نورو څارویو له خرمنو څخه جوړوي. دا ډول موزي ډېرې نرمې او دوام داره وي او چاپ اندازان یې په پښو کوي. هغه موزي چې د مصنوعي خرمنې څخه جوړېږي، د هغو ځینې ډولونه دننه منځ کې پټ لري چې پټ لرونکی ډول یې بنځي ډېر خوښوي.

مسحې

مسحې تقریباً د موزو په شکل دي، اوږده ساقونه لري؛ مگر د موزي په شان کړۍ نه لري. مسحې د جرابو، پاتاوو او له کلو شو سره په پښو کېږي. د هېواد په شمالي برخو، کابل او په زیاتو لویو ښارونو کې یې له پخوا څخه عالمان، روحانیون او شتمن خلک د ژمي په موسم کې په پښو کوي.

جرموق

جرموق د مسحې یو ډول دی چې لنډو ساقونه لري او د نارینه وو د ژمي پای افزاري. دجورابو، نفیسو پاتاوو او د کلو شو سره په پښو کېږي.

پنجي (پينزار)

پنجي له عادي څرخنو څخه جوړېږي. د مخي پاسنۍ برخه کې د تسمې نرۍ څوکه د چسرگ د فرقري په ډول پرته راځي شوي وي او د پوښې په برخه کې يې هم يوه اوچته تسمه د نېرلو

او پښو کولو لپاره گڼلې وي. د پټو تجملي او ښکلي ډولونه هم شته چې د هغې څرخمن ښکلي گلوزي کوي. د نارينه ورو پټي په معمولي توگه ساده او کلکې وي او ښځينه پټي ښکلې، نازکې او گلداره وي. هغه پټي چې په ځلېدونکي سنډي او زري تار سره گلوزي شوي وي، هغې ته زري پټي وايي.

کړاوي

دا لرغونۍ پايفرافر ترکان له لرگي څخه تراشي چې په هغې کې د پښو کولو د آسانۍ لپاره يوه تسمه کلکوي. کړاوي د اوداسه لپاره ښه پای افراز دی او اوس يې په حمامونو کې ټيږي کاروي.

لرگين بوټان

د بدخشان په دروازو ولسوالۍ کې د غوزانو او دتوت د ونو له گڼلې څخه د بوټانو غوښلې پای افرازونه جوړوي چې له جوړابو او چمبو سو سره يې په پښو کوي. دا بوټان ټيږ کلک او پښې خوږوي، خو اوس نه استعمالېږي.

بوټان

خرنگه چې زموږ په هېواد کې له پخوا وختونو څخه څرمن ډېره پېدا کېدل، نو په همدې لحاظ په ډېرو سيمو کې د بوټانو گڼل له پخوا څخه دود درلود. په ښارونو کې بېلا بېلې رستي وې چې د نارېسه وو، ښځو او ماشومانو له پاره يې بوټان گڼل.

د کابل په ښار کې د بوټ گڼلو مشهوره راسته په "ځيaban" کې واقع وه. همدارنگه د (بوټ آهو) کارخانه هم د کابل په ښار کې ډېره مشهوره وه.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کورنۍ دې په دور ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې له بهر څخه د راوړل شوو پساۍ افزارونو صحي او اقتصادي زيانونه او دويمه ډله دې د وطني پاۍ افزارونو صحي او اقتصادي گټې وليکي او په ټولگي کې دې ورايي.

پوښتي

- ستاسې په نظر که له وطني څرمنې څخه يو ټوټه جوړ شي، ښه به وي او که له بهرنیو؟
- که د وطني پاۍ افزارونو جوړولو ته پاملرنه وشي او د هغې کيفيت ته د خلکو د خوښې او ذوق سره سم بدلون ورکو شي؛ څومره گټه به ولري؟

کورنۍ دنده

- زده کورنۍ دې هغه پاۍ افزارونه چې په کليو، ښارونو او ولايتونو کې يې خلک په پښو کوي، د هغوی لستونه برابر کړي او له خانه سره دې ټولگي ته را وړي او ودې وايي چې له هغوی څخه کوم يو وطني پاۍ افزارونه دي.

د څلورم څپرکي لنډيز

زموږ خلکو د پخوا څخه د وږينو، نخي، ورېښمو، د پوستکو د جامو او د څرمنې پای افزارونو سره عادت درلوده او دغه ټولې جامې يې پخپله جوړولې. وړی، پنبه او ورېښم به ښځو او نجونو وریشل او بيا به خلکو په لاسي کار گاوو کې او بدل هغه جامې چې تر اوسه زموږ په گران هيواد کې کارول کېږي لکه چین، جېلک، چکمن، قاقمه، گوپچه، کميس او پرتوگ، واسکټ، پرستين، خادري، خادر، پټکي او لونگي، پټو، پکول، خولي، قره قلي، گلدوزي شوي خولي، د زري تار لرونکي خولي او داسې نور.

چېن: د هيواد د شمال او شمال ختيځو سيمو د خلکو جامه ده، داسې جامه ده چې لستونې، ښکلې يخ، مخ او استر لري او د مخ او استرمنځ يې ورته د مالو چو څخه ډکوي؛ تر څو چې بدن تود وساتي.

جېلک: بې پختې سپکه چينه او د اوږي د گرم موسم د تجمل جامه ده.

چکمن هم د چېن په ډول ده. مگر د چکمن ټوکر د يو ډول ميرو د پستو وږيو څخه چې د ((گډيک)) په نوم يادېږي او د غر گاو له وېښانو څخه چې ډېر پاسته دي اوږدل کېږي. پټو يا خادر داسې جامه ده چې لستونې، يخ، او پاڅي نه لري، دوه متره اوږدوالی، يو يا يونيم متر سور لري، له وږين تاري يا سنډي ټوکر څخه په ډېره ښکلې بڼه جوړېږي. واسکټ بې لستونې نيم تنه يې جامه ده چې زموږ د هيواد په ټولو ښارونو او کليو کې دود دی.

پرستين د پسونو، د گيلډو، سنجاب، خفک او د سمور پوسټکي څخه جوړوي چې د ژمي توده جامه ده د چېن په ډول اوږده لستونې ښکلې غاړه او لمن لري.

افغاني گند هم يوه دوديزه او د ښکلې گل گنډه شوې جامه ده چې نجونې او ښځې يې په خو شحالۍ او ملي ورڅو کې اغوندي.

لنگي: د نارينه وو د سر سروبښ دی چې د ځانگړې خولې سره يې په سرتري، په ټولو ولايتونو کې د دې په سرول دود لري.

خادري د ښځو د ستر او حجاب جامه ده چې پخوا به په ښارونو کې د اشرافو کورنيو ښځو اغوستلې، اوس هم په ښارونو او کليو کې دود لري.

خپلې، چمبوس، موکي، چپلې او د پای افزارونو نور ډولونه په هيواد کې دود دي چې خلک يې له څرمني، پوستکي، او نباتاتو څخه جوړوي او د اقليمي شرايطو سره سم يې په پښو کوي.

تفریحي او سیمه ییزې لوبې

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي د سیمه ییزو لوبو په دودیزو ارزښتونو لکه سانگه وهل، وزلوبه، د ځوانانو او ماشومانو د لوبو په بېلابېلو ډولونو چې زموږ د هیواد په هر گوټ کې دود دي پوهیږي. زده کوونکي باید د ماشومانو او ځوانانو د بېلابېلو سیمه ییزو لوبو ډولونه وپېژني. آس چې ښکلی او د غښتلي بدن څاروی دی، زده کوونکي دې له هغې څخه د گټې اخیستلو طریقه زده کړي، او په دې باندې دې وپوهیږي چې آس ته د سورلی او د پیتي دلیردلو سربیره، د بهرنیو سیلانیانو پاملرنه را واړوي. زده کوونکي دې دا زده کړي چې په کوم ډول کولی شي چې سانگه وهلو او وزلوبی ته دیوې افغاني ملي لوبې په توگه نړیواله ښه ورکړي.

سانگه وهل

سانگه وهل (نيزه بازی) کوم ډول لوبه ده؟
 سانگه وهل ډېره پخوانۍ او پسه
 زړه پورې لوبه ده چې زموږ د گران
 هيواد په سويلي سيمو؛ لکه: غزني،
 پکتيا، لوگر او پکتیکا کې ډېره کېږي.
 سانگه وهل د دې خلکو دوديزه لوبه ده.
 کوم آسونه چې د سانگې وهلو لوبې ته
 روزل کېږي، دوزيرستان له سيمي څخه
 بې راولي، چې هغو ته وزيرې آسونه وايي.
 دا آسونه اوچته غاړه، تيز او نازکه
 غوړونه، مناسب اندام، مشکي، کړنگ،
 کمپد، سُرخون، اَبَرش، سمنډ،
 قره کهړ او داسې نور رنگونه لري. نيزه

بازان هغه سمنډ آسونه چې تور ځنگونه او دهغه له پاسه سپين رنګ او په تندۍ کې سپين خال
 ولري، د دې لوبې لپاره خوښوي. هغوی خپل آسونه په ښکلو زينو نو او څلو نو، په ورښمښتو
 خوډايي لرونکو دستمالونو او پالپوښونو سره چې په هغې کې کوچنۍ هندارې لگېدلې وي،
 سينگاروي.

نيزه تېره نوک (خوکه) لري او د اوسپنې يا له کلکو پولادو څخه جوړېږي چې د دوو يا درې
 مترو د بانس لړگي په سر کې بې کلکوي. د نيزې د لړگي اوږدوالی زياتره د نيزه باز په خوښه
 وي.

نيزه بازي د اخرونو په ورځو، د نورو په مېلو، ودونو، زوکړو او د خوشحالۍو په نورو
 مراسمو کې ترسره کېږي چې ټول خلک د نندارې او سيل لپاره د نيزه بازي-وگرته په ډېره
 مينه ورځي.

د سانگې و هلو د لوبې طريقه

له مشرانو څخه يوتن په خپل څادر کې د لرگي نيم متره موري راوړي او د سيالۍ د ډگر په منځ کې يې د څو قدمونو په واټن په ځمکه کې ټکوهې او بيا هر نيزه باز په خپل آس باندې سپور په نني لاس کې يې نيزه او په کين لاس کې يې د خپل آس قيزه (واگي) نيولي وي ، په خپل وار سره د لوبې ډگر ته ورځي او د موري د راپورته کولو په مقصد خپل آس هغه لوري ته په منډه کوي. په دې وخت کې ډولچې چې د موزو په خوا کې تيار ولاړ وي، د سواره او د آس د تهيځ او مستي په خاطر د ډول آواز تېزوي او

راباسي.

د نيزه بازانو له گډون کونکو څخه هر يو په خپل وار سره دا فعاليت سرته رسوي. هر چا چې ډېر بري لاس ته راوړل دلرې دريم پړاو ته لاره پيدا کوي.

د نيزه بازي دويم پړاو

يو ځل بيا يو څو دانې موري په ځمکه کې ټکوهې او بايد چې اتل نيزه باز دا ټول موري د آس په يوه منډه يو په بل پسې د نيزې په واسطه له ځمکې څخه راوباسي او اوچت يې کړي. کله چې په دې کار هم بريالی شو، بيا يو دسمال د تنکۍ لښتې په سر کې بندوي يا د نضوارو قطي. چې کورچۍ آيينه لري، اتل نيزه باز ته يې نيسي چې دا شيان هم د آس د خفاستې په حالت کې د خپلې نيزې په څوکي را اوچت کړي او دا ټول حرکونه بايد په زيات سرعت سره سرته ورسېږي. دا عمل څو واره تکرارېږي.

د سیالۍ سرته رسېدل غالباً دوه یا درې ساعته نيسي او بیا پای ته رسېږي. د سیالۍ د پایلي خوشحالي د ټوپکو په وژو او ملي اتیونسو سره بدرگه کېږي. د مسابقې د اتل او ټولو نیزه بازانو لپاره بېل انعامونه لکه: نغدي روغۍ، پسه، نوې جامې، لونگی، چینسه او داسې نور شیان ورکول کېږي. البته د لوبې د اتل انعام له نورو نیزه بازانو څخه زیات وي. همدا شان پسه حلالوي او نیزه بازانو ته مېلمستیا ورکوي. ډولجې خپل انعام نغدي پیسې اخلي.

په ټولگي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د نیزه بازی-د آس ځانگړتیاوې وليکي او په ټولگي کې دې ولولي.

پوښتي

- د نیزه بازی- په لوبه کې څو سپاره برخه اخلي؟
- نیزه بازی زموږ د هېواد په کوم زون کې ترسره کېږي؟
- د نیزه بازی- د اجرا کولو طریقه تشریح کوئ؟
- کېدای شي چې د نیزه بازی- لوبه ملي او بین المللي شي؟ خپل نظرونه څرگند کوئ.

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې په خپل کلي، ښار او سیمه کې د نیزه بازی په هکله معلومات راټول او په راتلونکي درسي ساعت کې دې څو تنه خپلو ټولگیمرو ته ولولي.

آس

- آس څه ډول څاروی دی؟

آس زړور، مقاوم او قوي هیکله څاروی دی چې په یقیني توګه په پخوانیو وختونو کې وحشي و، بیا انسانانو وروسته اهلي کړ. له آسونو څخه پسه بار وړلو، سورلی، او ان په جګړو کې کار اخیستل کېږي. په پخوا زمانو کې هم لکه د نن په شان د جګړو ډګرونو ته د وسلو او جنګي سامانونو د لېږدولو او د دې خدمتونو د سرته رسولو لپاره له آس څخه کار اخیستل کېده.

آس د هغه د بدني جوړښت او کار اخیستلو له نظره په درې ډوله دی:

ج - ښو.

ب - پيګه آس،

الف - د وړلوي آس

د آسونو د روزنکو د تجربې له مخې سربيره د آسونو له جنسيت څخه د ځينو ځانګړيو رنګونو لرونکي آسونه په طبيعي توګه د نورو رنګونو پر آسونو باندې ښېګڼې لري، لکه: جیرن (Jeran) آس.

له دې سره سره د وزلوبې ښه آس هغه آس دی چې اوچته ونه او اوږدې پښې ولري او د خلورو او پټو په منځ کې ساحه یې پراخه، سر، غاړه، دواړه اوږې او د بدن مخکینۍ برخه یې

د وروستۍ برخې په نسبت اوچته، با حجه او په اصطلاح (شېرپش) ټوله وي. د آس غاړه راوتلې (اوږده) ملا نسبتاً لنډه، ځنگړي (سمان) یې د یابو آسونو د ځنگرو په نسبت ظریف، د خټ (پال) او د لکۍ وېښتان (لومي) یې لږ کمې او تنک تری په اصطلاح کې (ټک پال، ټک سم او ټک دم) وي.

که چیرته (سپین تندى او څلور سپین سمان) ولري، ټور ښه آس گڼل کېږي. په ځانگړې توگه که دغه ښې په جیرن آس کې وي، د وزلوبې لپاره ټور غوره او مناسب آس دي.

څرنگه چې آس یو ښکلى څاروى دى، نو له دې امله پاچاهانو او امپراطورانو د خپل شان او شوکت د ښودلو لپاره ښکلي او نامتو آسونه د طلايى براقزو (گانو) سره ساتل، په جشونو، ملي او مذهبي اخترونو او په نظامي نمایشونو کې به یې استعمالول.

زموږ د گران هېواد په شمالي ولایتونو کې خلکو له پخوا څخه آسونه اهلي کړي او له هغې څخه یې په بار وړلو، سورلۍ او د وزلوبې لپاره گټه اخیستې ده.

د وزلوبې لرغونى لوبه د دې ولایتونو په خلکو کې تل دود وه. د لوبو، قوې هیکلو او مساهرو چاپ اندازانو نومونه لکه: تاش پهلوان، برکش پهلوان، حفیظ پهلوان، پهلوان خدایي او داسې

نور په سلگونو مشهور نومونه او س هم د شمال د خلکو په ذهنونو کې شتون لري.

ب- پيگه آس

پيگه آس نسبتاً کوچنى او گړندى وي. سپور د سيالۍ په وخت کې د خپل آس په لورڅه او برېنده شا(پرتنه) له زین او خل(سیرېوړي. زموږ د هېواد

په شمالي سيمو کې خلک د نوي کال په درديزه مېله، ودونو او د جشنونو په خوشحاليو کې پيگه آس خغلوي.

ج- يابو

دا آس د قورۍ جسم لرونکې دی. د دې سر، وروستی برخه، پټې، ورنونه او سسمان ډېل او مضبوط دي.

خټې (يال) او لکۍ يې د وينتانو (لومو) څخه ډک وي. ډېر خفليدونکي او گړندۍ نه دی. يابو د باروړلو، کراچۍ او د گاډۍ په کښلو کې کارول کېږي.

د رنگ له مخې د آس ډولونه

د رنگ له مخې د آس ډولونه په لاندې ډول دي:

جیرون، قول، سمند، بوز، سُرخون، تورورغ، مُشکي کُمید، اَبَرش (گل بادام)، برگ(ابلق)، گل گر، قره کهر، کو کلان، او داسې نور.

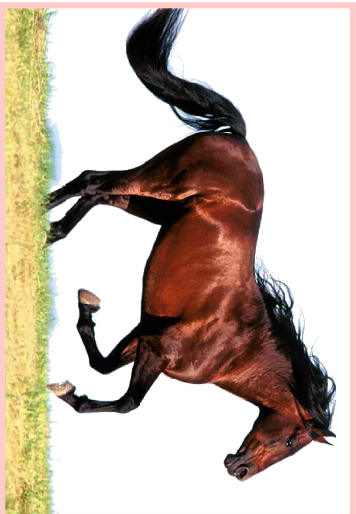
۱- جیرون: د جیرون آس رنگ سور زېر ته نژدې دی. دغه رنگ د سمند او تورورغ ترمېخ دی. هغه جیرون چې په تندي باندي ترمېخ خال ولري، هغې ته "جیرند بورناق" وايي.

د خلکو په گومان جیرون اصیل آس دی.

۲- قیزیل: قیزیل آس سور رنگ نه لري؛ بلکې یو ډول خاص سپینوالی لري.

۳- سمند: دغه آس زېر رنگ لري.

۴- بوز: سپین آس ته بوز وايي او چې په سپین رنگ کې د وينتانو په مېخ کې هېڅ تور وينښته نه وي، د شیر بوز په نوم يې يادوي.

- ۵- سُرُخون: سُرُخون سپين دی مگر تور وينبټان هم لري. په ځانگړې توگه په غاړه او پښو کې بې د سپينو په نسبت تور وينبټان ډېر وي.
- ۶- توروغ: د توروغ رنگ سور دی.
- ۷- مُشکي: د مشکي اَس رنگ ټول تڼ تور وي.
- ۸- کُميد: هغه اَس چې د هغې رنگ، نه تور مشکي او، نه سور توروغ بلکې رنگ يې د سور او تور په منځ کې وي.
- ۹- اَبَرَش: هغه اَس دی چې په هغې کې ټول رنگونه موجود وي.
- ۱۰- ابلق: دا اَس تور او سپين يا سور او سپين رنگونه لري.
- ۱۱- گل گر: هغه سرخون چې سپين رنگ او خرمالي وينبټان ولري.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کورنکي دي په خپلورو ډلو ووېشل شي او هره ډله دي د دريو ډولو آسونو ځانگړتياوي په خپلو کتابچو کې وليکي او د هرې ډلې مشر دي، هغه د ټولگي په منځ کې ولولي.
- پوښتي
- تاسې خو ډوله آسونه پيژنئ؟
 - د وزلوبې آسونه کومې نښگې او ځانگړتياوي لري؟
 - له آس څخه په کومو چارو کې کار اخيستل کېږي؟
- کورنۍ دنده
- زده کورنکي دي د خپلوانو، د کلي او د سيمې له خلکو څخه د آس په هکله معلومات را غونډه کړي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.

وزلوبه

- وزلوبه څه چول لوبه ده؟

په وزلوبه کې اړوند توکي

وزلوبه زموږ د خلکو لرغوني او ملي لوبه ده او د خلکو د اتلولۍ او شهادت نښه ده. چې په دې لوبه کې د خپل توکي دا دی: پهلوانان (چاپ اندازان)، د وزلوبې آسونه، د آس سامان

آلات. دا عناصر هر یو پر لوبه

باندې اغیزه لري چې له جزیاتو

سره لوستل کېږي.

د بزکشي، د آس یراق (ابزار)

قیزه، رکاب، زین، قمچین،

تکل، قوش قون، پشت تنگ،

زیرتنگ، ترفور، چرگی،

سرزینی، پیش بند، د فسر اک

تسمه، جلدوق، نعل، دواله او داسې نور.

د چاپ اندازانو جامې

د څارویو له پوستکو څخه جوړ شوی پکول، له پومبي څخه ډکه شوي گویچه، پطلون، موزي،

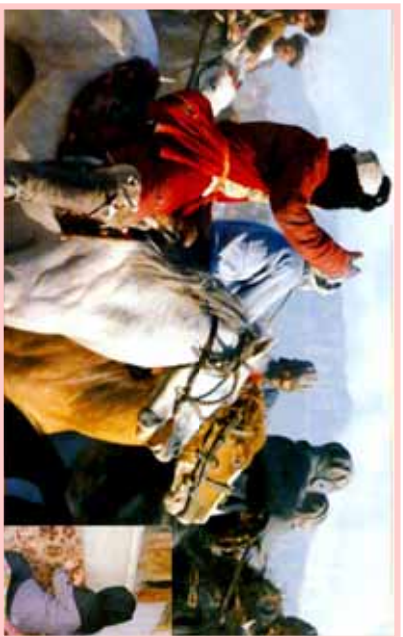
پایټاوې او کمر بند.

د وزلوبې د آس روزنه

د وزلوبې آس په ځانگړي ډول روزل کېږي. د آس روزونکي ته (میر آخر) یا (سایس-sayis) وايي. سیس د بزکشي، آس په پسرلی او دولی کې له وینو څخه په ډکو چمنونو او خرځاپونو کې پیاوړي. د مني په موسم کې یې په کمند (جای بند) کوي، ورځې، وچ وانه او رښته ورکوي.

هره ورځ آس خرڅه کوي او خاورې او گردونه یې له بدن څخه لرې کوي. هره اوونۍ د آس بدن په اوږو او صابون مینځي او دوه درې میاشتي ورته ورښي، وانه او اوبه یو ځایي ورکوي، آس په

دې طریقه روزي او وزلوبې ته یې چمتو کوي.

د وزلو بې آس خانګړتياوې

د وزلو بې آس غښتلی، قوي هيكله، مقاوم او تيزوي. كه د آسونو د لوبې ډلې (قوره) په منځ كې آس احساس وكړي چې پر انسان بې تر پښو لاندې شوی دی؛ خپلې پښې وړ څخه اړوي او پر هغه بې نه ږدي.

كله چې آس وگوري چې سپاره بې خوسي راپورته كړ، نو په تېزۍ سره د آسونو د قورې لسه مېنځه ځان باسي.

د هېواد د شمالي سيمو ځوانان او تنكي ځوانان د ځوانۍ له لومړيو وړځو څخه په آس سپرېدل، ځغلول او د وزلو بې مشق او تمرين كوي.

د وزلو بې موسم

وزلو به له ټوپرو پخوا زمانو راهيسې تر نن وړځي پورې زموږ د هېواد په شمالي سيمو كې دود ده. دا لوبه د نوري كال په لومړۍ ورځ، ودونو، جشنونو، ماشومانو په ستنولو، اخرونو او په نورو ملي وړځو كې سرته رسېږي.

د وزلو بې ډگر بايد هوار، بې تېرو او بې خنلونو وي. يو كلن يا دوه كلن خوسي حلالوي او هغه په لوبه كې كشيږي. پخوا به ورغومی يا وزه استعمالېده؛ ځكه ورته وزلو به ويل كېږي. وزلو به په دود ټولو سرته رسېږي.

يو ټول يې
پخـــــــــــــــــوانۍ
(دوديزه) لوبه
ده. بل ټول بې
هغه ده چې په
پخوانۍ لوبه
كې يو څه
بدلونونه راوړل
شوي دي.

الف - د عنعنوي وزلوبي طریقه

کله چې د آسونو خاوندان، چاپ اندازان او نور خلک خبر شي چې په پلانګي، سسيمه کې وزلوبه کېږي نو ټول په مينې سره د لوبې ډګرته چې مخکې ټاکل شوې ځای وي، ورغولېږي. په معمولي توګه له پنځوسو او سلو سپرو څخه زيات په يوه لوبه کې ګډون کوي او په زرګونو خلک يې نندارې ته راځي. يو يا دوه کلن خوسې حلالوي. ګلبه يې تشوي او د ډګر د برداشت (جګولو) په دايره کې يې پر ځمکه غورځوي. په دې لوبه کې چاپ اندازان په يوه ډله کې لوبه کوي. دې ډول وزلوبي ته (توده برا) وايي. يعنې هر پهلوان چې خوسې د آسونوله (تودي) څخه تېرون کړي، هغه د لوبې ګټونکی شمېرل کېږي.

د لوبې پيل

کله چې خوسې لومړی ځل په دايره کې وغورځول شي؛ نو چاپ اندازان يې له ځنډه پر خوسې حمله کوي او هر چاپ انداز هڅه کوي چې ځان خوسي ته ورسوي، تېټ شي او هغه له ځمکې څخه راپورته کړي.

يو بل په څنګ (برخه) وهل، بې باکۍ پرغلونه او د قوی آسونو ګوزارونه اوټکرونه، د رسمي پهلوانانو زور او مهارت داسې پيل کېږي؛ لکه د شاعر په وينا:

دو ده ساله اسپ و سه ده ساله مرد - بر آرند از سنگ پړلاد، گرد

البته هغه آس او چاپ انداز په دې لوبه ګېه ګونه کې زور کوي او دايرې ته ور دننه کېږي چې ډېر روځ، دپياوړي بدن لرونکی، زورور او تجربه کار وي او دپهلوان په سر، پکول، په پرمينې سره ډک شوی شلوار، ګوپيچه او په کلکو مضبوط موزو باندې ملېس وي.

دغه له قوت څخه ډک کورنېښونه او هلې ځلې په ساعتونو دوام کوي او په لږ وخت او آسانۍ سره څوک خوسې له ځمکې څخه پورته کولی نه شي.

په آخر کې له ساعتونو قوی کورنېښونو او هلورځلو څخه وروسته له پياوړي چاپ اندازانو څخه يو کس له خپل غښتلي آس سره خوسې له ځمکې څخه پورته کوي او د آسونو له تودې څخه يې د باندې وړي. کله چې د ميدان حکم هغه ومنې نو د لوبې د يو دور ګټونکی ګڼل کېږي. په دې وخت کې يو تن غورکونکی (جارچی) په اوچت آواز سره د هغه نوم او د هغه د آس د خاوند نوم د لوبې په ډګر کې اعلانيوي چې ټول خلک ترې خبر شي او ټول خلک چاپ انداز ته شاباسې وايي. د آس خاوند او ځينې نور خلک هغه ته سليم (پيسي)، چينه، لونګي، او نور

شيان د انعام په ټول (ورکوي. دا لوبه تر مازيگړه پورې دوام کوي. مازيگړ د ميدان حکم (آخر او غلاغ) اعلانوي. يعنی هر چاپ انداز چې په وروستي ځل کې خوسې د تودې له منځه بيرون ته انتقال کړ نو هغه د نن ورځې د سيالۍ گټونکي گڼل کېږي او لوبه پای ته رسېږي.

ب - د وزلوبې اصلاح شوی ټول

په دې ټول وزلوبه کې چاپ اندازان د سيمې پر بنډا سره دوره لوبېلي جوړوي او لوبه کوي. په پراخه او هوار ميدان کې دوه دايرې چې يوه د برداشت دايره او بله د بيلگې په توگه پستلس سپاره له يوې لوبېلي څخه او پستلس سپاره له بلې لوبېلي څخه ټاکل کېږي حلال (غورځولو) دايره ده په تخميني توگه د پنځوسو مترو په واټن ټاکل کېږي او تقريباً د پنځو سوه مترو په واټن يو بيرغ په ځمکه کې دروي.

خوسې د برداشت په دايره کې غورځوي. د دواړو لوبولو سپاره د برداشت له دايرې څخه شتر مترو لري يو بل ته مخامخ درېږي. د ميدان د حکم په اشاره د دواړو لوبولو سپاره له دواړو خواو څخه په خوسي يرغل کوي او هره لوبوله هڅه کوي چې خوسې له ځمکې څخه پرته کړي. څرنگه چې په دې لوبه کې د چاپ اندازانو شمېر ډېر زيات نه دی او تيمونه هم دوه دي، نو له چاپ اندازانو څخه يو تن ژر خوسې له ځمکې څخه پرته کوي او د بيرغ په لوري مېله وهي؛ چې له بيرغ څخه دوره وکړي او بيا يې د حلال دايرې ته ورسوي او د خپل تيم لپاره د امتياز نومره واخلي.

طبعاً په دې لوبه کې د سيالې لوبېلي له سېرو څخه يو کس (باناش) کوي. يعنې (د آس په شا باندې په يوه اړخ سره ځمکې) او خوسې له يوې بلې پټې څخه را نيسي او په ټول قوت سره خوسې له مقابل چاپ انداز څخه د راشو کولو او رانيولو په مقصد کش کوي. داسې قوت چې د منډې په لړ کې آسونه کله يو له بل څخه لري شي او کله بيا بېرته په زور يو له بل سره لگېږي.

دامتياز نمره اخيستل

له دروړ حالتونو څخه بهر نه وي. يا به يو چاپ انداز په يو اڅي يا به دوه چاپ اندازان په گډه سره خوږسي ته له بيرغ څخه دوره ورکوي او د حلال دايرې ته يې رسوي او امتياز اخلي. طبعاً په دې لړ کې ټول چاپ اندازان د خپل ټيم له غړو سره مرسته کوي. آس يې په قمچين وهي. هغه له قيرو څخه رايښي او له خپل ټيم سره په لسگونو ټوله مرسته کوي او همدارنگه خپل آس د مخالف ټيم د آسونو مخې ته دروي او کوبښن کوي چې د مخالف ټيم د بري مخنيوی وکړي.

د دې وزلوبې ښېگڼه او ځانگړنه په دې کې ده چې د سپرو شمېر پکې کم دی، هم آسونو او هم چاپ اندازانو ته تکليف او زحمت کم رسېږي. د لياقت او وړتيا د ښودلو فرصت هر چاپ انداز او هر آس ته زيات په لاس ورځي او د هر پهلوان مهارت په ښه ډول څرگندېږي. د هر ټيم د غړو په منځ کې هر چاته په لوبه کې د برخې اخيستلو او مرستو زمينې برابرېږي. په عامه توگه وزلوبه يو ډېر دروند ورزش دی چې د هغې د سرته رسولو په لړ کې د پهلوانانو سر، پښو، لاسونو، ملا او د بدن نورو غړو ته سخت زيانونه او ټکليفونه رسېږي. کله کله يو چاپ انداز له خپل آس سره پر ځمکه را پرېوځي. آس او پهلوان دواړه سخت ژوبل کېږي. يا د مېلې په حالت کې آسونه په خپلو کې ټکر کوي چې زيات ټکليفونه رامنځته کوي او ان د مرگ او مړينې ليکه هغوي تهديدوي.

له دې سره سره بيا هم وزلوبه ډېره له ولولو ډکه لوبه ده او لاندې زيانونه او نيمگړتياوې هم لري.

- دوزلوبې د آس روزل ډېر لگښت لري.

- په وزلوبه کې د خوږسکي کښول چې حلال او د خوړلو شي دې سم کار نه دي.

که د خوږسکي پر ځای له څرمن او رڼو يا بل کوم شي څخه د خوږسکي په څېر يو جسم جوړ شي او په وزلوبه کې ترې کار واخيستل شي، ښه به وي.

د وزلوبې په لوبه کې داسې گټور اصلاحات راوړل شي چې چاپ اندازانو او آسونو ته د زيانونو درسيډو مخنيوی وشي او هسې قواعد او قوانين منځ ته راوړل شي چې د هغې زيانونه راکم شي نو بيا به ديو ملي ورزش په توگه په نړيواله کچه وپېژندل شي.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کورنکي دې د وزلوبې د ښه کېدو او د هغې د نړېوال کېدو لپاره خپل افکار او نظريات وليکي.

پوښتي

- وزلوبه څه ډول لوبه ده؟
- د وزلوبې آس، پيگه آس او يابو يو له بل سره څه توپيرونه لري؟
- د وزلوبې اصلاح شوي لوبه په کوم ډول سرته رسېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کورنکي دې د وزلوبې په هکله د خپلو سترگو ليدلي يا د خپلوانو له تجربې څخه يو څه معلومات وليکي او په راتلونکي ساعت کې دې ټولگي ته راوړي او ودې لولي.

سيمه ييزې لوبې او کاغذپران

- سيمه ييزې لوبې څه ډول لوبې دي؟
سيمه ييزې لوبې د ماشومانو او ځوانانو په جسمي او رواني وده کې ډېره اغېزه او ارزښت لري. سيمه ييزې لوبې ډېر ټولنه لري چې موږ دلته دوه په زړه پورې لوبې تاسو ته درپېژنو چې د بوبو ګل چې؟ او کاغذپران په نومونو يادېږي.

بو! ګل چې؟

د ګډون کونکو شمېر - ۶ - ۸ کسه

د لوبې وخت - پسرلی

د هلکانو عمر - د ۸ - ۱۲ کلنۍ

د لوبې وسیله - یوه لونګۍ

د پسرلی په موسم کې چې هوا معتدله وي،
هلکان د لوبو په میدان کې راغونډېږي او
خبرې سره کوي چې: (بو! ګل چې؟)
لوبه وکړي. دا لوبه یو میړ لري او په یوه
ډله کې ترسره کېږي.

د لوبې کولو طريقه

لو ننگي. د رسي په ټول تاووي او په يوه سر کې ورته د بادرننگ غونډۍ غوټه اچوي. مير تاو شوی لو ننگي. (ټولې) په لاس کې نيولي او پر يوه غونډۍ باندې کښېني او غوټه شوي برخه خپلې پوزي ته تړدې کوي، گڼې چې ددې په بويو لو بې له گالانو څخه د يوه گل عطر حس کوي دی. هلکان بې مخې نه درېږي او له هغه څخه پوښتنه کوي:

بو! بو! گل چمه؟ (د کوم گل بوی؟) مير په دواړو لاسونو باندې په خپل نظر کې د نيول شوي گل اندازه په تخميني بڼه تمثيلوي او وايي: (دومره گل).

هلکان بيا پوښتنه کوي: ((باغي می؟ باغي؟)) يعنې دغه گل په باغونو کې شين کېږي بيا په غرونو کې؟، دمثال په توگه مير ځواب ورکوي: ((ناغي)) يعنې غرنۍ.

هلکان بياهم د مير په نظر کې نيولی گل د پېژندلو او پيدا کولو لپاره بې له واره خپلو پوښتنو ته داسې ادامه ورکوي:

يو گڼ؟ گل قره قاش؟ گل جوغاشتم؟ گل نوروزي؟ گروپ؟ تاران؟ ابوي؟ او داسې نور ... هلکان هيو له مير څخه د گالانو د نومونو پوښتنه کوي او له ټبرو پوښتنو څخه وروسته، د مثال په توگه يو هلک چې پوښتنه وکړي: گروپ؟ ناځای مير وايي: (ده! ده سر گروپ) يعنې

سسم دي
وويل) او
هغه. ټولې
ته ورکوي.
هغه هلک
چې اوس
گويا
(ښکاري)
دی، ټولې
نيسي او له
خپل سر

څخه بلې بې گرده راتاووي او د ډگر په منځ کې په نورو لوبغاړو باندې يرغل کوي او په ټولې باندې بې وهي.

لوبيغاري په مستي، او خدا گانو سره منلوي وهي، تنبتي او په احتياط سره ځانونه د ډولې له گزارونو څخه لرې ساتي، خو په عين وخت كې هڅه كوي چې بڼكاري راوښي.

لوربه لنډ وخت (لس – پنځه لس) دقيقې د هلكانو په منلو، ټوپونو او خداگانو سره دوام كوي او په آخر كې بڼكاري نېول كېږي او هغه په ځمكه باندي اچوي. سترگې يې پټوي. يو هلك ډولې، بل د هغه خولې، اخلي او په يوه پټ ځاى كې يې ږدي او نور هلكان، بڼكاري په پټو سترگو د مير حضور ته راولي.

مير پوښتنه كوي: «چيرته تللي وي؟» هلك وايي: "بڼكار آشه مښه" مير بيا پوښتنه كوي: "خو دي ووهل؟" بڼكارى د وهل شور ډولېو شمير وايي، كه ځواب سم وي، باك نشته او كه ځواب سم نه وي ټول په يوه آواز وايي: "يوه گناه" (څرنگه چې ټول په دې منلو ترركي د بڼكاري گزارونه شميرلي وو او دوى ته معلوم دى). مير بيا پوښتنه كوي: «ته چا ځملي؟» بڼكاري د هغه كس په لورې چې دا يې ځملي و په طنز او ټوكي سره اشاره كوي او وايي چې: "دغه هلك" خولې، چا راورو؟ دي هلك، ډولې له چاسره ده؟ خولې له چاسره ده؟ دا پوښتي مير له بڼكاري څخه كوي. طبعاً بڼكاري ځينو پوښتنو ته سم ځوابونه وايي او په ځينو ځوابونو كې تېروتنه كوي.

د بڼكاري گناهونه د هغه د ليكا ځوابونو په اندازه ټاكل كېږي. په پاى كې ډولې، چې يې په هرځاى كې پټه كړې وه، راوړي. مير د بڼكاري د گناهونو (ليكاگانو) په شمير په ډولې باندي بڼكاري په اوږه وهي. (البته دغه وهل د تفنن او تفريح په غرض دي نه داذيت او تكليف وركولو په مقصد) په دې ډول د لوبې يوه دوره پاى ته رسېږي. دا لوربه څو وارې د هلكانو په مستي، منلو، خداگانو، ټوپونو او ځيرونو سره يونيم بيا دوه ساعته دوام كوي او كله چې ستومانه شول، لوربه پاى ته رسېږي.

د پټنگ (کاغذ پیران) لوبه

په ژمي کې ماشومان کومې لوبې کوي؟

د کاغذ پیران لوبه د کابل ښار او د هېواد پسه نورو ښارونو کې د خړانانو او خلکو ترمنځ په دودیزه توګه له پخوا څخه رواج لري.

خړانان کاغذ پیران د نازکو رنگه کاغذونو او د بانس له نږدې لږ ګڼو څخه په ټول ټول شکلونو جوړوي چې هغې ته یوه پارچه، دوه، درې، څلور یا پنځه پارچه، کشمیري، واسکټي، کله ګیجشکي، چشمک دار او نور شته دار وايي. د کاغذ پیران جوړول هم خپل استادان یا کسیر لري چې په ټول شکلونو یې جوړوي او په د کانونو کې یې خرڅوي.

د کاغذ پیران جوړول

د کاغذ پیران د جنگو لوبه پیران تر ځانګړو شرایطو لاندې تر سره کېږي دمثال په توګه:

د کاغذ پیران او د هغه د شیشه وهل شوي تار او داسې نورو لپاره څو کسان د دوو لوبو کورونکو په منځ کې منځګړیتوب کوي. د تار جنسیت ګوري چې درې له یوې کارځاني څخه وي.

بيا يو کس د تار چرخه په لاس کې نيسي او بل کس کاغذ پران الړزي او په هوا کې بې پسه مهارت د خپل سيال له کاغذ پران سره په جنگ اچوي او دواړه لوبه کونکي هريو هڅه کوي چې لوبه وگټي.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کونکي دې په بېلا بېلو ډلو د بروبوگل ډلې؟ لوبه دلېسې د ورزش په ډگر کې ترسره کړي.

- زده کونکي دې د کاغذ پران لوبې په اړه خپل نظرونه وړايي.

پوښتي

- بروبوگل ډلې؟ څه ډول لوبه وه؟

- ستاسې پرتله له دې دوه لوبو څخه نورې کومې لوبې زده دي؟

کورنۍ دنده

- زده کونکي دې هر يو د خپلو خپلوانو او مشرانو څخه د دوو لوبو پوښتي وکړي، په خپلو کتابچو کې دې ولېکي او ټولگي ته دې راورېي.

د پنځم څپرکي لنډيز

تفريحي او سيمه ييزې لوبې د ماشومانو، ځوانانو او ان د لويانو په ژوند کې ډير ارزښتونه لري.

لکه نيزه بازي چې ډيره لرغونې او په زړه پورې لوبه ده، زموږ د هيواد په سويلي سيمو کې ډير دود لري او ددې خلکو د ځانگړو دودونو څخه ده.

نيزه باز په ځانگړي آس سپرېږي، نيزه په لاس کې نيسي د آس په خغلولو سره هغه ميخ چې په لوبغاړي کې پرځمکه ټکو هل شوی دی د نيزې په څوکه يې دځمکې څخه پورته کوي سيل کوونکي هغه تشويقوي او انعام او جايزه ورته ورکوي.

آس يو زورور، غښتلي، قوي او ښکلی حيوان دی چې د هغې څخه په پټي وېلو، سورلی، وزلوبه او په نظامي موخو کې گټه اخيستل کېږي.

آس د کار کولو او د پوستکي د رنگ له اړخه بېلا بېل ډولونه لري، چې د هغې ډولونه د رنگ او پوستکي له پلوه په لاندې ډول دي:

چيرن، قريل، سمنډ، بوز، سرخون، تورغ، قره گهر، کوکلان او داسې نور آسونه. د آس څخه په وزلوبه کې هم کار اخيستل کېږي. وزلوبه زموږ د هيواد د شمالي سيمو د خلکو پخوانی او لرغونی ورزش او لوبه ده چې دهغوی د شهادت او قهرمانۍ ښکارندويه ده. دوز لوبې آسونه غښتلي، تنومند او هوبښار دي او په ځانگړي ډول روزل کېږي. وزلوبه په دوه ډوله ده يو پخوانی سټي ډول دی چې ډېر شمير سوار کاران وربکې گډون کوي او ځانته کوم تيمونه نلري. بل يې اصلاح شوی ډول دی چې چاپ اندازان د سيمې په معيار وربکې دوه ډلې جوړوي او دسيالی په ترسره کولو پيل کوي او حلال شوی خوسی په سيالی کې کښوي، که چېرته د خوسي پرځای يوبل جسم چې خوسي ته ورته وي وکارول شي غوره به وي. سيمه ييزې لوبې د ځوانانو او ماشومانو په جسمي او رواني روزنه کې ډېر ارزښت لري. او دا لوبې بېلا بېل ډولونه لري لکه بوبوگل چې؟ او د کاغذ پران لوبه.

د بوبوگل چې؟ په لوبه کې چې ځوانان په يوه ډله کې لوبه کوي او يو ميرلري، ديوه گل په نوم د بوښتنې په وړاندې کولو سره چې د لوبه کوونکو څخه کېږي، په ډېر شوق او خوند سره لوبې ته دوام ورکوي.

د کاغذ پران لوبه هم د کابل ښار او دهيواد په نورو ښارونو کې د خلکو او ځوانانو ترمنځ د پخوا څخه دود درلوده چې هغه به يې د نري کاغذ او د بانس د نازکه لرگيو څخه جوړاوه او په هغه تار چې په خرڅ کې يې تارو کې وي په هوا کې اوچتوي او دبل کاغذ پران سره يې په جنگ اچوي.

شپږم څپرکی

مالداري، باغداری، ځنگلونه، درملې بوټي او مېلې

د دې څپر کې موڅپې

زده کوونکي پوهیږي چې زموږ هیواد یو کرنیز هیواد دی. ددې برابره او مناسبه هوا د هیواد په ډېرو سیمو کې د ونو د بیلابیلو ډولونو او دغورو او اعلی میوو د ودې او نمو سبب شوي ده.

زموږ د هیواد ډېر خلک په کرنه، بڼوالۍ، د ځنگلونو په جوړولو، د شاتو میچپو په روزلو، د مایانو روزلو، د غویانو او چرگانو په فارمونو کې مشغولیا لري او ددې لارې څخه ډېرې گټې لاس ته راوړي.

زده کوونکي دې د هیواد زراعتي کېدلو ته خپل پام وگرځوي او د بڼوالۍ، د ځنگلونو جوړولو، د سیل ځایونو جوړولو او د ژوند د چاپیریال د ساتلو د پرمختګ مفکوره دې پیدا کړي.

زده کوونکي باید پوهه شي چې ځنگلونه او د سیل ځایونه د زرگونو فرهنگي او تاریخي میراثونو په څنګ کې د نړۍ د سیل گرۍ د صنعت د ودې او د نړۍ د سیلابیانو د پام راگرځول به ددې سبب شي چې د دې لارې څخه زموږ خلکو ته ډېرې زیاتې گټې تر لاسه شي.

مالداري، باغداري او ځنگلونه

- تاسي د خپل هېواد د غوره مېرو ډولونه پېژنئ؟ نومونه يې واخلئ.
- ښه او غوره انار، انگور، زردآلو، شفتالو، توت، مېه او غوره ناک د افغانستان پسه کومو سيمو کې پيدا کېږي؟

زموږ د گران هېواد خلک په سلو کې له اتياوو څخه ډېر په کرنه او مالدارۍ بوخت دي؛ څنگه چې د گاو (مېړو) او وزو د خريدو لپاره پراخو ورشوگانو او خرځايونو ته اړتيا ده او دغه خاوري چې تل په دې کې خړي؛ نو د ځمکو او ځنگلونو د وښو لرونکي پرنسبن خوري له منځه يې وړي. د غرونو لمنې، دښتې او غرونه لوڅ او لغوشي چې دا خرابکاري د ليکونکو سيالونو د بهېدو لامل هم گرځي.

زموږ د هېواد زياتو مالدارو او بزگرو په دې وروستيو کې دا هوډ کړی چې د وزو او گاو پرځای د ډېرو غوښو او شيدو لرونکي اصلاح شوي غواوې وساتي او په خپلو ډېرو ځمکو کې ورته رشقي او شوتلې وکړي او د هغوی د شيدو، غوښو، خرمنو او پرستکو څخه ښه گټه واخلې. ځکه چې د غواوو ساتل او د هغوی د فارمونو اداره کول نسبت د وزو او مېرو ساتلو او پورولو ته آسانه او هم ډېر گټور دي.

ځينو خلکو د غوښو او هگيو لاس ته راوړلو لپاره د چرگانو او کبانو فارمونه جوړ کړي دي چې چرگان او کبان پکې روزي.

د باغونو او ځنگلونو شنه کول

له دې کبله چې زموږ گران هېواد یو غرنی هېواد دی، د کرنې ډېره ښه ځمکه او مرطوبه (نمجنه) هوا لري نو د باغونو او ځنگلونو په جوړولو او روزلو او ان د چسایو د کرونسې لپاره؛ (لکه د کونړونو په ولایت کې) ډېر ښه شرایط لري. په دې لحاظ خلکو د پخوا په شان د

نیالگیر نیالولو، د ونو روزلو او د ځنگلونو جوړولو ته پاملرنه کړې ده او دې نتیجه ته رسېدلې دي چې د ونو او ځنگلونو د ساتنې او روزنې گټه، له هر کار څخه غوره ده؛ ځکه په دې پوهېږي چې ونې که مېړه لرونکې وي او که بې مېړې، دا لاندې گټې لري:

د ونو او ځنگلونو گټې

الف - د هغو مېړې هم په خپله خوري او هم بې خرخوري او پیسې ترې لاس ته راوړي.

ب - زړې او وچې ونې پورې کوي او د سون د موادو په توگه ترې کار اخلي او د کار ځینې سامانونه ترې هم جوړوي.

ج - د ونو زېلی، (جړې) په دښتو، غونډیو او غرونو کې د ځمکې د خاورې ساتنه کوي او د زیاتو سیلابونو د پېیدولو او د ځمکو د ویتجاړیدو مخه نیسي.

د- دوزو پاني لوگي او ناپاڪه هوا جذبي او د هوا ڪڪرتيا له ميتخه وړي. د سيمي هـوا او د ژوند چاپيريال پاڪوي.

هـ - د وڼو له گالاتو او غوتيو څخه د شاتو مچي. خپل خوراک برابر وي او شات(گين) ترې جوړوي.

و - په دښتو او غرونو کې د وڼو او څنگلونو شتون د سمسورتيا او ښکلا لامل گرځي چې هم د خلکو د روغتيا لپاره گټه لري او هم زموږ هېواد ته د نړيوالو سيلايانو پام راگرځوي.

زموږ د هېواد غوره مېوي

زموږ د هېواد ټولې سيمي د ميوه لرونکو او نې ميوه وڼو د روزلو لپاره مناسبې دي، مگر ځينې سيمي د ځينو ځانگړو وڼو د ودې لپاره ډېرې مساعدې دي، د مثال په توگه:

د زردآلو، شفتالو، ميو او د ناکو وڼي په بدخشان، غزني، ميدان وردگ،

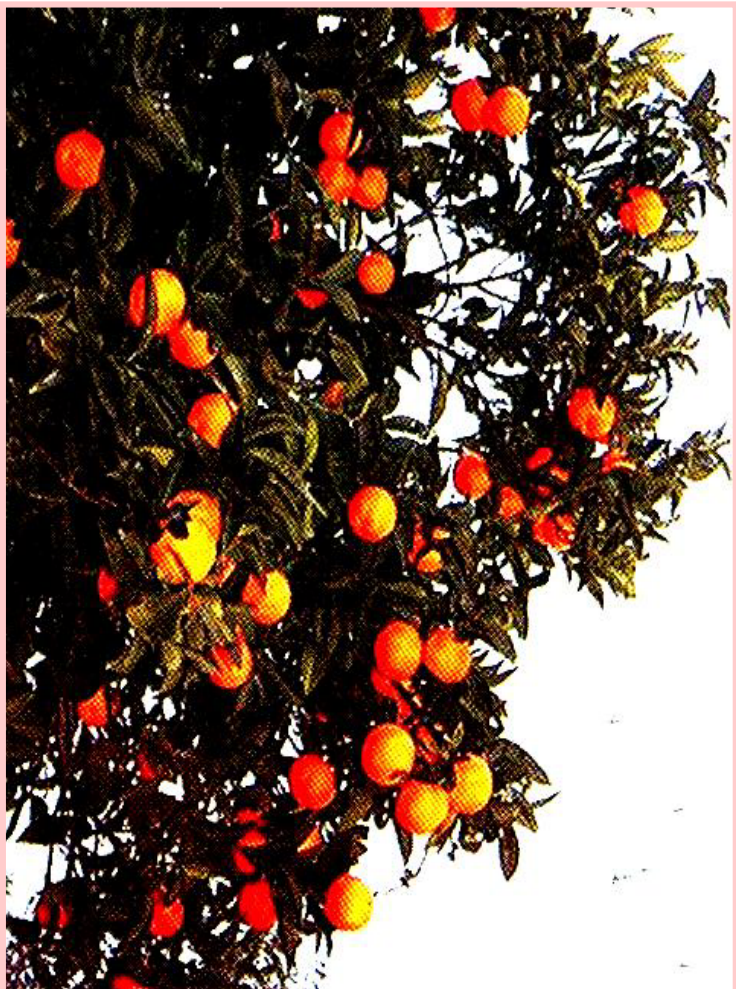
لوگر، فرخار، اندراب، ايک تاشقرخان او په چاه آب کې ښه وده کوي. غوره انار، انځر او زردآلو په تاشقرخان ، ايک، تگاب، نجراب او قندهار کې. تور بې دانه غوره انگر په سان چارک، ميمه ، تگاو، قندهار، هرات او غزني کې؛ اعلا انار او د انگورو ډېر ښه ډولونه په کندهار کې؛ د شلو څخه زيات د اعلا انگورو ډولونه او نورې مېوې په هرات کې؛ په غزني او لوگر کې انگر او نورې مېوې؛ په غور بند، غزني، ارزگان، تخار، ميدان وردگ، لوگر، او نورو ځايونو کې. اميري زردآلو؛ د بادامو مختلف ډولونه په پروان، استانف، کوهدامن، گلدره، شکر دره

او پنجشیر کې د انګورو مختلف ډولونه؛ توتان او نورې مېوې شته.
پسته او بادام د بادغیس، هرات، سمنګان او بدخشان په غرونو کې؛ غوزان په پغمان، میسلان

وردګ، پکتیا، پکتیکا، شیرارو، د
کونړونو او نورستان په غرونو کې؛
کټو، مالیه، نارنج او زیتون په ننگرهار
او د هغه په خواو شاګې؛ د جلفروزو
وڼې د پکتیکا، پکتیا، خوست، کونړ
او نورستان په غرونو کې ډېرې دي او
ښه حاصل ورکوي.

د وڼو ښېځنې د غلو تر کړلو

زموږ خلکو تجربې کوي او لېدلي يې دي که په ځمکو کې غنم، وربشې، جوار او نوري غلې دانې وکړي نو مجبور دي چې هر کال هغه ځمکې پري او ماله کړي. تخم او کود (سرو) پکې وشېلي. کروندې خيشاوه کړي، خوڅو واره اوبه ورکړي. دواښي يې وکړي، چې په څو مياشتو کې د ځمکې محصول ورسېږي؛ بيا يې لو کړي او په درمند کې يې غوږل کړي، له ډبرو لگښتو او زحمتو نه څخه وروسته له ځمکې څخه حاصل واخلي او معلومه هم نه ده چې وروسته له دومره خواړو هغه لگښتونه پوره کوي او له هغې څخه پر څه زياته گټه ورته پاتې کېږي که نه؟

لږه خواړي او ډېره گټه

که چېرته په ځمکه کې نيا لگي کنښنول شي، په دور يا دريو کلونو کې مېوړه رسېږي او حاصل ورکوي؛ څنگه چې د هر کال په تېرېدلو سره ونه غېږي او رېښې يې په ځمکه کې نورې هم ښکته ځي نو د اوبو د نشتوالي يا کموالي په صورت کې ونه د خپلو رېښو په واسطه يوه اندازه اوبه د ځمکې له نم او طوبت څخه چې د باران

او واورو له اوبو يې زېرمه کوي، جذبي يې او په هغو اوبو يې ميوه رسېږي. په عادي ټول ونه له دور يا دريو څلو څخه زياتو اوبو کولو ته اړتيا نه لري؛ حال دا چې د څلو کروندې لږ تر لږه په کال کې له پنځو يا شپږو وارونه زياتو اوبو کولو ته اړتيا لري.

د ونو روزنه

که څه هم د ونو روزنه او پالنه هم ټېره خوراي، لکه د ونو خواوشا بېل وهل، د اضافي څانگو پري کول، دوا پاشي او نور کارونه غواړي؛ خو دا خوراي او لگښتونه په کروندو کې د غنمو او جوارو تر زيارونو ټېر کم دي او هم په همدا کارونو سره کېدلای شې چې د ونو لاس ته راوړني ټېرې ښي او زياتې شي.

وکیل خاني مني

څنگه چې دا تجربه د ډاکټر عبدالوکیل خان په نوم یو وطن دوست انسان د قرغي، پغمان، میدان بنسار، وردگو او لوگر په سیمو کې عملی کړه. ځمکې یې د هغوی له خاوندانو څخه په اجاره واخیستې او په دې ټولو ځمکو کې یې دوه ټوله (د سرو او زېرو) مینو نیالګي کښېول. نیالګي په څو محدودو کلونو کې غټ شول او مېرې ته ورسېدل او له جوارو او غنمو څخه یې څو واره زیات او فوق العاده حاصلات لاس ته راوړل چې نن ورځ د هېواد په داخل او بهر کې د وکیل خاني منو مینه وال او پیروونکي لري.

د وکیل خاني منو ټولونه چې هر یو یې خانه خوند او کیفیت لري د مالیک، بیروني، او نورو نومونو باندې یادوي.

په غرونو کې د نيا لگيو کښېنول

‘خړنگه چې مخکې مو وويل، زموږ د هيواد دښتې، درې او غرونه داسې خاوره، اوبه، هوا او

طبيعي جوړښت لري چې په هر گوټ کې د دښتو، درو، وادير، ورشوگانو څخه سربيره په غرونو کې هم هر ډول ميوه لرونکي او بې ميوې ونې په خپله په طبيعي ډول له پخوا څخه شته شوي دي او هم خلکو په هر ځای کې نيا لگي کښېنولي، باغونه او څنگلونه يې جوړ کړي دي، لکه په شېخ علي، کشم او داسې نورو سيمو کې.

ځينې ونې او بوټه ډېر لږ دي، لکه زردآلو، شفتالو، آلبالو، گيلاس، توت او داسې نور. دا ونې خلکو په هغو ځمکو کې چې ډېرې روانې اوبه لري، کښېنولي دي؛ خو ډېرې نورې ونې شته چې په لږو اوبو باندې هم گوډاره کوي. ددې ونو ريښې په ځمکه کې ډېرې ښکته ځي او د هغو واورو او سارانونو لسه اوبو څخه چې په ځمکه کې زيرمه شوي دي، استفاده کوي. لکه: پسته، بادام، غوزان، ميسه، ناک، تاک، انار، سنځله او داسې نور؛ همدارنگه څيرۍ (بلوط)، شينې، مماليې او گورگوري د غرونو په ګرنگونو کې په طبيعي ډول راشنې کېږي، وده کوي او لوی څنگلونه جوړوي. ځينې کوچنۍ ميوه لرونکې ونې لکه قرفاقت، پخمن، زرشک، دولاڼه او داسې نورې هم په غرونو کې پخپله راشنې کېږي، وده کوي او که د هغوی ښه ساتنه وشي، ګڼ باغونه به منځته راشي. لکه څنگه چې د«پخمن» په باره کې يو فر لکورېک بيت داسې ويل شوی دی:

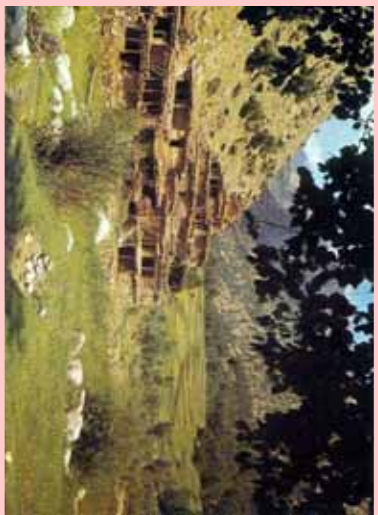
هواي ابر بهار - پخمن لب جوار^(۱)

۱- جويار، وېاله

مرغان هم باغونه جوړوي

د بدخشان ولايت د زرديو، سرغلام، شغنان، يفتلانو او درواز په ښکليو درو او په پغمان کې غوزان (چارمغو) کارغه او عکه (سپين او تور کارغه) کښيږي.

کله چې د غوزانو د ونو مېړې پخې شي څرنگه چې ددې مېړې زړې ډېر غوړدي؛ نو د مرغانو ډېر خوښيږي، مرغان د غوز دانې په خپلو مېڼو کو باندي راشو کوي او له پاسه يې د ځمکې پر لور په لويو تېرو باندي را غورځوي. غوز ماتېږي زړې يې راوځي او مرغان يې خوري. کله چې يې څو دانې وخوري او ماړه شي، بيا لسگونه دانې نورې راشو کوي او په هرځای کې يې تر خاورو لاندي زېرمه کوي چې وروسته يې بيا وخوري؛ خو وروسته بيا دغه د پټ کړي شوري غوز ځای له مرغه څخه ورکېږي او په دې ډول د غوز نياگي يو کال وروسته راشين کېږي.

غرنۍ ناک او انگور

د بدخشان د (يفتلانو، شهر نزرگ، درواز، خواهان) په غرونو کې د ښکندۍ او قيم په نومونو يو ډول ناک پخپله راخيژي، چې مېړه يې سخته او کلکه ده. خلکو د باغي ناک غوتۍ (پلټک) له هغو سره پيوند کړي دي، چې د هغې حاصلات عينا ناک غوندي خواره او اوبجن دي.

د پستي ځنگلونه

د پستي ځنگلونه د بادغيس، هرات، سمنگان او بدخشان په غرونو کې په طبيعي ډول له پخوا څخه موجود وو. په ځانگړي توگه د بادغيس د غرونو (پسته ليق)، هر کال چې په ټاکلي موسم کې کله د پستي شول (ناغه) ماته شي د سيمې له

خلکو څخه سربيره د گاونډيو ولايتونو خلک هم ورځي او د بادغيس له غرونو څخه ځانته پسته راټولوي. څرنگه چې پسته ارزښتناکه ميوه او قوۍ خواړه دي او هم سوداگريز او اقتصادي ارزښت لري؛ نو په دې وروستيو وختونو کې زموږ د هېواد د ټپرو سيمو خلک په اوارو ځمکو، دښتو، غونډيو او غرونو کې د پستې د ونو د تکثير لپاره لاس په کار شوي او ښي نتيجه يې ترې اخيستي دي.

د يادونې وړ ده چې پسته نرينه او ښځينه بيلا بيلې ونې لري.

د بادام ځنگلونه

د بادام ځنگلونه د سمنگان، کشم، فوخر، تاشقرخان، بدخشان، هرات او د هېواد د نورو سيمو په غرونو کې خلکو لېدلي دي چې پخپله په طبيعي توگه له پخوا څخه شنه شوي دي؛ نو په پام کې لري چې په ټولر دنستو او غرونو کې د بادام او همدارنگه د سينځلو، مټو، نساکو او نورو ميوو نېالگي کښيږي، د يوه يا دوو کلونو څخه وروسته د اوبو کولو او د نېالگيو په پيڅونو کې د ډکو منگيو د ښخولو په طريقه په لږ لگښت او خواړۍ سره زياتې گټې لاس ته راوړي.

نخستان

د هېواد په غرنۍ سيمو د دل آرام او سيستان په خواو شا کې د (خرمالیک) يا خرمازار يعنۍ د نخستان په نوم يوه سيمه ده. له نامه څخه يې معلومېږي چې هلته پخوا د خرما ونې ټېرې وې. د دې خبرې د ثبوت لپاره زموږ د هېواد د غزنوي شاهشاهي مؤسس ناصرالدين سېکښين هغه کيسه چې خپل فيليان ته يې په دې سيمه کې د يوه بزگر د خرما په شوکولو او خپلولو په سبب سخته سزا ورکړې وه، ښه مصداق دی.

د فرخار او نورستان بې دانه توت ډېر اعلا دي.
د جرم بې دانه توت ډېر خواړه او اوبجن دي او
خاص خوند لري.
د تېشکان بې دانه توتان د غټې گوتې په اندازه
دي. د دې توتانو خوند او لذت د نورو ځايونو تر
توتانو ډېر ښه دي.

زموږ د هېواد په شغنان ، درواز ، ميسلان وردگ ،

کونړ ، پغمان ، لوگر ، پروان ، کاپيسا ، نګاب ، فخراب ، غزني ، پنجشېر ، لوگر ، هرات ، دروشي ،

خنجان او نورو ځايونو کې توتان او شاهتوت ډېر
پيدا کېږي چې په پنجشېر ، شغنان ، اوردواز کې
سپين توتان په ژرندو باندې اوږه کوي او د ژمي
د خوراک لپاره يې په کندوانو کې ساتي د تلخان
په نامه يې يادوي. په شغنان کې چې کله توتان
پاڅه شي ، هره ورځ تر ونو لاندې ځمکې جبارو
او پاکوي. جريگان او نور څاروی په قطعې توگه نه پرېږدي چې تر ونو لاندې وگرځي او ځمکه

او باغ ککړ کړي.

ځينې وخت توتان يا د توتانو اوږه (تلخان) له چارمغز سره يوځای په هاوڼک کې ټکوي چې ډېر
خوندور خواړه ور څخه جوړېږي او هغې ته (شکر پرستک) يا لچانک وايي.

مرغاوي ناک

په شغنان کې يو ډول ناک دي چې د((مرغاوي ناک)) په نوم شهرت لري. د هغې شکل په سلو کې اتيا د هيلې، د بچي غوندې دی چې پخپله مېنو که باندي د وني په شاخ پورې نښتي وي.

يخناک او سيب رخس

د بهارک، فرخار او اندراب يخناک، ميه او شفتالو د خوند، لطافت، جسامت او د اوبو درلودلو له پلوه ساری نه لري.

د يادونی وړ ده چې په ټول افغانستان کې ښې مېې روزل کېږي.

د لوست نوي اصطلاحات

هوڅ – عزم	تصميم
ورانول	تخريب
بنیاد گذار - بنسټ ايښودونکي	مؤسس
راغوښتل - راوستل	جلب
نازکي	لطافت
مثال	ساری
ښه بوی لرونکي.	مطرې

په ټولگي کې فعاليت

- زده کړونکي دې په څو ډلو وويشل شي او هره ډله دې د مختلفو مېرو لست جوړ کړي. د

مثال په ډول:

تازه مېوې

هغه مېوې چې وچيدای شي

د پخو سيمو مېوې

د گرمو سيمو مېوې

د ټولگي پوښتني

- د کابل، غزني، پکتيا، پکتیکا، خوست او لوگر ولايتونو د مېرو لست جوړ کړئ.

- انار، انگور، زردآلو، شفتالو او اعلا ناک زموږ د هېواد په کومو ولايتونو کې توليدېږي؟

- په ۱۳۸۷ هـ. ل. کال د کابل په ښار کې د انارو نندارتون جوړ شوی و او زموږ د هېواد انار په نړۍ کې په لومړۍ درجه انارو کې پېژندل شوي وو. تاسې په دې هکله څه نوښتونه او وړاندیزونه لرئ؟ چې زموږ د هېواد انار د نړۍ په بازارونو کې وپېژندل شي او ښه پيروي ونکړي پيدا کړي.

- په ننگرهار، کونړ، او لغمان کې کومې مېوې توليدېږي؟

- جلعوزي زموږ د هېواد په کومو ولايتونو کې پيدا کېږي، او د جلعوزو د ترويج او تکثير

لپاره کوم وړاندیزونه کوئ؟

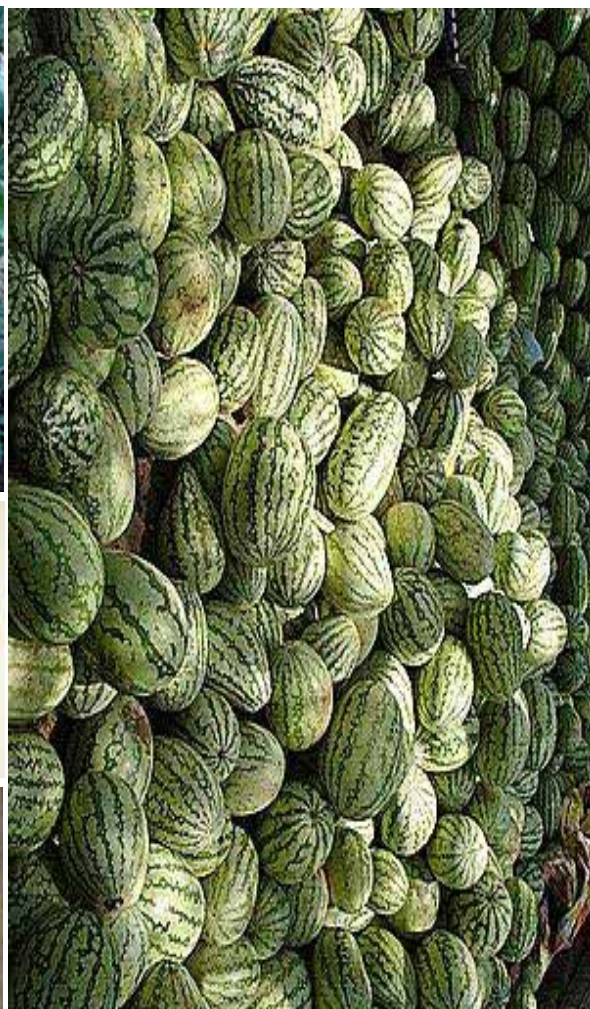
- د نيالاگير کښېدل او د باغونو او څنگلونو جوړول کومې گټې لري؟ په تفصيل سره يې ولېکئ!

- تاسې څو ډله خټکي پيژنئ؟ ډير خټکي د افغانستان په کومو ولايتونو کې کرل کېږي؟

- که د امام جان، چاه آب او د خان آباد (قندک) خټکيو لپاره بهر ته د لېږلو زمينه برابره شي څومره اقتصادي گټې به ولري؟

کورنۍ دنده

- زده کړونکي دې له خپلو کورنيو څخه د هېواد د خټکيو په باب پوښتني وکړي او راغونډه شوي معلومات دې په خپلو کتابچو کې وليکي، په راتلونکي ساعت کې دې له ځانته سره راوړي او په ټولگي کې دې ووايي.

درملې بوټي

درملې بوټي کوم ډول بوټي دي؟

زموږ گران هېواد افغانستان چې د ځمکې د کُرې په معنله سیمه کې پروت دی. ډېر ښه او هر ډول اقلیم لري. څرنگه چې ډېرې برخې یې غرنۍ دي او دا غرونه په خپلو لوړو برخو کې

داسې واورې او کنگلونه لري چې هيڅ نه اوبه کېږي اوزمږ د هيواد د مستو سيندونو؛ لکه د کټ، لغمان، تگاب، آمو، هيرمند، ارغنداو، هريروډ، مرغاب، بلخاب او د کورکچي د اوبو سرشاره سرچينې جوړوي. د دې سيندونو او پريمانه اوبو شتون دی چې بېکلي شنه فصلونه، مرطوبه (لمده) هوا او سلگونه ډوله طبي بوټي په غرونو او دشتو کې راشنه شوي دي چې د نباتي دواگانو لويه خزانه يې جوړه کړې ده. دا ټولې زموږ طبيعي پانگې دي چې په لاندې ډول يې د بېلگو په توگه د يو څو نومونه يادوو:

د درملې يا داروې بوټو ډولونه

زعفران، زنکې (شنه، سپينه او توره زيره)، خوږولې، کچماچو(پاکرماسچو) سپېلې، خيروگل (ختمي)، اسفرزه (سبغول)، خاکشیر (پاچينچي)، رېدي، تروکي، غرني بادپان، بنگ دانه، سونډ، غاټول (خاتول) کاسي، غواڅي، تباشير، نانگان، بارتنگ، سپرکي، ترنجبين، د چاک بوټي، اړپه(توره - زېړه)، مرخټي او داسې نور.

څنگه چې د دې داروې بوټو ډېر ډولونه په کورنډو او ځمکو کې د کرنې وړ دي نو موږ يې زعفران د نمونې په ډول معرفي کوو چې دا گټور او ارزښتناکه بوټی هر څوک وپېژني.

زعفران

زعفران يو داسې بوټى دى چې گلان يې ښکلي، بڼش او ارغواني رنگ لري. د زعفران غوټه سخته، گرده او غوښته ده چې د نازکو قهوه يي رنگو پوښونو په واسطه پوښل شوي ده. د زعفران بوټى د لويې په شان درې څانگې لري. موټنې څانگې يې په درې واړو سرونو کې درې غوټې لري او نارنج ته ورته زېړ رنگ لري. معطر او قوړى بوى او لږ تيز خوند لري چې د خوراک، رنگ او د عطرو په مقصد ترې کار اخيستل کېږي.

زعفران

د زعفران طبي ارزښت

زعفران زموږ د هېواد په غرونو او دښتو کې شنه کېږي. دا بوټی د انسان د بدن د سلامتی او قوت لپاره ډېر ګټور او د درملنې لپاره له ډېرو ښو بوټو څخه دی. زموږ خلک چې د زعفران په طبي او اقتصادي ارزښت پوه شوي دی نو په خپلو ځمکو کې یې د هغو په کرلو لاس پورې کوي دی؛ لکه څنګه چې د هرات کروندګرو په ۱۳۸۸ هـ. ل. کال پریخپله دره سوه هکتاره ځمکه کې زعفران کړي، بهر ته یې صادر کړي او ډیره لږه ګټه یې ترې لاس ته راوړې ده. د راپورونو په اساس په نړیوالو بازارونو کې د هرات د زعفرانو جنسیت او کیفیت د ګاونډیو هیوادونو د زعفرانو تر جنسیت او کیفیت ډېر ښه او اعلا ثابت شوی دی.

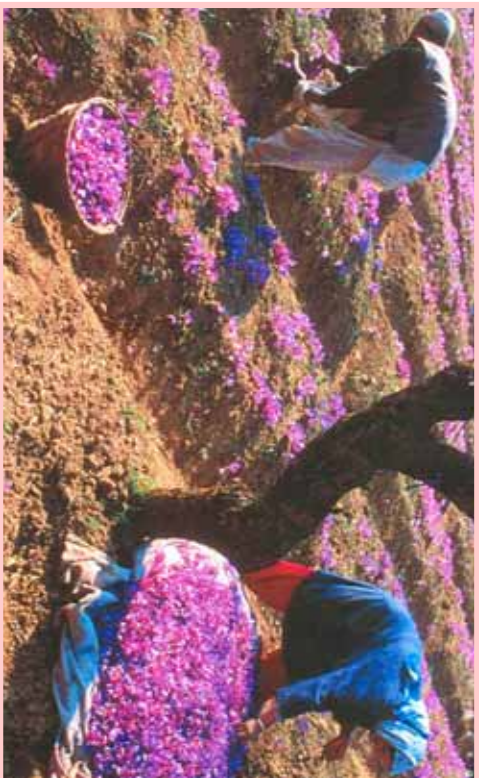

د زعفرانو اقتصادي ارزښت

د زعفران بوټی ډېر زیات اقتصادي ارزښت لري لکه څنگه چې د هرات پر کیلو گرام زعفران د امریکې متحده ایالاتو، عربي متحده اماراتو، ایتالیا او د هسپانیې هیوادونو په بازارونو کې د شپږ زرو څخه ښو لي نر او زرو امریکایي ډالرو چې له (درې سوه زرو څخه تر درې سوه پنځوس زرو افغانیو سره برابره وي) خرڅ شوي دي.

زعفران د کوکنارو، تنباکو او له بڼګ داني څخه زیات ارزښت لري، نو ځکه ښي دهرات، فاریاب او کاپیسا ولایتونو د بوگر و (نارینه او ښځو) پام ځانته را اړولی او هغوی د دې گټور بوټي په کرنه لاس پورې کړی دی.

څنگه چې زموږ په ټول هېواد کې زیات خلک زعفران پیژني او د هغې په درملـي او اقتصادي ارزښت باندې

پوه شوي دي نو ټولو دا هوډ کړی چې په خپلو کورونو او ځمکو کې زعفران، زنگی، او داسې نور گټور درملې او اقتصادي بوټي وکړي چې ډېرې اقتصادي گټې ترې لاس ته راوړي.

په تورلگي کي فعاليت

- زده کورونکي دې په دوه ډول وړېشل شي. يوه ډله دې د هغو بوټو نومونه لست کړي چې په کتاب کې مو ولوستل او بله ډله دې د هماغو بوټو نومونه لست کړي چې په کتاب کې يې نومونه نشته.

پوښتي

- زعفران کوم ډول بوټي دی؟ او زموږ د هېواد د کومو ولايتونو خلک يې کړي؟
- د زعفران اقتصادي گټې څومره دي؟
- له يوه جريب څمکي څخه څومره زعفران لاس ته راځي؟

کورنۍ دنده

- زده کورونکي دې له خپلو خپلوانو څخه د درملې بوټو د نومونو پوښتنه وکړي او هغه دې لست کړي او د ښوونکي په لارښوونه دې د هغو په هکله معلومات ورکړي.

اوه وېشتم لوست

مېلي او د جهان گردۍ رانېکون او زموږ د هېواد فرهنگي ميراثونه

مېلي

- تفریح او مېله د انسانانو د جسمي او روحي پیاوړتیا لپاره څه اغېزه لري؟

پنډ امير
(پامير)

زموږ گران هېواد افغانستان يو غرنی هېواد دی. د غرونو لوړې څوکي يې په دايمي واورو پټې دي چې دا واورې د ډبرو اوبو او مستو سيندونو د بهېدلو لامل او سرچينې گرځېدلې دي. دغو جگړو غرونو، سيندونو، درو، دښتو، پراخو او شنو ورشو گانو، زموږ هېواد ته طبيعي ښکلا او ښايست ورکړی دی چې دې ښکلا او ښايست د بهرنیو نړيوالو سيلانيانو پام ځانته را اوړلی دی.

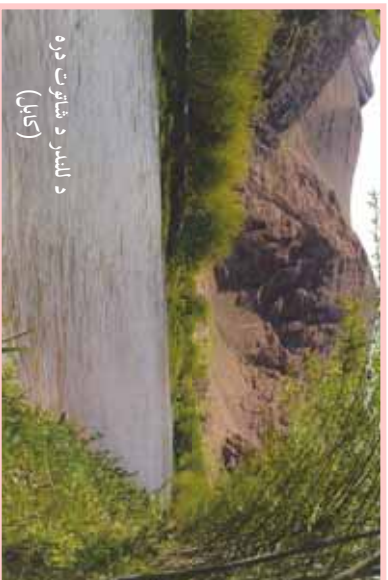

که څه هم زموږ د هېواد ټولې سیمې ډېر ځړوبي (ابشارونه)، دینتي، شني درې، د مېلو ځایونه، او سیل ځایونه لري؛ خو بیا هم په هره سیمه کې په زړه پورې تفریحي ځایونه شته چې په مختلفو موسمونو کې خلک هغو ځایونو ته ورځي، مېلې کوي او خپل فارغ وخت په خوشحالي تېروي. د کابل د مرکزي حوزې په چارچاپیر او په نور و لایتونو کې د مېلو مشهور ځایونه عبارت دي له:

د بابر شاه بن، د چهلستون د ماف، بن، د شهر آرا بن، د جهان آرا بن، د لندر د شاه توت دره ، گلباغ، پغمان، د قرغي بند، استالف، گل غونډۍ، صیاد، گلپهار، سالنگ، پنجشیر او داسې نور.

پخوا به د کابل د بنار کسبګرو په ډله ییزه توګه باغ لطیف، د خواجه صفا ارغوان زار او د سیل نورو ځایونو ته تلل او مېلې به یې کولې.

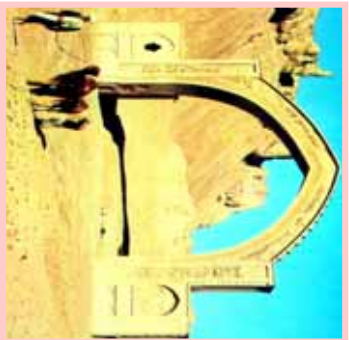
د هېواد په شمال او شمال ختیځ کې پامېر، د ورسج او فرخار بنکلي تګاو او درې، اندراب، بدخشان، تاشقرخان، سمنګان، د فاریاب او د بادغیس کوهستانونه، دهیواد په غرب کې د هرات بېلا بېلې سیمې؛ لکه په کوه زنجیرګاه کې د تخت صفر په نوم د سیل او تفریح ډېر بنکلی ځای، پل مالان، د خواجه عبدالله انصاری آرامګاه،

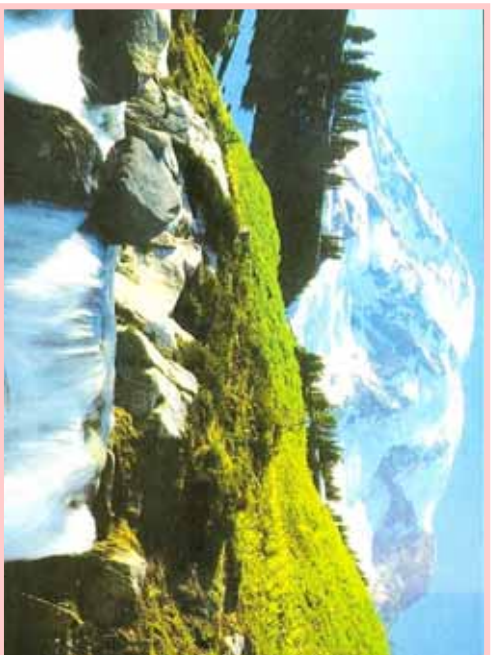
خواجه غلخان، او داسې نور ځایونه. په جنوبي سیمو کې د پکتیا د ګڼو ځنگلونو غرنۍ سیمې. دهیواد د مشرقي سیمو په ننگرهار کې د سراج‌العمارت، د امیر شهید بن، د بهسود پل، د مملي بن، موی مبارک، په کونړ او نورستان کې له ځنگلونو څخه ډکې درې، د سیندونو په زړه پورې شني غاړې، په لغمان کې د کله ګوش بسکارځي، زوړ الیشنگ^(۱) او د هغې د سیندونو شني غاړې، د مرکزي افغانستان پراخې او غرنۍ سیمې، بامیان او دره آجر چې په هر ځای کې د مېلو او د سیل ځایونه د روانو اویتو او بو چینې او د بودا تاریخي مجسمې لري چې

^۱- بڼایي چې په اصل کې (ادل نشین) وي.

خلک په ډیر شوق دي ښکلی او باطراوته سیمو ته د تفریح او سیل لپاره ورځي او دې سېلونو او مېلو ته له نيزه بازی، اتڼ، چوگان بازی، ا و داسې نورو لویو سره نور زیات خوند ورڅښتي. له نیکه مرغه زموږ په هېواد کې په زړه پوري تاریخي، متبرکه ځایونه او ښکلي جیونونکي، طبیعي مناظر ډیر زیات دي، لکه په هرات، غزني، بلخ او مزار شریف، آی خانم، د فراه او سیستان وادی، بامیان، بدخشان، کندوز، کابل، سمنگان او ایسک، کندهار، ننگرهار، کونړ، لغمان، پکتیا، پکتیکا او داسې نور چې په هغو کې زموږ د هېواد د پاچاهانو او امپراطورانو لکه میرویس نیکه، احمد شاه بابا، سلطان محمود غزنوی، ظهیرالدین محمد بابر، شاهرخ میرزا، شهزاده بایسنغر میرزا، د ملکه گوهرشاد بیگم او داسې نورو تاریخي او فرهنگي میراثونو لویې خزانې شته چې د سیلابیانو د لیدلو او سیل لپاره ځانگړی رابښکون لري، ډیر په زړه پوري دي.

طاق بستم

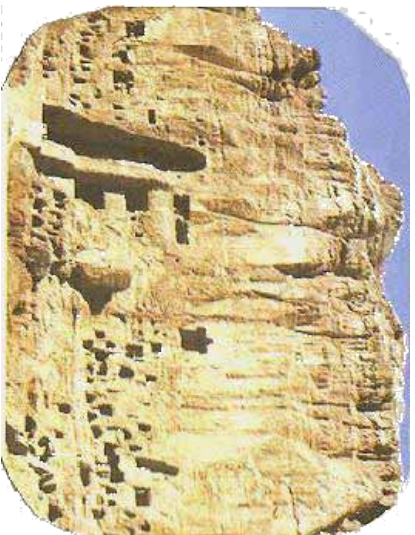

ښکلی طبیعت او خوړلې

د سلطان محمود غزنوی آرامگاه
(غزني)

که چیرې لازم تدارکات او آسانتیاوې لکه پاخه (اسفالت) شوي سرکونه، هوټلونه، ښه امنیت او داسې نورې لارې چارې برابرې شي، په یقیني توګه چې په کال کې به په ملیونونو ډالره له دې لارې زموږ د خلکو لاس ته ورشي او د هېواد د اقتصادي برخې په ښه کېدو او ودانولو کې به لویه اغېزه ولري.

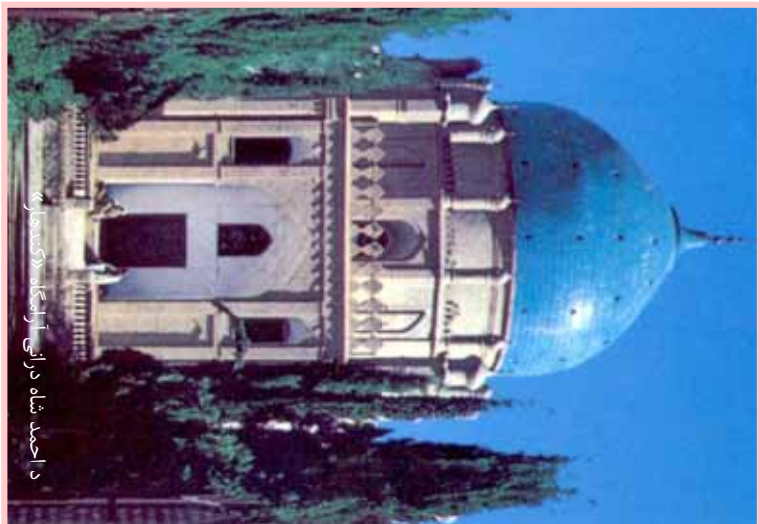
بامیان

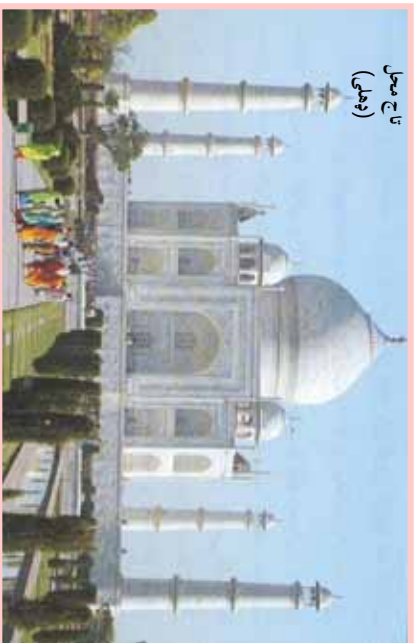
پامیر

د جام منار

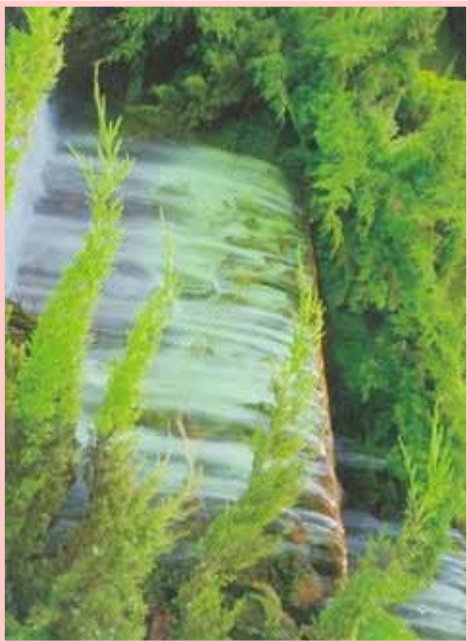

د نړۍ د جهان گردۍ رابښکون

تاج محل
(دلهي)

باید په یاد ولرو چې نن ورځ د نړۍ په ټولو هیوادونو لکه سویس، ایټالیا، د امریکې متحده ایالتونه، ترکیه، مصر، ایران، هند، سعودی عربستان، چین او داسې نورو کې توریزم او جهان گردی د اقتصادي

څړدلی

توریسم یو له ټولو عاید راوړونکو صنعتونو څخه ده. د نړۍ خلک له سیاحت او سیل سره مینه لري او غواړي چې تاریخي ځایونه او عجایبات ورنی. د ښارونو له گټې گوټي او له ککړې هوا څخه لرې په شپږ نازو ځنگلونو، غرنیو سیمو او ښکلو مناظرو کې خپل وخت په هوښی او خوشحالي تیر کړي.

د جمشید تخت
«شیراز»

د چین دیوار

د بگ بن د ساعت برج «الانکلسٹان»

د ایفل برج «فرانسہ»

په اروپا کې زړه ماڼۍ

په اروپا کې زړه ماڼۍ

(چین)

په اروپا کې زړه مالۍ

د لوست نوي اصطلاحات

ورشوگانې	خړ ځايونه
عجايات	نا آشنا، حيواناتو نكي شيان او ځايونه

په ټولگي کې فعاليت

- خړ زده کوونکی دې د ټولگي مخې ته راشي او زموږ هېواد ته د سيلاښيانو د پاملرنې او توجه د جلبولو لپاره چې کومو آسانښتياوو او هلو ځلو ته اړتيا وي، د هغو په باب دې خپل وړاندیزونه او نظرونه بيان کړي.

پوښتنې

- د هېواد د لوړو غرونو او اوږدو سيندونو نومونه واخلئ؟

- د پيڅشپړه آبشار، د شپورې جهيل، او د سيستان جهيل زموږ د هېواد په کومو ولايتونو کې موقعيت لري؟

- د کابل ښار او د هغې شاوخوا د تفريح ځايونه کوم دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلو ولايتونو او ولسواليو د کلتوري ميراثونو، د طبيعي منظر او د سيل د ښو ځايونو په باره کې معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.

د شپږم څپرکي لنډيز

زموږ د هيواد په سلوکې اتيا خلک په کرهڼه، مالدارۍ او باغوانۍ بوخت دي. څرنگه چې وزې او ميري هر وخت پيايې د ځمکې واڼه او ځنگلونه خوري او له منځه يې وړي؛ نو لدې کبله زموږ خلکو هوډ کړی دی چې د وزو او ميرو پر ځای اصلاح شوي غواگانې، چرگان او کبان، وروزي؛ څرنگه چې خلک پوهيري چې د ونو کښېدل، د باغونو او ځنگلونو منځته راوړل هم د اقتصاد او هم د ژوند د چاپريال او د سيمې د بڼا بڼېست له پلوه ډير ارزښتناک او مهم دي؛ نو په دې اساس زموږ خلکو د ونو کښېدل، د باغونو او ځنگلونو جوړولونه پاملرنه کړې ده.

زموږ په هيواد کې ډيري په زړه پورې اعلى ميوې لکه مڼې، ناک، زردآلو، شفتالو، غوزان، تور، انار، انگور، پسته، بادام او داسې نورو پرېمانه ډولونه هم په دښتو او هم په غرونو کې توليد او روزل کېدلى شي. په لږه خواړۍ سره دونو حاصل دغلو په پرته ډير تر لاسه کېږي، لکه څرنگه چې ډاکټرو کيل خان دغه تجربه د پغمان، ميدان وردک او لوگر په ځمکو کې تر سره کړې ده او ډير فوق العاده حاصل يې ترې لاس ته راوړی دی.

زموږ د گران هيواد په تودو او يخو سيمو کې د ميوو بېلابېل ډولونه توليدېږي. ان تردې چې د دل آرام په سيمه کې د خرما ونې شنې کېږي او حاصل ورکوي. د بدخشان غرونو کې، د ميدان وردک، پغمان، لوگر، هرات، نورستان او نورو ډيرو ځايونو کې د غوزانو ونې راختلې دي چې هغه کارخانو او عکې کښېږلي دي. په دې ډول چې غوزان د راتلونکې وخت د خوړلو لپاره د خاورو د لاندې پټوي خو وروسته بيا د هغې ځاي ترې هېرېږي چې هماغه غوز په بل کال کې راشين کېږي.

زموږ د هيواد په ډيرو سيمو کې ناک، انگور، غوزان، پسته، بادام، مڼې، قره قات، گورگري او نورې ميوې په غرونو کې په لڼمې ډول راخېږي او دهغې جرړې يا ريښې د واورې او باران د زېرمه شوو اوبو څخه او په جنوبي خپل ژوند ته دوام ورکوي او ډير کلونه پرته له خواړۍ څخه حاصل ورکوي.

له دې کبله زموږ خلکو اوس باغدارۍ او ځنگل دارۍ ته ډيره پاملرنه کړې ده او دهغې څخه يې ډيري بڼې نتيجه لاس ته راوړي دي؛ څرنگه چې ونې سربيره د ميوو او لرگيو د ژوند چاپريال بڼا پسته او پاکړي.

جرړې او بڼې يې د ځمکې د خاورو ساتنه کوي او د ونو غوق د شاتو د مچيو غوره خواړه دي چې دهغې څخه شات لاس ته راځي.

اووم خپړکی

د ملی هویت پدیدې، رمزونډه، نښې (سمبولونه)

د اووم خپړکي موخې

زده کوونکي پوهیږي چې زموږ هیواد یو کرنیز هیواد دی، ددې مناسبه او معتدله هوا د هیواد په ډېرو سیمو کې د ډول ډول ونو د پیدایښت او ودې لامل ګرځېدلی ده؛ په دې ډول زموږ د هیواد ډېر خلک د کرنې، مالدارۍ او د باغدارۍ سره سروکار لري او ددې لارې څخه ښه ګټه لاس ته راوړي.

زده کوونکي دې په هیواد کې د کرهڼیز کیدلو ارزښت ته مخه وکړي او د باغدارۍ، د ځنګلونو جوړولو، تفریحي ځایونو او د ژوند د چاپیریال د ساتنې مفکوره دې پیدا کړي. زده کوونکي دې وپوهیږي چې زموږ په هیواد کې د زرګونو تاریخي او لرغونو میراثي ځایونو په خوا کې د ځنګلونو او تفریحي ځایونو جوړول، د توریزم د صنعت او د نړۍ د سیالانو د پام را ګرځولو د ودې سبب ګرځي چې د دې لارې څخه به زموږ هیواد والو ته ډېرې ګټې په برخه شي.

بیرغ، ملي سرود او نښې

- تاسې کوم وخت درې رنگه ټوکر چې د هغې په منځنۍ برخه کې سمبول وي او د یوه لرګي په پورتنۍ سر کې څېړول شوی وي. لېدلی دی او که لېدلی مو وي وړایاست هغه ټوکر چې په دې شان جوړ شوی وي، څه نومېږي؟

- زموږ د هیواد په لویو رسمي غونډو کې لومړی د قرآن شریف تلاوت کېږي او له هغې څخه وروسته یو سرود څېړول کېږي، هغه سرود کوم دی؟

د هر هیواد بیرغ د هغې د تېر شوی تاریخ څرگندوی او د خلکو د هویت د پېژندنې بیانونکی دي.

زموږ گران هېواد افغانستان چې د تېرو پېړيو په اوږدو کې ډېر خلاصه تاريخ لري او تراوسه پورې خپل بيرغ او ځانگړی ملي سمبول او رموز نه لري.

د تاريخ په مختلفو دورو کې د خپل هېواد بيرغ گورو چې څه منشا لري؟ او کوم بدلونونه يې لېدلي دي؟

په تېرو وختونو کې زموږ په بيرغ کې بدلونونه

د اتني هجري پېړۍ (د ابو مسلم خراساني له زمانې) څخه نيولې، د افغانستان بيرغ تور رنگ درلوده چې د دوه سړي نيزې په څرکه څرېده.

په لسمه او يوولسمه پېړۍ (د غزنويانو په دوره کې) د افغانستان بيرغ د زمری نښه درلودله او د شاهي بيرغ رنگ سور و. په پنځلسمه پېړۍ کې رسمي بيرغ زرنگار و. له هغې څخه وروسته په اته لسمه پېړۍ د احمد شاه ابدالي په زمانه کې تر نولسمې پېړۍ پورې رنگارنگ بيرغونه دود و. په نولسمه پېړۍ کې يو ځل بيا د افغانستان د بيرغ رنگ تور او دهغي سمبول (نښه) (محراب، منبر، توره او ټوپک) شو. د شلمې پېړۍ په (۱۹۲۸م). کال کې د هيسواد د لويې جرگې له خوا د بيرغ رنگ (تور، سور، شين) او د هغي سمبول (غر او لمر) وټاکل شو.

په ۱۹۲۹م. کال کې بيا له سره د بيرغ نښه محراب، منبر او د غنم وړک وټاکل شو. د مرحوم محمد داوودخان د حکومت په وخت کې د بيرغ په نښان باندې (عقاب) ورزيات شو، چې محراب او منبر په نامحسوس شکل سره د عقاب د ټټر او سيني په برخه کې ځای درلوده. د نور محمد تړه کې د حکومت په وخت کې د افغانستان بيرغ يو سور رنگي ټوک و چې په منځ کې يې د «خلق» کلمه لېکل شوې وه. د هغه څخه وروسته د افغانستان بيرغ څه بدلونونه ولېدل ترڅو چې د استاد برهان الدين رباني د دولت او مجاهدينو په وخت کې د افغانستان بيرغ له پورته څخه په ښکته (تور، سپين، شين) رنگونه درلودل او نښان يې محراب او منبر او په دواړو څنډو کې يې د غنمو دوه وړکي وو.

د طالبانو دحکومت په وخت کې د افغانستان د بيرغ رنگ ټول سپين و او د (لا اله الا الله محمد رسول الله) مبارکه کلمه يې په منځنۍ برخه کې لېکل شوې وه.

زمونډه پيرغ منشأ

زمونډه د پيرغ نښې چې له تېرو زمانو څخه راهيسې زمونډ د خلکو د فرهنگ، ملي ځانگړتياوو، مسلمانۍ، دين دوستۍ، وطن دوستۍ، مېړانې، شهامت او سلحشورۍ ممثله او خرگسډونکې دي، دا نښې زمونډ په ملي پيرغ کې په لاندې ډول بنودل شوي دي.

تور رنگ د خپلواکۍ د نه درلودلو نښه، سور رنگ د آزادۍ غوښتنې او جنگونو نښه، سپين رنگ د سولې غوښتنې او شين (زرغون) رنگ د خپلواکۍ نښه ده.

د زمري نښه د زړه وړتيا، توره او ټوپک، د جنگ غوښتنې، زړه وړتيا او عقاب ډلور همت نښه ده.

جومات، محراب، منبر، د الله اکبر او توحيد مبارکې کليمې زمونډ د خلکو د مسلمانۍ او اسلام غوښتنې نښې دي.

د غنمو ورک نښې چې زمونډ هېواد يو کرهڼيز هېواد دی. غر او (لمر) د ختلو په حال کې د دې مطلب خرگسډونکې دي چې توره دوره په ختمېدلو او روښانه دوره راتلونکې ده.

زرنگار پيرغ په پېڅلسمه پيړۍ کې دا حقيقت خرگسډوي چې زمونډ گران هېواد په هغې دورې کې يو پرمخ تللی هېواد و، پوهنې او ښکلو هنرونو تکامل موندلی او خلکو په هوساينې ژوند کاروه.

زمونډه پيرغ او سني رنگ او نښان

اوس د افغانستان د پيرغ رنگونه په ترتيب سره (تور، سور او شين) يو د بل په څنگ کې ځای لري او نښان يې هماغه محراب، منبر او په دواړو خواوو کې يې د غنمو دوه وړې دي.

د افغانستان پيرغ، په کابل ښار کې د جمهوري رياست په مقر د ارگ د يوه برج په سر، د پارلمان، د ستري محکمې په ماڼيو باندې، همدا ډول په وزارتخانو، په ټولو دولتي موسساتو او ادارو، پوهنتونونو، مکتونو، مدرسو، د هېواد په مرکز او ولايتونو، په ځانگړې توگه د رسمي وختونو په لړ کې، په بهر کې د افغانستان په سفارتونو، قونسلگريو او په سياسي نماينده گير کې او دغه راز د ملگرو ملتونو په سازمان کې، تل رپورې.

هغه پيرغ چې د ملي دفاع په وزارت کې دی، له قيمتي او ښکلي توکر څخه جوړ او په هغې باندې د قرانکریم مبارک آيتونه هم گڼل شوي دي د (علم مبارک) په نوم يادېږي. علم مبارک په يوې تزيين شوې پاڼه باندې چې د دوو يا دوه نيم مترو په اندازه ده، نښلول شوي دي

چې په خوکه کې یې یو جلد قرآنکریم د پیرې کورچنۍ ښکلي، جمعې په منځ کې اېښودل شوی دی.

د هیواد د آزادۍ په جشن کې د اردو قطعانو د رسم گذشت مراسم د لوږ (د مشرانو لپاره لوږ ټاکل شوی ځای) له مخې خڅه چې د هیواد د درې واړو قراوو ارکان، کور د پلوماتیک، او نور مشران حضور لري، علم مبارک په ځانگړو مراسمو سره تېرېږي.

د افغانستان ملي سرود

د افغانستان ملي سرود په پښتو ژبه د (الله اکبر) او د افغانستان د نوم له ذکر سره په لاندې ډول دی:

دا وطن افغانستان دی	دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې، کور د تورې	هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولور کور دی،	د بلوڅو د اوزبیکو
د پښتون او هزاره وو	د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گرجو دي	پامیریان، نور ستانیان
براهوی دي، قزلباش دي	هم ایماق، هم پښه بیان
دا هیواد به تل څلېږي	لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا، به	لکه زړه وي جاویدان

نوم د حق مـودى رهبر
وايو «الله اکبر»! وايو «الله اکبر»

په ملي سرود کې ویل شوي دي چې دا وطن د افغانستان د ټولو خلکو، د بلوڅو، اوزبیکو، پښتنو، هزاره وو، ترکمنو، تاجکو، عربو، گوجرو، پامیریانو، نورستانیانو، برهویانو، ایماقانو او پښه بیانو گډ کور دی.

د دې قومونو پېداېښت منشأ او سکونت په دې هېواد کې دی. په دې کې د ملي یووالې او قوت رازونه دي چې د سرود د غږولو په وخت کې ټول اقوام په دې کې خپل ځانونه وښي او د هغې په اورېدلو ټول د غور او ویاړ احساس کوي. ملي سرود د هر افغان د زړه آواز، د ملي عواطفو رڼا، هیواد پالنه او هیواد سره مینه او محبت دی.

د رسمي مراسمو او غونډو د پرانيستلو په وخت کې لومړی د قرآنکریم تلاوت او دعا کېږي او بیا ملي سرود غږول کېږي. ټول یې د احترام لپاره له خپلو ځایونو څخه اوچتېږي او په سکوت سره هغه اوري، همدا رنگه بهر ته زموږ د هیواد د جمهور رئیس د سفر په وخت او یا زموږ هیواد ته د بهرنیو دوستو هیوادونو د زعمادو د مسافرت په وخت د هغوی په حضور کې د دواړو هیوادونو ملي سرودونه غږول کېږي.

سمبولونه او ملي رموزونه

سمبولونه د هرې ملي پدیدې د منطقي شتون او ملي هویت څرگندونکي ښيي دي. په پسرلو دورو کې د تیرغ ډولونه، ملي تیرغ، د پوهنې سمبول، د ملي شورا سمبول، د افغانستان بانک سمبول، بانکوټونه، مسکوکات، ښانونه، د (ښاروالۍ)، د سرې میاشتي، د ملي اردو، د ملي پولیسو سمبول، د استقلال ځلی، طاق ظفر او داسې نور زموږ ملي سمبولونه او رموزونه دي.

محمد نادر خان 1929-1930

شاه امان الله خان 1919-1928

امیر حبیب الله خان 1919

بیرک کارمل 1980-1987

نورمحمد ترکي او حفيظ الله امين 1978-1980

د سردار محمد داوود خان جمهوريت 1974-1978

استاد برهان الدين رباني

مجاهدين 1992-1996

دكتور نجيب الله 1980-1992

د افغانستان اسلامي جمهوري دولت (حامد کرزي)

طالبان (علامه محمد عمر) 1996-2001

د لوست نوي اصطلاحات

ميشا - سرچينه، پيل

دوخت - گډول

کور د پيلو ماتیک: د بهرنيو هيوادونو سياسي استازي

 په تورلگي کي فعاليت

- هر زده کوونکی دي یو سمبول رسم کړي.

 پوښتي

- زموږ د گران هیواد بیرغ د تاریخ په اوږدو کې کوم بدلونونه لیدلي دي؟

- د ابو مسلم خراساني په زمانه کې زموږ د بیرغ رنگ څه ډول و؟

- د غزنوي امپراطورۍ د بیرغ نښه څه ډول وه؟ او شاهي بیرغ کوم رنگ درلوده؟

 کورنۍ دنده

- هر زده کوونکی دي په خپل کور کې له دریو رنگونو تورو، سور او شین (زرغون) تورو څخه بیرغونه جوړ کړي، تورلگي ته دي راوړي او د لېسې د آرت (رسم) استاذ په مرسته دي د بیرغ نښان په هغې کې نقش یا ټا په کړي.

د اووم څپرکي لنډيز

د هر هيواد بيرغ د تاريخ په اوږدو کې د هغې خلکو د هويت څرگندوونکې او مُثُل دی. زمونږ گران هيواد افغانستان چې روښانه تاريخ لري، د تېرو شورو پېړيو په اوږدو کې تر اوسه خپل ځانگړی بيرغ، سمبول او نښې لري. د اتلې پېړۍ څخه وروسته د ابو مسلم خراساني په وخت کې د افغانستان بيرغ تور رنگ درلوده چې د دوه سړي نيزې پر سر به رپيده.

په اتلسمه پېړۍ کې د احمد شاه ابدالي له وخته تر نولسمې پېړۍ پورې ډول ډول بيرغونه معمول وو. په نولسمه پېړۍ کې بيا د افغانستان د بيرغ رنگ ((تور)) او د هغې نښه (محراب، منبر، توره او ټوپک) شو.

په شلمه پېړۍ کې د هيواد د بيرغ رنگ (تور، سور، شين) او نښان يې (غر اولمر) خوره شو. په ۱۹۲۹ ميلادي کال کې يو وار بيا د بيرغ نښه (محراب، منبر او د غموروزۍ) وټاکل شول او وروسته هم بيا په بيرغ کې بدلونونه راغلل.

د طالبانو په وخت کې د افغانستان بيرغ تول سپين رنگ درلوده او د هغې په منځ کې د(لااله الا الله محمد رسول الله) مبارکه کلمه ليکل شوې وه.

اوس د افغانستان په بيرغ کې (تور، سور، شين) رنگونه څنگ په څنگ قرار لري، او نښان يې د غموروزو ترمنځ محراب او منبر ځای لري.

زمونږ د بيرغ منځاوي د پخوانيو زمانو څخه تر اوسه پورې زموږ د خلکو د فرهنگ، مسلمانۍ، ملي ځانگړتياوو، هيواد پالنې، د تورې او ميرانې څرگندوونکي دي چې دا منځاوي د لوست په متن کې تمثيل او روښانه شوې دي.

په ملي سرود کې د ټولو خلکو، ديپلاپلو ملیتونو د ملي يووالي د ټينگښت، د زړه آواز، د ملي عواطفو روښنايي، اسلام او وطن دوستۍ انعکاس کړی دی او دغېرولو په وخت کې دوی ټول په هغې کې خپل ځايونه ويني او د وياړ او غرور احساس پرې کوي.

اخځليکونه

- ۱- فردوسي، حکيم ابرالقاسم، (چاپخانه فرهنگ، انتشارات فخررازي، د چاپ کال ۱۳۷۰هـ.ش.
- ۲- اوبغون، حفيظ الله، د اقتصاد پوهنځي تحصيلي مونوگراف، د کابل پوهنتون.
- ۳- ملي آرشیف، د صدارت څلورلاري، د کابل ښار.
- ۴- توران، عبدالحميد، اميني، محمد صديق، د (گوشه) مجله، د افغانستان دترکمنو د فرهنگي ټولنې د نشراتو اداره.
- ۵- عاطف، عبدالحميد، د بدخشان کليوالي لوبې، فولکلور مجله، د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د خپرونو څانگه.
- ۶- غبار، مير غلام محمد، (افغانستان در مسیر تاريخ) د چاپ کال ۱۳۴۶ هـ.ش.
- ۷- (مجله ها و فصل نامه فرهنگي و پژوهشي) د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د خپرونو څانگه.
- ۸- (مجله های پرواز آريانا) د ترانسپورت او هوانوردۍ وزارت. سال های ۱۳۸۷ - ۱۳۸۹ هـ.ش.
- ۹- يارقين، دکتور شفيقه، حقيق الله، عقيق (مجله تربيت، فصل نامه تعليمي و تربيتي برای کودکان و نوجوانان وزارت معارف.
- ۱۰- حقميل (محقق بسم الله) د تيو کلتور او فرهنگ، د کابل چاپ.
- ۱۱- يارقين محمد حليم، ثبت و نگارش بازی های عاميانه اوزبیکان جوزجان، دولتي مطبعه، کابل
- ۱۲- بنورال، پوهاند دکتور محمد افضل، فولکلور شناسي، کابل.
- ۱۳- (جهان پيرامون ما) د تاشکند د ښوونځيو درسي کتابونه، اوزبکستان.
- ۱۴- مجله های فرهنگ، فصل نامه فرهنگي و پژوهشي، د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د خپرونو څانگه.
- ۱۵- (د انساني نوي غونډه) په منځني آسيا کې د اسلامي ثقافت پاتې شوي آثار.
- ۱۶- (نگاهي به تاريخ) د اوريحان البيروني د علومو او شرق پيژاندي د ليکي نسخو انستيتوت او فرهنگي مرکز. اوزبکستان، تاشکند.
- ۱۷- جسي، پوهاند عبدالحی (طهير الدين محمد بابر شاه)، د کابل چاپ.
- ۱۸- گالري ملي (نگارستان ملي)، کابل:
- ۱۹- مهدي، دکتور محي الدين، د افغانستان ملي متحده شورا، دوه اوونيزه مجله.
- ۲۰- عاطف، وفي الله، عکسونه او تصويرونه، د کابل زاوه ښار منډوي، نوي ښار، د انټيک فروشي، دکانونه، زرگري، د قالين خرڅولو دکانونه او سړايونه، پوسټين پلورونکي دکانونه او د پغمان د خواجه مسافر د ښاغونو څخه.
- ۲۱- د معارف خبري، ادبي او فرهنگي اوونيزه، ۱۳۸۸ هـ.ش.
- ۲۲- آريانو، دکتور شمس الحق، هفته نامه مجاهد.
- ۲۳- حميدزي، عبدالغفار «دافغان زغوران» د شرکت رئيس، د شمشاد ټلويزيون د خپرونو د ماښام د اوه نيمو بجو څخه تر اته نيمو بجو پوري، ۱۸-۹-۱۳۸۸ هـ.ش.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library